

Irune BERRAONDO IBARGUREN

***BULLYING-AREN PREBENTZIOA:
HAURTZAROTIK PERTSONAK
HEZTEN***

TFG/GBL 2017

Haur Hezkuntzako Irakasleen Gradua
Grado en Maestro en Educación Infantil

Gradu Bukaerako Lana
Trabajo Fin de Grado

***BULLYING*-AREN PREBENTZIOA:
HAURTZAROTIK PERTSONAK HEZTEN**

Irene BERRAONDO IBARGUREN

GIZA ETA GIZARTE ZIENTZIEN FAKULTATEA
FACULTAD DE CIENCIAS HUMANAS Y SOCIALES

NAFARROAKO UNIBERTSITATE PUBLIKOA
UNIVERSIDAD PÚBLICA DE NAVARRA

Ikaslea / Estudiante

Irune BERRAONDO IBARGUREN

Izenburua / Título

Bullying-aren prebentzioa: Haurtzarotik pertsonak hezten.

Gradua / Grado

Haur Hezkuntzako Irakasleen Gradua / Grado en Maestro en Educación Infantil

Ikastegia / Centro

Giza eta Gizarte Zientzien Fakultatea / Facultad de Ciencias Humanas y Sociales
Nafarroako Unibertsitate Publikoa / Universidad Pública de Navarra

Zuzendaria / Director-a

Sonia ESARTE ESEVERRI

Saila / Departamento

Psikologia eta pedagogia / Psicología y pedagogía

Ikasturte akademikoa / Curso académico

2016/2017

Seihilekoa / Semestre

Udaberria / Primavera

Hitzaurrea

2007ko urriaren 29ko 1393/2007 Errege Dekretua, 2010eko 861/2010 Errege Dekretuak aldatuak, Gradu ikasketa ofizialei buruzko bere III. kapituluaren hiru artikuluetan ezartzen du: “ikasketa horien bukaeran, ikasleek Gradu Amaierako Lan bat egin eta defendatu behar dute [...] Gradu Amaierako Lanak 6 eta 30 kreditu artean edukiko ditu, ikasketa planaren amaieran egin behar da, eta tituluarekin lotutako gaitasunak eskuratu eta ebaluatu behar ditu”.

Nafarroako Unibertsitate Publikoaren Haur Hezkuntzako Irakaslearen Graduak, ANECAk egiaztatutako tituluaren txostenaren arabera, 12 ECTSko edukia dauka. Abenduaren 27ko ECI/3854/2007 Agindua, Haur Hezkuntzako irakasle lanetan aritzeko gaitzen duten unibertsitateko titulu ofizialak egiaztatzeko baldintzak ezartzen dituen arautzen du titulu hau; era subsidiarioan, Unibertsitatearen Gobernu Kontseiluak, 2013ko martxoaren 12ko bileran onetsitako Gradu Amaierako Lanaren arautegia aplikatzen da.

ECI/3854/2007 Aginduaren arabera, Haur Hezkuntzako Irakaslearen ikasketa-plan guztiak hiru modulutan egituratzen dira: lehena, oinarrizko prestakuntzaz arduratzen da, eduki sozio-psiko-pedagogikoak garatzeko; bigarrena, didaktikoa eta diziplinakoa da, eta diziplinen didaktika biltzen du; azkenik, Practicum daukagu, zeinean graduoko ikasleek eskola praktiketan lortu behar dituzten gaitasunak deskribatzen baitira. Azken modulu honetan dago Gradu Amaierako Lana, irakaskuntza guztien bidez lortutako gaitasun guztiak islatu behar dituenak. Azkenik, ECI/3854/2007 Agindua ez duenez zehazten gradua lortzeko beharrezkoak diren 240 ECTSak nola banatu behar diren, unibertsitateek ahalmena daukate kreditu kopuru bat zehazteko, aukerako irakasgaiak ezarri, gehienetan.

Beraz, ECI/3854/2007 Agindua betez, beharrezkoa da ikasleak, Gradu Amaierako Lanean, erakus dezan gaitasunak dituela hiru moduluetan, hots, oinarrizko prestakuntzan, didaktikan eta diziplinan, eta Practicumean, horiek eskatzen baitira Haur Hezkuntzako Irakasle aritzeko gaitzen duten unibertsitateko titulu ofizial guztietan.

Lan honetan, oinarrizko prestakuntzako moduluak bide eman du, batetik, lana osatzeko beharrezkoak izan diren 0-6 urte bitarteko haurren garapen prozesua zehaztu eta hauen ezaugarriak kontuan hartzeko. Bestetik, *bullying*-aren prebentziorako alderdien garapenean lagungarria suertatu da. Dena den, modulu honek lanaren atal guztietan garrantzia eta eragina izan du alderdi psikologiko, sozial eta pedagogikoak kontuan hartu izan baitira.

Didaktika eta diziplinako moduluaren ekarpenak lan honetan burutu den prebentziorako programa edo proposamenen egituraketa eta osaketan eragin zuzena izan du. Izan ere, modulu honi esker proposamen guzti horiek irizpide zehatzak eta egun erabiltzen diren metodologiak jarraituz burutzea eta aldi berean, proposamenak bideratzeko beharrezko helburuak zehazteko ezinbestekoa suertatu da.

Halaber, Practicum moduluak eskoletan testuinguru errealean, hurrekin arituz, geure burua frogatu eta beste profesional batzuk eredu izanik lanbide honen alderdi ugari ikasten lagundu du. Lanari dagokionean, praktika aldietan talde batekin egon izanak proposamenak talde honi begira burutu, batzuk gelarekin frogatu eta ondorioz proposamenak errealagoak izan daitezen bermatzea eragin du.

Beste alde batetik, ECI/3854/2007 Aginduak ezartzen du, Gradua amaitzerako, ikasleek gaztelaniazko C1 maila eskuratuta behar dutela. Horregatik, hizkuntza gaitasun hau erakusteko, hizkuntza honetan idatziko dira “INTRODUCCIÓN”, “JUSTIFICACIÓN Y OBJETIVOS” eta “CONCLUSIONES” atalak, baita hurrengo atalean aipatzen den laburpen derrigorrezkoa ere.

ECI/3854/2007 Aginduak ezartzen duen arabera, Graduaren bukaeran hizkuntza koofizial bat ezagutzen duten ikasle elebidunek C1 maila ere izan behar dute erkidegoaren beste hizkuntzan, alegia, gure kasuan, euskaran. Hori dela eta, euskaraz hizkuntza gaitasuna erakusteko, hitzaurrea eta lanaren azken ondorioak gure hizkuntzan idatziko dira.

Laburpena

Lanak, gaur egun *bullying* izenarekin ezagutzen den fenomeno du aztergai, lehenik fenomeno hau aztertu eta sakonki landuko da, ondoren, haur hezkuntzako ikasleei eta zehazkiago bigarren zikloko bigarren mailari zuzendua egonen den prebentzio programa bat sortzeko helburuarekin. Lanaren helburua betetzearren, hau bi atal nagusitan egonen da banatua, alde batetik, eskola jazarpenaren azterketa osatu bat aurrera eramanen da gaia aztertu izan duten autoreen lanak arakatu eta bildu, fenomenoaren ezaugarriak, honengan eragina duten faktoreak eta prebentzio mota ezberdinen inguruko informazioa jasoz. Bestetik, atal teorikoa oinarri izanik, haurrengan hezkuntza emozionala, soziala eta gatazken ebazpenerako gaitasunak garatzea helburu izanen duten proposamenak bilduko dira prebentzio programa bat osatuz.

Hitz gakoak: Eskola jazarpena; prebentzioa; haur-hezkuntza; hezkuntza emozionala eta gatazken ebazpena.

Resumen

Este trabajo trata sobre el fenómeno hoy en día conocido como *bullying* y tiene como finalidad analizar y profundizar en este fenómeno. Tiene como objetivo proponer un programa de prevención dirigido a las aulas de Educación Infantil y más concretamente al segundo curso del segundo ciclo. Por tanto consta de dos partes principales, por un lado, el análisis del acoso escolar, centrándose en los trabajos de autores que han investigado el tema, las características, los factores influyentes y los posibles tipos de prevención. Por otro lado, teniendo como fundamento la parte teórica, se propone un programa de prevención basado principalmente en una serie de propuestas que tienen como fin desarrollar en los niños competencias emocionales, sociales y para la resolución de conflictos.

Palabras clave: Acoso escolar; prevención; educación infantil; educación emocional y resolución de conflictos.

Abstract

The main goal of this project is to analyze and study bullying in depth. The objective of this work is to offer a prevention programme for pre-school education. More specifically for students in the second year.

The study will contain two sections. The first section will be the analysis of bullying at school, focusing on research found in other studies, its characteristics, influential factors and possible preventions. The second section, based on the previous theoretical research, I will propose a prevention program based mainly on various exercises which aim at the development of emotional, social and conflict resolution competences in children.

Keywords: Bullying; prevention; preschool; emotional learning eta conflict resolution.

Aurkibidea

Introducción	1
1. Marko teorikoa : Bullying-a	4
1.1. Bullying-aren deskribapena	4
1.1.1. Etimologia eta esanahia	4
1.1.2. Kontzeptuaren erabileraren jatorria	5
1.1.3. Definizioaren eboluzioa eta ezaugarriak	6
1.1.4. Bullyingaren eta eskola biolentziaren arteko ezberdintasuna	8
1.2. Rolak eta horien ezaugarriak	10
1.3. Bullying moduak eta motak	13
1.4. Faktore edo eragileak	16
1.4.1. Eragile sozialak	17
1.4.2. Eragile kulturalak	18
1.4.3. Familia eragileak	19
1.4.4. Eskola eragileak	20
1.4.5. Berdinen talde eragileak	21
1.4.6. Eragile pertsonalak	22
1.5. Adierazleak	23
1.6. Eraginak edo ondorioak	25
1.7. Eskola jazarpenaren teoriak	26
1.8. Esku-hartze motak edo mailak	28
1.9. Prebentzioaren oinarria	33
1.9.1. Ikaslea ardatz bezala hartuz	34
1.9.2. Ikasle-testuinguru arteko elkarrekintza	35
1.9.3. Testuingurua ardatz bezala hartuz	36
1.10. Prebentzio planak egitearen garrantzia	37
2. Marko praktikoa: Prebentzio programa	38
2.1. Zertan oinarrituko da?	38
2.2. Testuingurua edo erreferentzia	39
2.2.1. Ezaugarriak	39
2.2.2. Eskolako prebentzio planak eta protokoloa	42
2.3. Helburuak	43
2.3.1. Helburu orokorrak	44
2.3.2. Curriculumeko helburuak	44
2.3.3. Helburu zehatzak	45
2.4. Edukiak	46
2.4.1. Curriculumeko edukiak	47
2.4.2. Eduki zehatzak	48
2.5. Metodologia	49
2.5.1. Korrante edo ildo metodologikoa: Konfiantzaren pedagogia	49
2.5.2. Beste alderdi metodologiko batzuk	51
2.5.3. Proposamenen antolaketa	52
2.6. Proposamenak	52
2.6.1. Zein emozio sentitzen ditugu?	53
2.6.2. Emozioen kutxa	56
2.6.3. Zer sentitzen duzu...?	57

2.6.4. Mezu ezkutua	60
2.6.5. Dantzatu, muxukatu, besarkatu!	61
2.6.6. Izar zoriontsua	63
2.6.7. Nolako naiz ni?	65
2.6.8. Esku anitzak	66
2.6.9. Munstro arrosa	68
2.6.10. Chrysanthemum	71
2.6.11. Jarrera egoki eta desegokiak	73
2.6.12. Gelako krokodiloa	75
2.6.13. Lehoia eta kilkerra	77
2.6.14. Hitz egiteko txokoa	79
2.6.15. Errutina: Nola sentitzen naiz orain?	81
2.7. Ebaluazioa	83
Conclusiones y cuestiones abiertas	85
Erreferentziak	91
Eranskinak	95
1. Erasnkina	95
2. Erasnkina	96
3. Erasnkina	96
4. Erasnkina	97
5. Erasnkina	98
6. Erasnkina	98
7. Erasnkina	99
8. Erasnkina	99
9. Erasnkina	99
10. Erasnkina	100
11. Erasnkina	100
12. Erasnkina	101
13. Erasnkina	101
14. Erasnkina	104
15. Erasnkina	105
16. Erasnkina	105
17. Erasnkina	105
18. Erasnkina	106
19. Erasnkina	107
20. Erasnkina	108
21. Erasnkina	109

INTRODUCCIÓN/SARRERA

El acoso escolar o el fenómeno hoy en día más conocido por el término anglosajón *bullying*, está teniendo cada vez más trascendencia en nuestra sociedad y a su vez, se esta creando una mayor conciencia hacia este problema de proveniencia social y cultural.

La visibilidad e importancia que se le está dando a dicho fenómeno hoy en día en los medios de comunicación, puede provocar la falsa sensación o ilusión de que el acoso es un problema que está afectando únicamente a los niños de hoy en día, como si de una novedad se tratase. Pero, tal y como menciona Voors (2005), el acoso escolar siempre ha existido y sigue dándose en la misma o mayor medida que hace cuarenta años. Las diferencia reside en que hoy en día, el *bullying* es más intenso, las matrices sexuales intervienen antes, el anonimato que ofrecen las redes sociales está facilitando el acoso y la creciente brutalidad social e insensibilización ante la violencia está contribuyendo a que el fenómeno se dé con mayor frecuencia o de formas más violentas.

El incremento de los casos de acoso escolar, y centrándonos en nuestro entorno mas cercano, las tragedias ocurridas como la del joven irundarra Jokin Zeberio quien se quito la vida en 2004 ante la imposibilidad de hacer frente a los diversos acosos y vejaciones que sufría a diario, lamentablemente han provocado una irreversible alarma social entorno al acoso escolar. Esto ha traído consigo, que en los últimos años se hayan puesto en marcha una serie de iniciativas con el fin de darle solución o tratamiento a este problema que tanto preocupa a los padres y a los centros escolares. Las iniciativas son diversas, dependiendo del enfoque que se les ha dado. Por un lado, están los programas de prevención que se han creado o implantado en nuestros centros, que a diferencia de los anteriormente conocidos protocolos de intervención para casos de *bullying*, tienen como objetivo prevenir y evitar las situaciones de acoso. El programa “KiVa”, proveniente de algunas escuelas Finlandesas y que se ha implantando en las Ikastolas que pertenecen a la asociación “Ikastolen Elkartea” es un claro ejemplo de ellos. Este programa se basa en gran parte en la prevención del fenómeno, mediante el fomento de actitudes pro-sociales, empáticas y la no tolerancia o rechazo hacia el acoso. Además de la prevención y teniendo en cuenta que ninguna

iniciativa puede hacer desaparecer el acoso de una vez por todas, se le suman una detección temprana y un protocolo de intervención a seguir para los casos que ya se estén dando.

Por otro lado, se han creado y llevado a cabo diferentes campañas de sensibilización y concienciación hacia el *bullying* en los medios de comunicación, mediante programas, reportajes y con campañas como “Se buscan valientes” de la cadena Mediaset España. En el caso de esta campaña, se busca fomentar la concienciación y hacer visible el fenómeno, junto con la creación de una serie de materiales y pautas que puedan ayudar a tratar y trabajar el acoso con jóvenes y niños. La característica más destacable de este programa, reside en la importancia que le da al papel del espectador en el *bullying*, buscando fomentar en éste una postura de rechazo hacia el acoso, empatía hacia la víctima e iniciativa a la hora de ayudar a compañeros que estén viviendo esta situación.

El hecho de que aún habiendo introducido protocolos de intervención o programas de prevención este problema persista, demuestra la necesidad de trabajarlo de manera constante y desde edades tempranas. Para ello, en este trabajo se realizará un programa o unas propuestas de prevención que irán precedidas por una aproximación teórica del tema. Por lo tanto, el trabajo constará de dos partes: el marco teórico y el marco práctico, que serán completadas por una conclusión final, que se basará en el análisis y reflexión del propio trabajo.

JUSTIFICACIÓN Y OBJETIVOS / JUSTIFIKAZIO ETA HELBURUAK

La elección de este tema para la realización del Trabajo Fin de Grado, se ha basado en una serie de razones generales y personales que se concretan a continuación. El principal motivo por el que he elegido el *bullying* como tema de desarrollo, ha sido la importancia de tratar el problema desde el ámbito escolar, debido a la presencia de éste en nuestras escuelas. Por lo tanto, teniendo en cuenta que el grado que estoy cursando me llevará a ser profesora de infantil, he optado por realizar este trabajo como una forma de empezar a investigar y formarme en el tema.

Otra de las razones que me ha llevado a interesarme por el acoso escolar ha sido el hecho de que se haya convertido en un tema de actualidad de bastante trascendencia, debido a la creciente visibilidad que se le ha ofrecido en los medios de comunicación. Pero a su vez, eso mismo es lo que me ha llevado a querer tratarlo pensando que la prevención del *bullying* debe ir mas allá de una moda mediática, a la que se le prestará atención durante un corto tiempo y después se olvidará como si el problema ya no existiera.

Por último, pero no por ello menos importante, creo necesario trabajar este tema para garantizar el derecho de los niños a ser felices. En vista de que el acoso escolar implica la vulneración de este y otros derechos, resulta importante prevenir el acoso para asegurar el desarrollo adecuado e integral de los niños (Capomasi, 2014).

Los objetivos que he marcado para la realización de este trabajo de final de grado son en primer lugar, otorgar al lector una información general sobre los diferentes aspectos que definen y caracterizan el fenómeno del *bullying*, y en segundo lugar, que esa información general a su vez sirva de fundamento para la propuesta que se llevará a cabo en el trabajo. Finalmente, desarrollaremos una serie de propuestas y aspectos dirigidos a la prevención del *bullying* en niños de 4 años, que se basarán principalmente en trabajar la educación emocional, la trasmisión de ciertos valores y la interiorización de tácticas útiles para la resolución pacífica de conflictos.

Todos estos objetivos van unidos a un propósito general que consiste en mejorar de la situación actual del *bullying* basándose en la prevención de éste, de tal forma que, situaciones como el acoso escolar sean cada vez menos frecuentes y menos sufridos por los alumnos tanto de educación infantil y como de primaria y de secundaria.

1. MARKO TEORIKOA: *BULLYING-A*

Gradu bukaerako lanaren atal honetan, *bullying*-aren oinarri teorikoa osatuko duten alderdi ezberdinen azalpena, informazio iturri eta autore ezberdinen ekarpenak biltzen dira. Modu honetan, ondoren garatuko den *bullying*-aren prebentzio programaren oinarria ezarri, bertan landuko diren alderdiak zehaztu eta aldi berean, gaiaren inguruko ezagutza orokor batzuk bermatuz.

Aztergaia den Eskola-jazarpenaren gaia, honek duen garrantzia dela eta aukeratu dut batetik. Garrantzi hori, fenomeno honek erasotzailearengan, baina batez ere biktimaarengan eragin ahal dituen ondorioak larriak direla kontuan izatean oinarritzen delarik (Cerezo, 2009). Bestetik, haur hezkuntzako gradua egiten ari naizen heinean eta kontuan hartuz fenomeno honek eskolan duen presentzia oso nabaria dela, etorkizunean irakasle bezala lanean aritzean gai honen inguruan gutxiengo ezagutza batzuk izatearren. Aldi berean, fenomeno hau arazo sozial bat dela kontuan izan behar den arren, eskola eremutik *bullying*-arekiko haurren eta era berean gizartearen kontzientziazioa sortzen saiatu eta gutxienez eskoletan jazarpen kasuak ahal den heinean ekiditeko balio dezakeen prebentzio programa bat garatzeko helburu izan dudalako.

1.1. *Bullying*-aren deskribapena

Bullying-aren prebentziorako programa bat osatzeko beharrezkoa da, lehenik hitz honek bere baitan biltzen duena ezagutzea. Horretarako, *bullying* hitzaren esanahia eta honen osaketa, autore desberdinek egindako deskribapenak... biltzen dira jarrian.

1.1.1. *Etimologia eta esanahia*

Bullying hitzaren jatorria anglosaxoia da eta hitza bera, ingeleseko "bully" hitzak eta "-ing" bukaerak osatzen dute. Beraz, Cambridge Dictionary-n (2016) azaltzen dena kontuan hartuz, ingelerako "bully" hitzetik datorrela ikus daiteke euskaraz mehatxatzaile edo larderiatsu eta gazteleraz "matón" itzulpena izanik. Aldi berean, Online Etymology Dictionary-ko (2017) azalpena jarraituz "bully" hitzak nederlanderako "Boele" hitzean jatorria izan dezakeela pentsatzen da eta berez XVI. mendean

konnotazio positiboa zuen arren (maitale edo anai esanahia izanik), XVII. mendean jada gaur egun izaten jarraitzen duen konnotazio negatiboa eskuratu zuen (gaizkile edota proxeneta esanahia izatetik, mehatxatzaile esanahia izateraino gaur egun). Ondorioz, "*bullying*" hitza gaur egun ingeleseko hiztegiaren barne erabiltzen dela kontuan izanik eta aurretik esan bezala "bully" hitzak mehatxatzaile edo larderiatsu edota gaztelerako "matón" esan nahia duela jakinik, "-ing" bukaerak mehatxatzailearen ekintza esanahia ematen dio.

Beraz hitzaren erabilerari dagokionez bi alderdi hartu behar dira kontuan: Batetik, "bully" hitza jazarpenaren ekintza burutzen duen subjektuari erreferentzia egiteko erabiltzen da. Bestetik, "*bullying*" hitzak, erasotzaileak biktima bati eginiko eraso edo ekintzari berari erreferentzia egiteko erabiltzen den bitartean.

1.1.2. Kontzeptuaren erabileraren jatorria

Bisquerra, Colau, Pablo, Collell, Escudé eta Perez-Escoda (2014) autoreek eskola jazarpenari erreferentzia egiten dion *bullying* hitzaren lehen erabilpena, Olweus autoreak 80. hamarkadan egin zituen ikerketen ondorio izan zela aipatzen dute. Olweus-ek (1998) hasiera batean errealitate honi erreferentzia egiteko Eskandinabian "*mobbing*" (Noruega edo Danimarkan) edo "*mobbing*" (Suzia eta Finlandian) terminoak erabili izan zirela bildu zuen.

Batetik, bullying fenomenoari erreferentzia egiteko baino lehenago, "*mobbing*" hitzaren erabileraren hasierara jotzen bada, honek etiologiaren arloan du bere jatorria. Hitz hau, espezie batetako indibiduo talde batek beste espezie batetako indibiduo bati eginiko erasoak deskribatzeko erabili izan zuen Konrad Lorez-ek (1966), bere "*On aggression*" liburuan (Smith, Morita, Junger-Tas, Olweus, Catalano eta Slee, 1999).

Bestetik, hitz honen ingeleseko esanahia aztertuz gero, "*mob*" erroak jazarpena egiten duten pertsona talde handi eta anonimoa esan nahi du. Hala ere, termino hori maiz pertsona batek beste bat mindu edo erasotzeari erreferentzia egiteko ere erabili izan da. Beraz, kontuan izan behar da hitz hau bai taldean, bai bakarka beste pertsona bat mindu eta erasotzeari erreferentzia egiten diola. Gerora, "*mobbing*" terminoa erabiltzetik "*bullying*" terminoa erabiltzera igaro zen, honen esanahiak eskola

jazarpenari erreferentzia zuzenagoa edo argiagoa egiten diolako. Gaur egun, bigarren kontzeptu (*bullying*) honen erabilera izanik gehien zabaldu dena.

1.1.3. Definizioaren eboluzioa eta ezaugarriak

Fenomeno hau aztertu eta deskribatu duten autoreak anitzak dira eta hauen deskribapenak izan dira *bullying* hitzaren esanahia zehaztu eta mugatzen joan direnak. Horretarako esanguratsuak izan diren autore ezberdinen deskribapenak biltzen dira jarraian kronologikoki antolatuak.

Garaiogordobil eta Oñederra-k (2010) adierazitakoa kontuan harturik, eskola jazarpenari (*mobbing* hitza erabiliz) egin zitzaion lehen erreferentzia Heinemann (1969) psikiatra suitzarrak burutu zuen, taldearen ohiko dinamika eteten duen ikasle talde batek beste taldekide bati erasotzean oinarritzen den ekintza bezala deskribatuz.

Gaur egun oraindik ere, onartuena izaten eta erreferentzi nagusia izaten jarraitzen duen definizioa Olweus Psikologiako irakasleak eginikoa da:

"Un alumno es agredido o se convierte en víctima cuando está expuesto, de forma repetida y durante tiempo, a acciones negativas que lleva a cabo otro alumno o varios de ellos" (Olweus, 1998, 25.orr).

Gerora, definizio honi zehaztapenak gehituz joan zen, eskola jazarpenaren deskribapena osatu eta aldi berean "ekintza negatiboak" kontzeptuaren esanahia zehaztuz. Ikasle bat beldurtu edo kikildua izaten ari dela esan daiteke, beste ikasle edo ikasle talde batek: Batetik, gauza desatsegin edo zekenak esaten dizkionean, berataz barre egiten dutenean edo izen mingarri edota gogaikarrien bidez erreferentzia egin edo deitzen dutenean; bestetik, biktima denari ez ikusiarena egiten diotenean, lagun taldetik baztertua uzten dutenean edota taldean egiten dituzten ekintzetatik nahita kanporatzen edo baztertzen dutenean; baita ere, jo, ostikoak eman, bultzatu edota mehatxatzen dutenean eta bukatzeko, biktimaren inguruko gezurrak edo zurrumurru faltsuak zabaldu, mezu mingarriak bidali edo helarazi eta gainontzeko gelakide edo haurrak kide baztertzeko konbentzitzean (Olweus, 1999).

Gainera eskola jazarpentzat jo ezin diren ekintzak ere zehaztu zituen: ezin da *bullying-tzat* hartu, sujetuak jolas moduan elkar molestatu edo zirikatzean edota indar bereko bi ikaslek eztabaidatu edo borrokatzen direnean (Olweus, 1998).

Diaz Aguado-ren (1996) kasuan lau ezaugarri nagusitan xehatzen du definizioa: *bullying*-a modu ezberdinetan eman daiteke, hala nola, eraso fisiko, bazterketa, beldurrarazte, irain, mehatxuen... bidez; denbora luzez eta maiztasunarekin ematen da; talde edo pertsona batek eragiten du eta biktima babesik gabe edota erasotzaileari aurre egiteko ezgaitasuna du eta erasotzailea eta biktima inguratzen dituztenen pasibotasun eta ezjakintasunaren ondorioz mantentzen da denbora luzez fenomeno hau. Beraz, definizioaren alderdi aipagarrienak arazoari aurre egiteko biktimaren ezgaitasuna eta aldi berean, "ikuslearen" profila aipatzen dituela dira.

Ortega eta Del Rey-ren (2003) arabera jazarpena, interes edo beharren konfrontazio egoera batean parte hartzen duen pertsona edo talde batek jarrera dominantea hartu eta beste pertsonari mendetasun jarrera harrarazten dio, fisikoa, soziala, morala edota psikologikoa izan daitekeen oinazea eraginez biktimarengan. Deskribapen honetan, jazarpena ematean sortzen diren bi aldeek (erasotzaile eta biktimaren) botere desoreka azpimarratzen da, bakoitzaren jarrera nolakoa den zehaztuz.

Piñuel eta Oñate-ren (2005) arabera eskola jazarpena honako hau da: haur batek beste haur batzuegandik jasotzen duen hitzezko naiz portaerazko tratua txarra da, jarraitasunarekin eta nahita egiten dena. Erasotzaile edo erasotzaileek, biktimarekin modu krudelean jokatzeko dute hau beldurtu, gutxiago dela sentiarazi eta mehatxatuz, ondorioz honen duintasuna zapaldu edo erasotua izanik. Definizio honen kasuan, aurreko definizioetan ez bezala, zehazki biktimaren duintasuna zapaltzen dela zehazten da.

Garaigordobil eta Oñederra (2010) autoreek jasotako eskola jazarpenaren ezaugarriak oinarri hartuta eta aurretik azalduak izan diren definizioen bidez ezaugarri horiek osatu dira, ezaugarriak zehaztuz:

- Eskola jazarpena modu errepikakorrean eta denbora luzez ematen da (aste, hilabete eta urteetan zehar luza daiteke).

- Botere desoreka ematen da biktima eta erasotzailearen artean. Desoreka hori, alderdi fisiko, soziala, psikologikoa eta defendatzeko aukeran ematen da. Modu horretan menperatzaile-menperatu harreman bat ezarritik.
- Larderiaren helburua haur bakarra eta konkretua izan ohi da (noizbait, haur bat baino gehiago izatea gerta daitekeen arren) eta erasotzaile batek edo talde batek burutzen du.
- Erasotzaile bat edo talde bat, biktima eta ikusleak egoten dira inplikatuak.
 - Biktima: Mendeko jarrera hartzen du, babesik gabe edota gutxiago balitz bezala sentitzen da erasotzaileari aurre egin eta bere burua defendatzeko ezgaitasuna izanik. Erasoen bidez bere duintasuna zapaltzen dute. Eskolara joatea ekiditeko jarrera ager dezake.
 - *Bully*-a: Menperatzaile jarrera hartzen du. Biktimarekin modu krudelean jokutzen dute, hau nahita eta kontzienteki erasoz.
 - Ikuslea: erasotzailea eta biktima inguratzen dituztenak dira, jazarpenarekiko pasibotasun eta ezjakintasuna erakutsiz gero egoera hau mantentzea eragiten du.
- Banakoak edo talde batek nahita eginikoa eta kaltegarriak diren ekintza negatiboak egiten dizkiote biktimari: eraso fisiko, beldurrarazte, irain, mehatxu, nahita egindako bazterketak, kideen aurrean irrigarri utzi...
- Mota ezberdinetakoa izan daiteke: fisikoa, hitzezkoa, psikologikoa eta soziala.

1.1.4. Bullyingaren eta eskola biolentziaren arteko ezberdintasuna

Bullying-aren inguruan aritzean, ezinbestekoa da bullying bezala har daitezkeen egoerak ongi ezagutzea, eskola jazarpena eta eskolan eman ahal diren beste mota batzuetako bortizkeriak nahas daitezkeelako bestela. Hori dela eta, argi eduki behar da eskola jazarpenean eta eskolan ematen den bortizkerian harremanak jarrera agresiboarekin garatzen direla. Baina, horrek ez duela esan nahi agresibitatearekin ematen diren jarrera guztiak eskola jazarpena direnik (Beane eta Ortega, 2006).

Sanmartín (2007) autoreak biolentzia eta eskola jazarpenaren arteko ezberdintasuna zehaztu zuen. Zehaztapen horretan, eskola biolentzia ikastetxeetan, eskola inguruan, zein eskolaz kanpoko ekintzetan eman ahal diren jarrera kaltegarriak direla, baina hauek noiz behinkakoak eta hein batean haurren arteko gatazken "normaltasunaren" barne daudela aipatu zuen. Aldiz, eskola jazarpena deskribatzean hau jarraia, sistematikoa, zapaltzailea eta beldurra eragiten duen muturreko eskola biolentzia dela biltzen du. Gainera, eskola jazarpena pairatzen duen horrek bazterketa soziala eta anitzak diren ondorio negatiboak nozituz.

Aldi berean, aipatu berri den autore horren ideia jasotzen duten Garaigordobil eta Oñederrak (2010), eskola biolentzia eta eskola jazarpenaren arteko harremana zehazten dute beren definizioan, besteak beste, *bullying*-a jarraia den, berdinen arteko eskola biolentzia modu zehatz bat dela baitiote. *Bullying*-a berdinen arteko eskola biolentzia modu zehatz bat dela esatean, eskola biolentziaren eta eskola jazarpenaren arteko harremana zehazten da. Eskola biolentzia motak daudela eta ondorioz, *bullying*-a eskola biolentzia mota bat dela argitzen baita.

Del Rey eta Ortega-k (2007) eginiko artikuluan baten kasuan, eskola biolentzia eta *bullying*-aren arteko ezberdintasunaren garrantzia sakontzen dute, bi kontzeptuen ezberdintasunak zehazten dituzten ildo batzuk bilduz. Dena den, jakinaren gainean egote arren, beste ikertzaile batzuek bi kontzeptu hauek bereizketarik egin gabe erabiltzen dituztela ere aipatzen dute. Debarbieux eta Blayaren arabera (2001), eskola jazarpena biolentzia mota bat da, modu horretan eskolan *bullying*-az gain beste biolentzia modu batzuk ere eman ahal direla adieraziz.

Bukatzeko, *bullying*-a eskola biolentzia mota bat dela adierazi denez, zenbait ikerketaren ondorioz zehaztu diren eskola biolentzia motak zehaztea gomendagarria da. Batetik, Del rey eta Ortega-k (2007) eskola biolentzia soilik *bullying*-a ez izateaz gain, noiz behinkako biolentzia, ikasleen irakasleekiko biolentzia eta irakasleek ikasleei eginikoak ere eskolan ematen diren bortizkeria motak direla jasotzen dute. Bestetik, Cerezo-ren (2009) arabera eskola eremuan bizikidetza arazoak soilik ikasle-ikasle norabidean ez gertatzearekin batera, Malagako eskoletan eginiko gatazka eta biolentziaren inguruko ikerketak eskola biolentzia mota gehiago daudela jaso zuen. Izan

ere, irakasleen %57,5ak ere bortizkeriagatik kaltetzen direla biltzean, bortizkeria ikasle-irakasle eta irakasle-ikasle norbadiean ere gerta daitekeela zehaztu zuen.

Garaiogordobil eta Oñederrak (2010) ere, eskola biolentzia motak zehazten dituzte, berdinen (ikasle artean) edo desberdinen (irakasle, ikasle, irakasleak ez diren langile, guraso...) artean eman daitezkeela eta objektuen aurkako biolentzia ere eman daitekeela zehaztuz.

Beraz, autoreek aipaturikoa kontuan hartuz esan daiteke honako hauek direla eskola biolentzia motak: *bullyinga*, noiz behinkako biolentzia, ikasleen irakasleekiko biolentzia eta irakasleen ikasleekiko biolentzia. Aldi berean, eskola biolentzia mota ezberdin horiek ikasle-ikasle, irakasle-ikasle edo ikasle-irakasle norabidean eman ahal direla kontuan hartu behar da.

1.2. Rolak eta horien ezaugarriak

Behin, *bullying* terminoaren esanahia jakinda, fenomeno honetan parte hartzen duten pertsonen har ditzaketen rol ezberdinak aztertzeak fenomeno hau hobe ulertzen eta aldi berean, honi irtenbidea bilatzen lagun dezake. Hasteko, rol ezberdin horien ezaugarriak azaldu aurretik, ezinbestekoa suertatzen da pertsona inplikatuak zeintzuk diren aipatzea. *Bullying*-ean parte hartzen duten rolaeren arabera lau tipologia ezberdin eman ahal dira hurrengan: erasotzailea, biktima, erasotzaile-biktima eta lekukoak (Garaiogordobil eta Oñederra, 2010).

Rol horiek izaten dituzten horietako bakoitzean topatzen ahal diren hurrek ezaugarri ezberdinak izaten dituzte. Hala ere, eskola jazarpenean hurrek har ditzaketen rol bakoitzaren ezaugarriak zehaztu edo *bullying*-ean inplikatuak dauden pertsona ezberdinen perfil psikologiko zehatz bat osatzea ezinezkoa dela kontuan hartu behar da. Izan ere, testuinguruaren araberako alderdiek rol horietan duten eragina nabaria da eta aldi berean, denbora igarotzen den heinean ezaugarri horiek ere aldatzen joan ahal dira. Hona hemen Bisquerraren (2014), Carrasco eta González (2014), Collell eta Escudé (2006) eta Garaiogordobil eta Oñederraren (2010) arabera protagonistetako bakoitzak hartzen duen rolaeren azalpen eta horiek izaten dituzten ezaugarriak:

- Erasotzailea: Beste pertsona bati (biktimari) jazarpena eragiten dioten pertsona edo taldea dira eta bi mota ezberdinetako erasotzaileak izan daitezke:
 - Erasotzaile proaktibo bezala ezagutzen dena: Besteak beste, profil hau betetzen duten hurrek, biktimekiko enpatia gutxi sentitu eta jarrera oldarkor eta menperatzailea izaten dute. Gainera, sozialki trebeak dira eta biktima kaltetzarren beste batzuk manipulatzeko gaitasuna ere izan dezake. Jazarpena kontzienteki, erabakita eta modu kontrolatu batean burutzen dute.
 - Erasotzaile erreaktibo bezala ezagutzen dena: Sozialki ez dira hain trebeak izaten eta beren emozioak kudeatzeko zailtasunak izan ahal dituzte. Jazarpena eragiten dute erasotuak sentitzen direnean (estimulu bat jasotzean) eta eraso horrekiko haserre edo amorru eztanda bat egiten dute. Emozioz beterik egoten den eta pentsatu gabeko erantzuna izaten dute.
- Biktima: Bere berdinengandik jazarpena jasotzen edo sufritzen duen haurra da, dituen baliabideekin erasotzaileari aurre egiteko gai ez dena. Bi biktima mota bereiz daitezke:
 - Klasikoa: Ziurtasun eza, isilak, autoestimu baxukoak, zailtasunen aurrean beren burua erruduntzat jo eta trebetasun sozial eskasa (lagun gutxi izatea ezaugarri posible bezala) izaten dute besteak beste. Erasoen aurrean negar egin edota alde eginez erantzuten dute, modu horretan erasotzailearen jarrera sendotuz.
 - Proaktiboa: Antsietate eta larritasun jarrera erakusten dute, emozioak kudeatzeko zailtasuna eta azaleratu egiten dituen jarrera edo portaera arazoak izan ahal dituelarik. Biktima hauen kasuan, inguratzen duen egoera edo testuinguruaren arabera biktima edo erasotzaile rola hartzea gerta daiteke, jarraian azalduko den erasotzaile-biktima taldearen barne ere egon ahal delarik.
- Erasotzaile-biktima: Orokorrean denbora luzez jazarpena jasan izan duten haurrak izaten dira, egoera horrek antsietate handia sortzen dielarik. Antsietate

horri aurre egite arren biktima, erasotzaile bilakatzen da ahulagoak direla pentsatzen duen beste kide batzuk erasoz. Kasu hauek bereziak izaten dira, erasotua izateagatik beste edozein biktima batek sentitu ahal duen frustrazio eta sentimendu negatiboak izaten dituelako, baina, aldi berean beste ikasle batzuk erasotzean boteretsu sentitzen dela esan daitekeelako. Bereztasun nabari bat, bere kideengandik beste edozein biktima edo erasotzailek baino onarpen sozial gutxiago izaten dutela da.

- Ikusle edo lekukoak: Erasotzaile eta biktimaren inguruan dauden eta ematen ari den jazarpena ikusten duten gainontzeko haurrak dira. Gutxi gora behera, lekuko edo ikusleek egoerarekiko erakusten duten jarreraren arabera ere lau rol ezberdin har ditzakete:
 - Jarraitzaile beldurtzailea: Erasotzaileari batzen diren hurrek osatzen dute talde hau. Biktimari tratu txarra eman, erasotu edo *bully*-ak biktimari eginiko ekintza horietan parte hartzen dute, modu horretan jazarpen prozesu hori areagotu egiten dutelarik.
 - Indartzailea: Zuzenki biktima erasotzen ez duten arren, *bully*-aren jarrera sustatu edo indartzen duten horiek dira. Erasotzailearen jarrera sustatu edo goraipatzeko modu bat, jazarpena ikustean honi barre eginez erantzutea da.
 - Ingurukoak: Egoera aztertzeko joera duten, baina jazarpen egoera horretan parte hartu edo inplikatzeko ez direnak osatzen dute talde hau. Beraz, jazarpen horretan zuzenki parte hartu ez arren, hau baimendu egiten dute beren isiltasunaren bidez.
 - Defendatzailea: Jazarpen egoera ikustean edo hau ematen ari dela jakinda, biktima defendatzen duten edota erasotzaileari aurre egiten dioten hurrek osatzen dute azken talde hau.

Jarrera horietan aipaturiko lehenengo hiruak, kutsatze sozialaren fenomenoak edo egoera horri aurre egiteko zerbait eginez gero beraiek ere biktima bilakatzeko beldurraren ondorioz ematen dira. Aldiz, azkeneko ikusle motak biktimarekin enpatia izatearen eta egoeraren bidegabekeria desegokia

iruditzearen ondorioz, jazarpenari irtenbidea eman nahi izaten diote. Beraz, ikusle edo lekukoek *bullying*-ean jokatzeko duten papera oso garrantzitsua eta baldintzatzailea dela kontuan izan behar da. Izan ere, ikusleak erasotzaileari bere elkartzasuna erakutsi edo ez erakusteko eragin zuzena du eskola jazarpen edo *bullying* egoera baten jarraipen edo etetearen bidez (Velázquez (2010)).

Beraz, behin *bullying*-aren barne topatu ahal diren tipologia edo rol ezberdinak zeintzuk diren zehazturik, hauen ezaugarri orokorrak biltzen dira jarraian soilik erasotzailean, biktiman eta ikuslearengan zentratuz (Rodicio eta Iglesias, 2011).

1. Tabla. Erasotzaile, biktima eta ikusleen ezaugarriak

Erasotzaileak	Biktimak	Ikusleak
Enpatia eza	Autoestimu baxua	Erasotzaileari aurre egiteko gaitasun eza
Autoestimu baxua	Gaitasun sozial urria	Erasotzaileari aurre eginez gero: errepresaliei beldurra
Oldarkortasuna	Gehiegizko urduritasuna	Nortasun egozentrikoa
Egozentrismoa	Ezaugarri fisiko/kultural ezberdinak	Jazarpen egoerarekiko inplikazio eza
Eskola porrota	Behar bereziak	Egoerarekiko erantzukizun ezaren sentimendua
Nahasmendu psikopatologikoak	Nahasmendu psikopatologikoak	Biktima ez laguntzearen aurrean, erruduntasun eza

Iturria: Rodicio eta Iglesias (2011)

1.3. *Bullying* moduak eta motak

Eskola jazarpena, aztertu, saihestu edota honetan esku hartzeko, fenomeno honen barne gertatzen diren erasoak modu ezberdinetan eman ahal direla eta aldi berean, *bullying*-a bera, mota ezberdinetakoa izan daitekeela kontuan izan behar da. Aldi berean, *bullying* forma edota motak modu ezberdinetan sailkatu daitezke, jarraian Ovejero, Smith eta Yuberok (2013) proposaturiko moduan zehazten dira.

Lehenik, erasoak modu esplizitu edo inplizitu batean gertatzen diren kontuan hartuz gero, eskola jazarpena bi modutakoa izan daiteke: zuzena, biktimak erasotzailea ezagutu eta jazarpena modu ireki batean egiten bada; edo zeharkakoa, erasotzailea ez

denean azaleratzen edo ezagutzera ematen eta erasoak ez zaizkionean biktimari modu zuzen batean (momentuan biktimaren aurrean) egiten (Bisquerra, 2014).

Bigarrenik, eskola jazarpena modu edo era ezberdinetan eman daitekeela aipatuz gero, Garaiogordobil eta Oñederrak (2010) ikerketa ezberdinen bidez bildu eta zehazturiko *bullying*-a eman ahal den lau moduei egiten zaie erreferentzia. Hau da, fenomeno honetan ematen diren agresio horiek zein modutan egiten diren edota eraso hori burutzeko zein bide edo baliabide erabiltzen diren kontuan hartzen da. Honako hauek izanik *bullying* moduak (Garaiogordobil eta Oñederra, 2010):

- Fisikoa: Gorputzari zuzenduriko jarrera erasokor edo agresibo zuzenen (jotzea, bultzatzea, ostikoak ematea...) edota biktimaren objektu edo gauzekiko zeharkako jarrera erasokor edo agresiboen (adibidez, biktimaren gauzak apurtu, ezkutatu, margotu, lapurtu...) bidez burutzen dena.
- Hitezkhoa: Iraindu, mingarriak suertatzen diren edo biktimak gustuko ez dituen ezizenez deitzea, burla egitea... bezalako jarrera agresibo zuzenen edota biktimaren inguruko gezurrak zabaldu, pertsonaz gaizki esaka aritzea... bezalako zeharkako jarrera agresiboen bidez burutzen dena.
- Soziala: Biktima izango dena bazterketaren bidez taldetik kanpo gelditzea edo isolatzea inplikatzan duten ekintzen bidez burutzen dena. Horretarako, adibidez, taldean egiten diren jolas edo ekintzetan parte hartzen ez uztea, biktimari ez ikusiarena egitea, jolas ordu edo denbora "libreetan" bakarrik uztea bezalako beste zenbait portaera erabiliz.
- Psikologikoa: Biktimaren autoestimua erasotzea, beldurra eragin edota ziurtasun-gabezia eragitea bilatzen duten agresio edo erasoak dira. Hala ere, azken *bullying* modu honekin kontuan izan behar da *bullying* modu guztiek osagai edo alderdi psikologikoa izaten dutela eta ondorioz, *bullying* psikologikoa gainontzeko moduekin batera ematen dela.

Eskola jazarpen modu hauetaz gain, gaur egun berriagoak diren edo duela denbora gutxiagotik ikertu izan diren beste bi *bullying* modu ere aipatzen dira (Garaiogordobil eta Oñederra, 2010):

- *Ciberbullying*-a: Informatzeko eta komunikatzeko balio duten teknologia berrien (adibidez, mugikorraren edo interneteko *chat*, posta elektronikoak, mezularitza zerbitzu, web orri eta blog-en) bidez egiten den zeharkako jazarpena da. Honen berezitasuna, kasu gehienetan erasotzailearen identitatea ezagutzera ematen ez dela da eta maiztasun handiarekin biktimaren irudi edo bideo desatsegin, desagoki edota jazarpena jasaten ari duela erakusten duen materiala zabaltzean oinarritzen da.
- *Dating violence*: Bikote nerabeetan ematen den jazarpena da, non xantaia emozionalaren bidez ematen den jazarpena. *Bullying* mota hau, emakumeen aurkako indarkeriaren jatorri edo hasiera izan daiteke.

Hirugarrenik, eskola jazarpen motak aipatzean, erasotzailea agresio hori egitera bultzatzen duen arrazoia edo eraso hori burutzeko kontuan hartzen duen biktimaren alderdi edo ezaugarriren baten arabera jotzeagatik, sailkatu ahal diren *bullying* motei egiten dio erreferentzia Bisquerrak (2014), honakoak aipatzen direlarik:

- *Bullying* homofobikoa: Pertsonaren orientazio sexuala erasoak edo jazarpena egiteko argudio bezala izanik ematen den *bullying* mota da. Erasotzaileak biktima behartzen du, nagusi edo orokortuago bezala ulertzen diren genero eta sexualitate arau batzuetara egokitzea eta hori jarraitzen ez dutenak baztertu, iraindu... egiten dira (Platero, 2010).
- *Bullying* xenofoboa: Izaera kulturala duen eta erasotzaileak jazarpena burutzeko argudio bezala biktimaren jatorria edo etnia erabiltzean datzan *bullying*-a da (Rodríguez eta Ortega, 2008).
- *Bullying* sexuala: Jazarpena biktimaren alderdi sexualak erasotuz ematen denean da. Adibidez, sexu bat bestearen gainetik dagoela adieraztea, lizunkeriak esatea... biltzen ditu bere baitan (Bisquerra, 2014).

- Premia bereziak dituzten kideei zuzenduriko *bullying*-a: Mugitzeko desgaitasuna, adimen desgaitasuna, entzuteko desgaitasuna, ikusteko desgaitasuna eta portaeraren arazo larria duten ikasleei zuzenduriko jazarpena da, non haurren berezitasun edo defendatzeko gaitasun ezaz baliatzen diren erasotzaileak (Ovejerok, Smithek eta Yuberok, 2013).

Kontuan izan behar da, aipatu berri diren lau *bullying* mota hauen ezaugarri nagusia, jazarpena bera burutzea arazo bat izatearekin batera, gizarte mailan ematen diren arazo sozialak ematen ariko direla da. Beraz, mota hauengan bi alderdi kontuan hartzea garrantzizkoa da, batetik, jazarpena bera eta bestetik, haurrak kulturalki jaso dituen baloreen ondorioz beste haur batzuk baztertu edo gutxiestea.

Laugarrenik, erasotzaileak jazarpena egitearen jatorria edo hori egitera bultzatu duena zer den aztertuz gero, bi jazarpen mota sailkatu ahal dira: aktiboa, haurrak bere inizatibaz edo gustuko duelako erasotzen duenean eta erreaktiboa, tratu txarra jaso edo gaizki tratatua izan den haurrak duen sentimendu horri aurre egiteko modua beste batzuei erasotzea denean.

Beraz, jazarpen modu edo motak antolatzeke sailkapen ezberdinak daudela jakinda, sailkapen ezberdin hauetaz baliatzea komenigarria suerta daiteke. *Bullying* kasuetan hauen nondik norakoa zehaztu eta aldi berean, kasu bakoitzaren berezitasun eta ezaugarriak identifikatzeko balio dezaketelako.

1.4. Faktore edo eragileak

Bullying egoerak ezberdinak suertatzen dira kasuaren arabera, izan ere, eskola jazarpena baldintzatzen duten eragile ezberdinak daude. Eragile hauek, fenomenoaz aztertu duten autore askok edo gehienek bildu nahi izan dituzte, hala nola, Rodicio eta Iglesias (2011), Trianes (2000) eta Garaigordobil eta Oñederraren (2010) kasuan. Autoreek eragile horiek modu ezberdinetan antolatu edo multzokatu arren, gutxi gora behera guztiek faktore berdinak biltzen dituzte: eragile sozialak, eragile kulturalak, familia eragileak, eskola eragileak, talde eragileak eta eragile pertsonalak.

Eskola jazarpenaren eragileak aipatzean, funtsean subjektua jokaera agresiboa izatea eragin dezaketen alderdiei egiten zaie erreferentzia. Hala ere, kontua izan behar da faktore hauek soilik erasotzailea baldintzatzen duten alderdiak izanen direla pentsatzearekin, izan ere, eragileek *bullying*-ean inplikatuak dauden pertsona guztiengan baitute eragina.

Jarraian, eragile horietako bakoitzak zertan datzan biltzen da, aurretik aipatu diren erreferentziak kontuan hartuz eta hauetan zehazturikoa elkartuz. Orokorragoak diren faktoreak azaltzen hasi eta, geroz eta zehatzagoak direnak azalduko dira bukaeran.

1.4.1. *Eragile sozialak*

Faktore sozialtzat hartzen dira, populazio konkretu batek dituen ezaugarriak deskribatzeko balio dutenak eta aldi berean, populazio horren alderdi ezberdinak ebaluatzeko balio duten irizpideak zehazten dituztenak. Modu zehatzago batean deskribatuz gero, gizarte ezberdinetan ematen diren ezaugarriak dira, gizarte horren parte diren indibiduoetan ondorioak eragiten dituztenak. Jarraian azaltzen diren alderdien inguruan zehazten dira ezaugarriak: ekonomiko, politiko, erlijioso, hezkuntza, familia eta berdinen arteko bortizkeria.

Beraz sozialki jasotzen ditugun ezaugarriak modu batekoak edo bestelakoak izateak eragina izan dezake eskola jazarpenean, adibidez, Arroyavek (2012) aipatu egiten du faktore sozioekonomikoei dagokienean ikerketa batzuetan, arazo ekonomikoak dituzten familietako haurrek erasotzaile izateko aukera gehiago izaten dituztela.

Faktore sozialen artean *bullying*-ean eragina izan dezaketen honako adibideak aipatzen ditu besteak beste Arroyavek (2012):

- Sozialki sortzen diren aurre-kontzeptu eta aurreiritziak, estereotipo zehatz batzuk eragiten edo sorrarazten laguntzen dute eta era berean, eskola jazarpenean ematen diren gutxiespen zentzua eta mingarriak diren hitzen erabilerarekin lotuak daude.
- Bortizkeria edo indarkeriaren balorazio positiboa, gaur egungo gizarte konpetitiboaren ondorio bezala edo honi loturik ematea ohikoa da. Izan ere,

berdinen arteko agresio jarreraren gorespenak, taldea eta gizarteari subjektuak duen boterea erakusteko balio duela nabari du.

- Jarrera arrazistak, eskola jazarpenean zuzenki eragiten duten eta sozialki transmititu ohi diren jarrerak edo pentsaerak dira. Jarrera arrazistei loturiko jazarpena erraz ematen da, etniaren edo jatorriaren arabera egon ahal diren ezberdintasunak nabariak izan daitezkeelako (gizarteak ezberdintasun horiekiko aurretiko jarrera bat transmititu ohi da): azalaren kolorea, sinismen ezberdinak...
- Jarrera matxistak, generoen ezberdintasunak direla eta botera indarrean ezartzean oinarritzen dira. Beste generoarekiko jarrera, sozialki jaso duenaren arabera ikasia izaten da eta jarrera hori ere erasotzaileak biktimari eskola jazarpena egiteko “argudio” edo “arrazoi” bezala erabili ahal du.
- Ukatze instituzionala ematen dela esaten da, gutxiengo bat edo gizarteko talde konkretu bat diskriminatu egiten denean, adibidez taldearen etniagatik. Gizarte oso batek talde batekiko duen jarrera edo egiten dizkion erasoak dira, hurrek bere inguruko ereduak ikusiz ere ikasi ohi dituztenak.

1.4.2. Eragile kulturalak

Kultura, pertsona talde batek partekatzen dituen sinismen, balore eta errealitatearen inguruko ideiek osatzen dute. Kulturalki transmititu zaizkion baloreekin edo bortizkeriarekiko pentsaerek eragin zuzena dute eskola jazarpenean, erasotzailearen jarrera agresiboan edota ikusleak jazarpena ikusterakoan izan dezakeen jarrera pasiboan. Beraz, zuzenki kulturak eskola jazarpenaren agerpenean eragiten ez duen arren, zeharkako modu batean eskola-jazarpena areagotu edo gutxitu dezaketen baloreen bidez eragina du. Balore, sinismen edo ideia horiek, gizartean denbora askoz mantendu, jaso edota ikasi direnak izanik, maiz hauek antzematea zaila izan daiteke (asko oharkabean eragina dutenak izanik) eta ondorioz hauek moldatzea oso zaila suertatzen da. Honako eragileak zehaztu daitezke besteak beste (Rodicio eta Iglesias, 2011; Garaiogordobil eta Oñederraren, 2010):

- Baloreak, gure jarrera (norabide batean edo bestean) bideratzen duten printzipio edo oinarriak direla esan daiteke. Adibidez, jazarpen egoera baten

aurrean, lekuko edo ikusle bezala egonik, gure baloreen arabera honekiko ezaxola edo larritasuna (biktima laguntzeko nahia) erakutsi daiteke. Beste kasu batean, jazarpena eman aurretik erasotzaile izanen denak jaso dituen baloreen arabera, jazarpena burutu edo ez burutzea eman daiteke.

- Bizikidetza arauak baloreei erabat loturik daude, izan ere, jasotako baloreen arabera ordena soziala mantentzea posible da. Beraz, gizarte taldea osatzen duten pertsonak, balore horiek argi izan eta errespetatzeak bizikidetza bermatzen dute.
- Indibidualismo eta lehiakortasuna, bizitzeko modu bezala uler daitezke eta hauek ingurukoekin sortzen diren harremanetan eragina dute. Izan ere, bi ezaugarri horiek ez dute beti garapen soziala eman dadin errazten. Eskola jazarpenaren kasuan, esate baterako, ikusleek jazarpen egoerekiko erakusten duten pasibotasuna bi jarrera hauei lotua egon daiteke, beraiei gertatzen ez zaien bitartean ezer egin behar ez dutela pentsatzera iritsiz.
- Komunikabideek ematen dituzten mezu eta ereduak ere, kultura bakoitzaren arabera ezberdinak izaten diren arren, eskola jazarpenean edo zehazkiago eskola jazarpena ematea eragingo duten jarrera agresiboetan eragina izan dezake. Hala nola, telebistan jarrera agresiboak edo jazarpen egoerak ikusi eta bertan ez badira hauek kritikoki landu edo negatibotzat hartzen.

1.4.3. Familia eragileak

Familia eragileek berebiziko garrantzia dute, izan ere, haurarentzat bere garapena eta lehen harreman pertsonal eta interpertsonalak emanen diren lehen testuingurua izanen da familia. Hala ere, ondoren jazarpenean eragina izanen duten jarrerak ere ikasten dituzte (bai erasotzaile, bai biktima izatea eragin dezaketenak). Familia eremutik *bullying*-ean eragina duten faktoreak anitzak dira (Trianes, 2000; Garaiogordobil eta Oñederraren, 2010):

- Familia ereduen inguruan hitz egitean, kontuan izan behar da gurasoek seme-alabekiko elkarrekintza harreman eredu ezberdinak ezar ditzaketela. Batetik, ereduak beldurrean edo ekiditean oinarritzen den kasuetan, afektibitate falta eman eta haurrak bere kideekiko jarrera agresiboa izateko aukerak areagotuko

dira. Bestetik, gurasoen aldetik segurtasuna jasotzen badute, jarrera agresiboa garatzeko aukerak txikiagoak izanen dira.

- Bikotea osatzen duten partaideen arteko gatazkek ere eragina dute *bullying*-ean. Izan ere, gurasoek edo bikoteak dituzten gatazkak desagokiak (haurra gatazkan erabiliz) eta maiztasun handikoak izatekotan, haurrak bizipenen eta ikaskuntzaren bidez portaera horiek barneratzen ditu. Ondorioz, jarrera agresiboa edota gatazkak ongi konpontzen ez jakitea eraginez.
- Familia egituraketa gradu edo motei dagokionean, familiako kideen artean ezartzen diren hierarkia, kohesioa eta egiturari egiten zaio erreferentzia. Adibidez, gurasoak botere figura bezala ikusiak diren familietan, hierarkia horrek haurra erasotzaile izatera eraman ahal du. Aldiz, guraso batengandik gehiegizko babesa jaso eta beste gurasoak urruntasuna erakusten duen kasuetan haurrak biktima izateko aukera gehiago ditu. Familian kalitate gutxiko komunikazio murriztuak, atentzio desorekatuak eta rolen funtzionamendu txarrak eragin zuzena dutelarik.
- Agresioen tolerantzia mailari dagokionean, familia giroan modu subliminal batean haurrak jasotzen dituen mezuek garrantzi handia dute. Agresioekiko tolerantzia edo onargarritasun hori, gurasoen arteko edo haurrarekiko agresioan eman daiteke. Gurasoen jarrera horrek, haurrak harremanak izateko balioko dioten jarreraren ikasketa desagokia eragiten du. Kontuan izan behar da, gurasoen aldetik erantzun edo zigor zorrotzgiak jasotzeak ere haurraren eragin negatibo bera izan dezakeela.

1.4.4. Eskola eragileak

Eskola jazarpen kasu asko, ikastetxeetan gertatzen direla kontuan izanik, ezinbestekoa da eskola-faktoreak edo testuinguru honen alderdi ezberdinek duten eragina zein den aztertzea. Zenbait ikerketak eskolako klimak jarrera ez sozialak edo baloreen ikasketan eragin handia izaten duela zehazten dute. Hau da, eskola jazarpena lantzen ez den edo lantzen den zentro batean haurrek fenomeno honekiko erakusten duten jarrera eta fenomeno hau gertatzen den maiztasun edo kasu kopurua ezberdina da. Honako alderdi hauek dira gehien bat eragina dutenak (Garaigordobil eta Oñederraren, 2010):

- Eskolaren tamaina, ez da zehazki kasu guztietan eragina izanen duen faktore bat, baina beste alderdi edo ezaugarri batzuekin batera emanez gero eragina izan dezake, hala nola, momentu batzuetan ikasleak ikuskapen baten pean egoten ez direnean. Adibidez, haur asko dituen eskola batean jolas orduan heldu baten begirada ez izateko aukerak handiagoak izan daitezke, ondorioz *bullying*-a gertatzeko aukerak areagotuz.
- Helduaren presentziak, aurreko puntuan azaldu bezala, eragin zuzena du *bullying* kasuetan. Izan ere, heldu bat aurrean izanez gero eskola jazarpena gertatzeko aukerak asko gutxitu eta heldua ez dagoen momentuetan fenomeno hau gertatzeko aukerak gehitzen dira. Aldi berean, helduaren presentziarekin batera, honek gaiarekiko duen jakintza eta sentsibilizazioak ere eragina du.
- Ikastetxean balore batzuk zehaztea garrantzitsua da, izan ere, jazarpena ekiditeari begira baloreak lantzeak, eskolan *bullying*-a gertatzeko aukerak gutxitzen ditu. Horretarako, prebentziorako programak diseinatu eta martxan jartzeak asko lagun dezake. Aldi berean, alderdi batzuk zehaztuak egon behar dira: bizikidetzako arauak, arauak argiak izatea eta eskola osorako adostuak egotea...
- Curriculumeko helburu orokorrek eragin zuzena dute ere, hurrekin lantzen diren alderdien arabera eskola jazarpena ekiditea edo hau emateko aukerak gutxitzea lor daitekeelako. Adibidez, hezkuntza emozionala curriculumaren barne egon eta hau hurrekin landuz gero, bakoitzak bere buruarekiko eta besteekiko errespetua izatea, jazarpen egoerei aurre egiteko baliabideak izatea... erraztu daiteke. Aldiz, soilik eduki akademikoen lanketara mugatzen diren eskoletan *bullying*-a gertatzeko aukera gehiago egon ahal dira.

1.4.5. Berdinen talde eragileak

Berdinen artean eta taldeetan arituz haurrak sozializatzen, gatazkak konpontzen... ikasten doaz pixkanaka. Estatus mailak, talde dinamikak edota beraien artean ezartzen dituzten harreman motek ere eragin zuzena izaten dute taldean. Ez baita berdina, guztiak parekoak diren talde bat edota hierarkia ezberdinak dauden taldean, zeinean

“buru” bat eta jarraitzaileak dauden, jazarpena emateko edo gertatzeko dauden aukerak. Esan daiteke honako alderdiek, besteak beste, eragina izan dezaketela eskola jazarpena emateko probabilitateari dagokionean (Rodicio eta Iglesias, 2011; Garaiogordobil eta Oñederraren, 2010):

- Taldeko estatus mailak, hau da, haur bakoitzak taldearen barne hartzen duen papera edota talde batean haur guztiak berdintzat hartuak egoteak eragin handia du. Izan ere, hierarki bat ezartzen bada, “burua” den horrek taldeko beste kide bat erasotzean gainontzeko kideek egoera horri aurre ez egin edota onartua izateko erasoan parte hartzea eman baitaiteke.
- Taldearen parte izateko nahia, oso ohikoa da haur eta nerabeengan sozializatzen hastean. Sozialki onartua izateko nahiak egoera ongi kudeatzen ez jakiteagatik, erasotzaile edo biktima izateko aukera areagotu dezake. Maiz, taldean onartua izan eta aldi berean erasotua ez izateko, haur batzuek jarrera agresibo edo zapaltzailea izateko joera erakutsi dezakete eta beste batzuk aldiz, taldean onartuak izateko bere kideek esaten duten guztia onartzeko joera izan dezakete.

1.4.6. Eragile pertsonalak

Pertsona bakoitzak ezaugarri batzuk izanen ditu, konkretuki pertsonari eragiten dioten faktoreen eta berez den moduaren arabera. Faktore pertsonalak bi motatakoak izan daitezke: batetik, kanpo-eragileak, ezaugarri fisikoak (ahultasuna, loditasuna, ilearen eta azalaren kolorea, hizkera, altuera...) eta pertsonak bere testuinguru zehatzetik jasotakoak direnak. Bestetik, barne-eragileak ezaugarri biologikoak eta izaerari lotuak daudenak.

Eragile pertsonaletan autore askok hezkuntza emozionalari eman izan diote garrantzia, haurrak bere emozioak kudeatzeko duen gaitasuna eragilea izanik eskola jazarpenean. Jarraian erasotzaile, biktima eta lekuko izateko aukeretan eragina duten faktoreak laburtzen dira (Garaiogordobil eta Oñederraren, 2010).

- Erasotzaile bihurtzeko, honako ezaugarri hauek biltzen dira eragile bezala: enpatia eza, autoestimua baxua, oldarkortasuna, egozentrismoa, eskola porrota, jarrera nahasmenduak eta egokitze zailtasunak.

- Biktima bihurtzeko, honako ezaugarri hauek biltzen dira eragile bezala: Autoestimu baxua, harremanak izateko zailtasunak, urduritasuna, ezaugarri fisiko edo kultural ezberdinak, ezgaitasunen bat izatea, jarrera arazoak eta emozioak kudeatzeko zailtasuna.
- Lekuko bihurtzeko, honakoak dira eragileak: taldearen parte izateko nahia (jazarpena burutzen ari duen pertsona jarraitu edo honek ere jazarpena eginez), biktima bihurtzeko aukeraren beldur izatea eta erasotzaileari aurre egiteko beldurra.

Beraz, *bullying*-ean eragina izan dezaketen faktoreak anitzak dira eta argi izan behar da, faktore hauek pertsona batetik bestera ezberdinak izan ahal direla edo pertsonari modu ezberdinean eragitea gerta daitekeela. Ondorioz, faktore hauek jazarpen kasuak ekiditeko edo kasu bat ematean honen ezaugarri konketuak zehazteko kontuan hartzea komenigarria da, beti ere, kasu bakoitza ezberdina dela kontuan izanik.

1.5. Adierazleak

Bullying-a ematen ari bada, honi ikasleekin gaia landuz eta zenbait baliabide eskainiz egoerari konponbide bat bilatzen saiatzeko, lehenik jazarpena gertatzen ari dela identifikatu beharra da. Identifikazio edo antzemate horretan irakasleek iritzi oso ezberdinak izan ahal dituzte ekintza berdin batekiko (batzuek hau *bullying* bezala eta beste batzuek gatazka arrunt bat bezala ikusiz). Hori dela eta, gomendagarria da eskola jazarpena identifikatzeko, lehenik irakasleak behaketa bat egin eta behaketa horretan fenomenoaren adierazle posible batzuk kontuan hartzea.

Jazarpenaren adierazleak ez dira berdinak izaten egoera guztietan, baina, orokorki ematen diren zenbait adierazle biltzen ditu Cerezok (2009). Adierazleei buruz hitz egitean, *bullying* kasuak identifikatzea edo hauek ematen ari direla konturatzeko balio duten ezaugarri edo alderdiei egiten zaie erreferentzia. Alde batetik, adierazleak biktimarengan identifikatu ohi dira, honek jasaten ari duen jazarpena dela eta jarrera ezberdina edota jokaera bereziak erakusten dituztelako, honako hauek izanik adierazle posible batzuk (Cerezo, 2009):

- Eskolara maiztasunarekin ez joatea edota asistentzia oso irregularra izatea.
- Gelatik ez atera nahi izatea edo ateratzeari beldurra izatea.

- Taldean ez integratzea edota maiztasunarekin bere ikaskideengandik baztertua izatea.
- Arrazoi nabarmenik gabe modu agresibo batean jokatzeko.
- Eskola materialarekiko ardura eza erakustea.
- Triste egotea, bakartua egotea edo bere baitan biltzea maiztasunarekin.
- Gogo-aldartearen bat bateko aldaketa bortitzak izatea.
- Azalpen nabarmenik ez duten beldur edo fobiak azaltzea.
- Haurrak jada eskuratuak zituen zenbait alderditan atzera pausoa egitea: Esfinterraren kontrol eza, elikadura nahasmenduak, loaren nahasmenduak... erakutsiz.

Bestetik, erasotzailea izatea suerta daitekeen haurrak ere identifikatzea ere lagungarri izan daiteke, horretarako erasotzaileei loturiko adierazleak ere kontuan hartzea komeni da. Hala ere, kontu handia izan beharra da, adierazle hauek ikasleak berez erakutsi ahal dituen jarrera batzuekin ez nahasteko. Horregatik, ikasle bakoitzaren ohiko portaera edo jokaerak zeintzuk diren ezagutu eta normaltasunetik at dauden ezaugarri edo alderdiei garrantzia ematea beharrezkoa da. Honako hauek izan daitezke adierazle horiek (Cerezo, 2009):

- Beste haur batzuk erasotzeko joera (iraindu, jo, bultzatu, kidea lotsagarri uzteko...) izatea. Beti ere, erasoaren intentsitatea eta maiztasuna kontuan izanik.
- Gezurrak esatea.
- Objektuen bat lapurtzea.
- Desobedientzia erakustea.
- Eskolarekiko jarrera txarra erakustea (adin gehiago duten ikasleengan).

Beraz, adierazleak lagungarriak izan ahal diren arren irakasleak etengabeko behaketa (baliabide ezberdinak erabiliz, hala nola, adierazleak erabiliz eginiko errubrikak) egitea komeni da. Beti ere, adierazleak kasuaren arabera ezberdinak izan daitezkeela kontuan izanik. Horretarako, irakasleak ikasle bakoitzaren ohiko joera zein den ezagutzen saiatu eta ondorioz joera hori erreferentzia bezala hartuz, haurraren aldaketak zein izan diren aztertzea litzateke egokiena.

1.6. Eraginak edo ondorioak

Bullying-ak eragiten dituen ondorioak ikerketa eta autore anitzengandik aztertuak eta bilduak izan dira. Eskola jazarpenak biktimaren rola izan duen pertsonarengan eragina duela jakina da eta gai honen inguruan aritzean ideia hau nahiko zabalduta dagoela sumatzen da, baina, ezin da alde batera utzi eskola jazarpenak ere erasotzailearengan ondorioak izanen dituela (Bisquerra, 2010). Beraz, fenomeno honek bertan protagonistak diren erasotzaile eta biktimarengan ondorio larriak dakartzala oso argi izan behar da.

Jarraian Piñuel eta Oñatek (2007) eta Cerezok (2009) ikerketa ezberdinetan oinarrituz bildu zituzten ondorioetako batzuk jasotzen dira azpian dagoen taulan. Bertan eraginak, biktima eta erasotzaile izatearen kasuan bakoitzak izanen zituen ondorioak

2. Tabla. *bullying*-aren eraginak

Erasotzailearengan	Biktimarengan
-Depresioa	-Irakasle eta gurasoekiko jarrera txarra izatea
-Antsietate maila altua	-Jarrera desafiatzailea
-Autoestimua baxua	-Ikasketa arazoak
-Pertsonarekin harremanak izateko zailtasunak	-Jarrera antisozialak izatea
-Lagunak mantentzeko zailtasuna	-Bazterketa soziala bizitzea
-Ingurukoengandik baztertua	-Besteen ekintzak asmo txarrekoak direla pentsatzea
-Jendearekiko konfiantza eza	-Arau eta baloreei aurka egitea
-Mendeku desirara	-Kasu latzenetan helduaroan drogak kontsumitzera jotzea
-Besteekiko jarrera agresiboa garatzea	
-Kasu latzenetan bere buruaz beste egitea	
Iturria: Piñuel eta Oñatek (2007) eta Cerezok (2009)	

Biktimek jasaten dituzten ondorioei dagokienean, kontuan izan beharra da ere, ikerketa anitzek *bullying* egoera konpondu zutenen eta konpondu ez zutenen artean ezberdintasunak nabariak direla. Erasotzaileak jasango dituen ondorioei dagokienean, kontuan izan behar da egoera horrekiko irakasleak emandako erantzunak ere baldintzatzen dituela eragin horiek, ez baita berdina rol hau duen pertsona zigortu, eskolatik kanporatu... egitea edo honekin gaia eta egoera landu eta hezkuntza interbentzio bat egitea.

Jazarpenaren eraginak aztertzeak, erakutsi egiten digu prebentzio programak sortzearen garrantzia. Izan ere, jazarpen kasuak heldu baten laguntzaz konpondu arren, behin egoera hori bizita fenomenoan parte hartu duten pertsonak jada zenbait ondorio barneratuak izanen ditu jada. Hori dela eta, jazarpena eman aurretik, hau ekiditen eta haurren artean harreman osasuntsu eta aberasgarriak izatea bilatuko da.

1.7. Eskola jazarpenaren teoriak

Eskola jazarpenari erantzuna eman edo honen nondik norakoa ulertu nahian, jarrera agresibo edo bortitza aztertu eta azaldu dituzten teoriak edo fenomenoak aztertzeko ikuspuntuak anitzak dira. Teoria bakoitzak, jarrera edo jokaera agresiboa ikuspegi ezberdin batetik edo alderdi ezberdinak kontuan hartuz azaltzen dute. Jarraian teoria hauek azalduko dira modu labur batean: teoria biologizistak, baldintzapen klasiko, operante eta ikaskuntza sozialaren teoriak, teoria psikoanalitikoak, frustrazio-agresio teoriak, gaitasun sozialen teoriak, teoria mimetikoak, testuinguruaren eta ekologiaren teoriak eta teoria soziologikoak (Garaiogordobil eta Oñederra, 2010; Rodicio eta Iglesias, 2011).

Teoria biologizistak, jarrera edo jokaera agresiboak eta bortitzak, alderdi genetiko, hormonal eta neurotransmisoreak aztertuz azaltzean oinarritzen dira. Lehenik, alderdi genetikotik agresibitatea aztertzean, kromosoma bat gehiago izatearekin lotzen da. Bigarrenik, alderdi genetikoari dagokionean, agresibitatea batez ere testosterona eta androgeno maila altuekin lotzen dute. Hirugarrenik, neurotransmisoreek jarrera hauetan duten eragina aztertzen dute, batez ere serotoninan zentratuz. Hala ere, teoria hauetan pertsona bakoitzarengan prozesu horiek kanpo estimuluen arabekoak direla ere kontuan izan behar dela aipatzen da.

Baldintzapen klasiko, operante eta ikaskuntza sozialaren teoriak, jarrera agresiboak ikasiak direla defendatzen dute. Lehenik, jokaera agresiboa baldintzapen klasikoaren bidez ikastean, estimulu bat beste batekin erlazionatzearen ondorioz ematean datza. Bigarrenik, baldintzapen operantearen bidez ikastean, jarrera agresiboa erakustean hau saritua izanagatik gertatzen da. Hirugarrenik, ikaskuntza sozialaren bidez jokaera hori barneratu dela esaten da, eredu eta errealitate batzuk ikusiz ikasten denean. Ikasketa

hau, subjektua ereduarekin identifikatua sentitzen denean eta bere jokaera agresiboagatik saritua izaten ari den eredu bat maiztasunez ikustean gertatzen da.

Teoria psikoanalitikoan, pertsonak bulkada agresiboak izatea berezkoa eta egitura psikikoaren parte dela defendatzen dute. Teoria hauetan, agresibitatea beste pertsona bat mindu, lotsagarri utzi, honi aurka egitera... bideratuak dauden jarrerak bezala deskribatzen da.

Frustrazio-agresio teoriak, eraso edo agresioak frustrazio baten ondoriozkoak direla defendatzen dute. Hau da, pertsonak sentitu dezakeen frustrazioa agresiorako motibazio izan daitekeela. Frustrazioa, oinarritzko beharren asebetetze faltagatik edo nahiengatik suertatu daiteke.

Gaitasun sozialen teoriak, agresioak edo arazo sozialak suertatzearen arrazoia konpetentzia sozialen gabezia edo urritasunagatik ematen dela aipatzen dute. Arazoak honako alderdietan suerta ditzakete: seinale sozialen (elkarrekintza, emozio, harreman, jarrera eta abarren inguruan informazioa ematen dutenen) interpretazio egokian edota subjektuak erantzun anitzak emateko gaitasun murrizak izatean. Erasotzaile eta biktimek, gaitasun sozial ezberdinak izaten dituztela ikertu izan dute, aipaturiko lehenengoez gaitasun sozial gehiago izaten dituztela aztertuz ikerketetan. Dena den, eskola jazarpen kasuetan protagonista diren bi aldeek, gaitasun sozial ezberdinetan gabeziak izan ditzaketela zehazten dute.

Teoria mimetikoek, harreman agresiboen oinarrian desiran dagoela defendatzen dute. Jarrera agresiboak, gizakien izaera mimetikoaren ondoriozkoa izanik, gatazkak maiz beste baten desiraren imitazioagatik ematen delako. Aldi berean, harreman gehienak gatazkatsuak eta bortitzak direla eta baretasuna noizbehinkako dela zehaztuz.

Testuinguru eta ekologiaren teoriak, berdinen arteko botere gehiegikeria inplikatuena ezaugarri pertsonalen eta testuinguru ezberdinetatik (hurbilagoak suertatzen diren, familia, eskola, lagun talde, komunikabideetan... eta urrunagoak suertatzen diren, hezkuntza eta kultura baliabide, baliabide ekonomiko, baloreetan...) sortzen diren faktoreen arteko elkarrekintza konplexu baten ondorioz gertatzen dela zehazten dute. Zehazkiago teoria ekologikoek, pertsona parte den komunitateak bere jokaeran eragina

duela oinarri bezala hartu behar da. Komunitatearen eragina lau mailatan banatzen da (Rodicio eta Iglesias, 2011):

- Mikrosistema, testuinguru hurbilenak dira, familia, eskola, pertsona arteko...
- Mesosistema, aurreko testuinguruen arteko interakzio edo komunikazioak dira.
- Exosistema, pertsona inguratzen duten testuinguruak, hala nola, gurasoen lagun taldea, komunikabideak...
- Makrosistema, pertsonaren kultura eta historiko-sozialarekin erlazionatua dago, non ideologia eta balore batzuk gailentzen diren.

Beraz, teoria hauek eskola jazarpenak zertan datzan eta honen jatorria ulertzeko orduan haurraren ezaugarriak eta bere testuinguruak beragan duen eragina kontuan izanda aztertzen dute.

Teoria soziologikoei, funtsean jokaera bortitz edo agresiboak inguruneko aldagai, testuinguru sozialeko aldagai eta hauetan transmititzen diren baloreei lotuak daudela zehazten dute. Izan ere, jarrera hauek kultura batzuetan ongi ikusiak edota sarituak egoteak edo ez egoteak pertsonarengan eragin zuzena izanzen duela ondorioztatzen dute. Aldi berean, gizartearen ezaugarri ekonomiko, politiko eta kulturek duten eragina kontuan hartzen da.

Lan honetan, aztergaia den eskola jazarpenaren inguruko informazioa batez ere gaitasun sozialen teoriak, testuinguruaren eta ekologiaren teoriak eta teoria soziologikoen ikuspuntutik jasoak daudela esan daiteke. Eskola jazarpenaren azterketan, batez ere, fenomeno honetan parte hartzen dutenen ezaugarri propioak eta hauen testuinguruak duen eragina kontuan hartzen delako.

1.8. Esku-hartze motak edo mailak

Bullying kasuen aurrean, esku-hartzea jazarpen egoerak identifikatu, aztertu eta hauei konponbidea emateari bideratzea ezinbestekoa da, aurretik aipatu bezala ohikoena biktimak egoerari bere kabuz aurre egiteko baliabide edo aukerarik ez izatea gertatzen baita. Hala ere, esku-hartzea *bullying* kasuak konpontzeari begira egitea garrantzitsua suertatzen den arren, eskola jazarpen kasuak ez emateko edo hauek gutxiagotzen saiatzeko balio dezaketen prebentzio planak martxan jartzea ere oso garrantzitsua

suertatzen da. Esku-hartzea maila ezberdinetakoa izan daiteke (Garaiogordobil eta Oñederra, 2010).

Batetik, fenomenoari aurre egiteko esku-hartzeak hauen helburuaren arabera edo aztertu eta sailkatuz gero, bi talde nagusitan banatu daitezke: prebentzio programak eta esku hartze zuzeneko programak (Garaiogordobil eta Oñederra, 2010).

Prebentzio programen kasuan, izenak berak dioen bezala, *bullying* kasuak edo eskola jazarpena eman aurretik hauek ez gertatzeari begira bideratuak dauden ekintza eta proposamenak biltzen dituztenak dira. Hauen helburua, jazarpen kasuak ekiditea da eta horien artean: ikasle-irakasle artean elkarbizitza kudeatzeko programak; emozio, sentimendu eta balore heziketarako programak; eta taldea lana bermatzeko asmoz kooperazioa bultzatzean oinarritutako programak topa daitezke.

Esku-hartze zuzeneko programei dagokienean, *bullying* kasuak edo eskola jazarpena ematen denean, hauei irtenbidea bilatzeari bideratuak dauden ekintza edo proposamenak biltzen dituztenak dira. Hauen helburua, *bullying* egoerak moztu eta hauek berriz ez gertatzeko haurrek baliabide batzuk eskuratzea da. Adibidez; kasu batzuetan (erasotzaile, biktima eta lekukoaren arteko) hirukia desegiteko programak; asertibitatea areagotu edo bultzatzeko programak (batez ere biktimei edo biktima posibleei bideratuta); eta enpatia lantzeko programak.

Bestetik, esku-hartze ezberdinek oinarrian jarraitzen dituzten prozedurak aztergai edo aldagaitzat hartuz gero, maila ezberdinetan bana daitezke: lehen mailakoak, bigarren mailakoak eta hirugarren mailakoak. Hiru maila hauek, esku-hartze orokorragoetatik (lehen mailatik), kasu zehatz baten esku hartze zuzenagora (hirugarren mailara) antolatuak izanik, azaltzen dira jarraian (Bisquerra, 2014; Garaiogordobil eta Oñederra, 2010).

Lehen mailako esku hartzeak *bullying* egoerak gertatu aurretik egiten dira eta jazarpena eman ez dadin edo hau ekidite arren egiten dira. Jarrera sozialen lanketa bilatzen duten metodologia edo ekintzak oinarri dituzten proposamen eta estrategiak aurrera eramaten direlarik. Proposamen hauen artean honako hauek topatu daitezke (Bisquerra, 2014; Garaiogordobil eta Oñederra, 2010):

- Gelako hurrekin aldizkako bilerak egitea: Bertan ikasleekin arauak betetzearen inguruan, gelako giroa, kideen arteko harremanak eta gerta daitezkeen gatazken inguruan aritzen da.
- Ikaskuntza kooperatiboa: Ikasleek talde txikitan edo bikoteka eginkizun bat edo helburu bat elkarrekin lan eginez lortzen dute.
- Amankomuneko ekintza positiboak: Ekintza hauetan irakasle eta gurasoen parte hartzearen bitartez hurrek ateraldi, dantzaldi, festa edota ekintza ezberdinetan parte hartzen dute. Ekintza hauen bidez, hurrak beste eremu eta beste modu batzuetan elkarren artean harremanak ezartzea biltzen da.
- Irakasle eta guraso bilerak: Bilera hauekin lortu nahi dena, *bullying* kasuak ekiditeko, gurasoengan *bullying*-arekiko kontzientziazioa sortu eta irakasleen arteko elkarlana egon dadin bilatzen da. Aldi berean, beren seme-alabei berdinen arteko indarkeriaren inguruan hitz egin behar diete *bullying*-arekiko kontzientziazioa eta momenturen batean lekuko izatekotan arazo horren aurrean jarrera pasiboa ez izate arren.
- Dramatizazioa eta "*role playing*": *Bullying*-a erakusten duten egoera ezberdinen antzezpenak erakusten zaizkie hurrei. Ondoren, ikusi berri duten egoera behatu eta aztertu egiten dute, zer gertatu den, kideek egoera horretan zer sentitu ahal duten, egoera horren aurrean zer egin daitezkeen... eztabaidatuz.

Bigarren mailako esku hartzeak, arrisku faktoreak identifikatzera bideratuak dauden estrategia eta prozeduretan oinarritzen dira. Aldi berean, jarrera oldarkor edo agresiboa identifikatuz gero honi irtenbidea ematean oinarritzen da. Beraz, *bullying*-a egin edo jaso dezaketen kasuak identifikatuz gero, esku hartze zuzena egiten da horietan eskola jazarpena ekidite arren (Garaigordobil eta Oñederra, 2010):

- Laguntza sistemak: Ikasleei beste ikaskide batzuk laguntzeko erabili ahal dituzten baliabideak eman eta laguntzeko dituzten gaitasun propioen erabilpenean trebatzean oinarritzen dira.
- Ikasle aholkularia: Esku-hartze mota hau konplexuagoa eta zailtasun handiagokoa da, ondorioz, lehen hezkuntza bukaeran eta bigarren derrigorrezko hezkuntzan erabiltzea egokiagoa izanik. Zailtasun horrek, aholkuak emanen

dituen ikasleak komunikatzeko eta entzute aktiboa garatu edo izateko beharrean oinarritzen da.

- Eskola bitartekariak: Aurretik aipaturikoak baina zailagoa da, komunikatzeko gaitasunaz gain, arazoei konponbidea emateko gaitasuna ere behar delako. Izenak berak dioen bezala, gatazka batean aurrean, honi irtenbidea ematea bilatzen da, inplikatuak dauden bi aldeen adostasuna bermatuz.

Hirugarren mailako esku-hartzeak, momentuko gatazka errealean ezartzen diren estrategia edo prozedurak dira. Jarrera agresibo edo gatazka egoera denboran mantendu ez dadin eta honi bukaera emateko helburua izaten dute. Gainera, jada ematen ari diren jarrera antisozial eta nahasiak zuzendu edota hobetzen saiatzen da aldi berean, etorkizunean egoera berriz errepikatu ez dadin. Hona hemen, hirugarren mailako esku-hartzeen adibide batzuk (Garaigordobil eta Oñederra, 2010):

- Pikas metodoa: Erasotzaile eta biktimekin banakako elkarrizketak egitean datza, modu horretan egoera konpondu eta biktimari lagungarri zaizkion estrategiak eskainiz.
- Ez inkulpatzearen metodoa: Kasu honetan, biktima, erasotzaileak eta zenbait lekuko biltzen dira. Biktimak, bizitzen ari duen egoera horren ondorioz, sentitzen duena bere kideei azaltzeko aukera ematen zaio. Aldi berean, erasotzaile eta ikusleei egoera hori aldatzeko beren jarreraren egin ahal dituzten aldaketak iradokitzea bilatzen da.
- Lagun zirkulua: Taldean baztertuak edo isolatuak dauden ikasleen inklusioa bilatzen duen proposamena da. Horretarako ikasle horien behar emozional edo jarrera soziala landu egiten da.
- Eskola epaimahaia: Esku hartze honetan, lau ikaslek (ikasleek aukeraturiko bi eta irakasleek aukeraturiko beste bi izanik) eta irakasle batek osatuko duten epaimahai bat sortzen da. Honen helburua, astero bildu eta gertatu diren gatazken inguruan eztabaidatu eta hauei irtenbide bat jartzean oinarritzen da.

Esku-hartzeen bi sailkapenak elkar erlazionatuz gero, kontuan hartu behar da batetik, esku hartzeak prebentibo edo zuzen bezala sailkatzen baditugu, honek bere baitan helburua eta esku-hartzea egiten den momentua zehazten dituela. Bestetik, esku

hartzeak 1.mailako, 2.mailako eta 3.mailako bezala sailkatuz gero, esku-hartzearen momentua eta prozedura hartzen dira kontuan (helburua ere kontuan hartzen den alderdi bat izan arren). Antzeman daitekeen moduan, bi sailkapenek zenbait alderdi berdin izanda, hauen artean lotura bat ezar daiteke jarraian azaltzen den moduan (1. Eranskina):

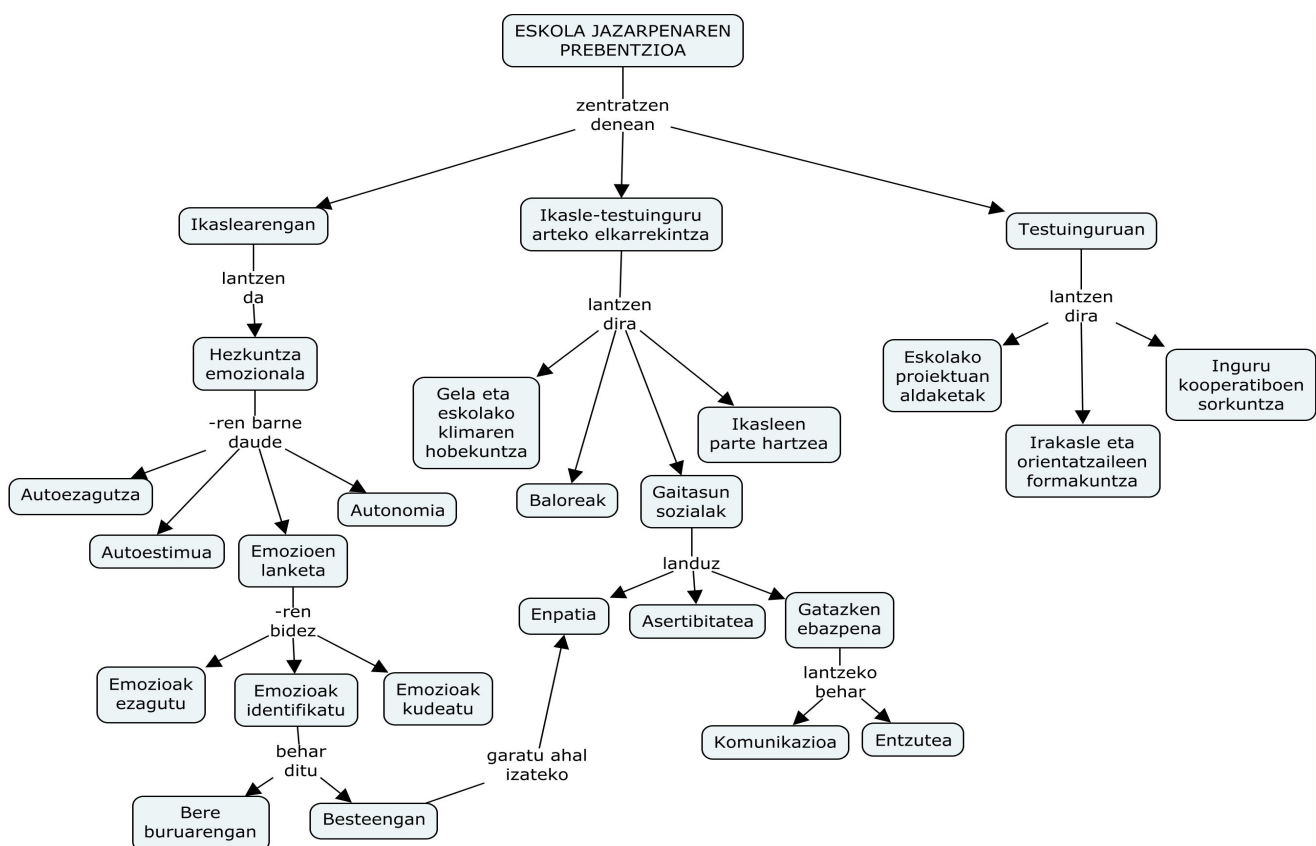
- Lehen mailako esku hartzea, programa prebentibotzat ere har daiteke. Izan ere, programa hauen helburua *bullying* kasuak eman aurretik hauek ekidite arren, jarrera sozialak lantzean datza. Beraz, programa edo ekintza batzuk bi sailkapen hauen barne har daitezke.
- Bigarren mailako esku hartzea, prebentibotzat ere har daiteke. Izan ere, aurretik aipatu bezala programa hauen helburua *bullying* kasuak eman aurretik, hauetan erasotzaile eta biktima izan daitezkeen haurrak identifikatu eta egoera hau eman ez dadin hurrei baliabideak ematean datza. Beraz, *bullying* kasuak oraindik eman ez direnean ezartzen direla eta helburua hauek ekiditea dela kontuan izanik, *bullying*-a prebenitzen ariko da (lehen mailakoak alderdi orokorrago edo modu ez hain zehatzean helburu berdina bilatzen duten bitartean).
- Hirugarren mailako esku hartzea, programa zuzen bezala ere izendatu edo sailkatu daiteke. Izan ere, aurretik aipatu bezala programa hauen helburua *bullying* kasuak identifikatu edo antzematean, biktima eta erasotzailearekin gatazka landuz honi konponbide bat ematean datza, aldi berean gatazkaren parte diren bi aldeekin egoera hauei aurre egiteko beharrezkoak dituzten baliabideak garatuz.

Beraz, atal honetan zehaturiko esku-hartze mailak kontuan izanik, lan honek helburu duen *bullying*-aren prebentziorako programari dagokionean, izenak berak dioen bezala prebentzio programa bat eta aldi berean lehen mailako esku hartzea eta neurri txikiago batean bigarren mailako esku hartzean oinarritua dago.

1.9. Prebentzioaren oinarriak

Aurreko atalean aipatu den moduan, gradu bukaerako lan honen helburua prebentzio programa bat sortzea izanik, esku-hartze mota ezberdinetatik soilik prebentzioan oinarritzen diren horiek zertan eta zein alderdiren lanketan oinarritzen diren bilduko da.

Prebentzioak funtsean eskolako testuinguruetan, hau da, gela mailan (non ikaskideekin harremanak sortu, erlazionatu, elkarrekin lan egin... egiten den) eta eskola mailan (non harreman zabalagoak ematen diren, batez ere maila berdineko beste gelakideekin arituz...) bizikidetza atsegina izan dadin, giro lasaia eta harreman sozial onak bermatzen saiatzen da, *bullying* kasuak gertatzea ekiditeko helburuarekin. Alderdi horien lanketarako eta ondorioz, eskola jazarpenaren prebentziorako, oinarrizkoena konpetentzia sozialen eta harreman sozialen lanketa da, ondoren beste alderdi batzuk ere lantzen direla kontuan izanik. Eskola prebentzioan landuko diren alderdi horiek haurrak bere inguruarekin duen interakzioari edo testuinguruari zuzenduta egonen direla ere kontuan izan behar da (Trianes, 2000). Jarraian azaltzen den kontzeptu mapan eta ondoren garatu diren puntuetan autore ezberdinek eskola jazarpenaren prebentziorako lantzen diren alderdi ezberdinak zehazten dira (Moreno, 2005; Teruel, 2007; Trianes, 2000).

1.Figura: Eskola jazarpenaren prebentziorako alderdiak (Moreno, 2005; Teruel, 2007; Trianes, 2000).

1.9.1. Ikaslea ardatz bezala hartuz

Ikaslea ardatz bezala hartzean proposamenen bidez haurraren beraren alderdiak lantzeari ekiten zaio, haurra bere burua pixkanaka ezagutzen joan eta aldi berean gustura sentitzen eta orekatua egoten laguntzeko helburuarekin. Horretarako hezkuntza emozionala (emozio eta sentimenduei loturiko arazo edota gatazkei konponbidea bilatzen laguntzen duten gaitasunak biltzen dituen) lantzen da, honen barne egonik norberaren ezagutza, autoestimua eta autonomiaren lanketa.

- Norberaren ezagutza: Pertsonak bere buruari dagokionean nor den, nola sentitzen den eta emozioak nola azaltzen dituen biltzen du. Ezagutza hau, hezkuntza emozionalaren oinarria dela esan daiteke, izan ere honi esker haurrak beraren kontzeptu bat eratu, bere burua baloratu, zein lehentasun dituen... jakiten du.
- Autoestimua: Pertsona batek bere buruaz duen kontzeptu edo iritzia da. Autoestimua oinarria, aurretik aipaturiko norberaren ezagutza da, haurrak bere buruaz iritzi edo ikuspegi bat izateko lehenik bera nor den identifikatzen eta argitzen jakin behar baitu. Autoestimua positiboa izateak haurrari arazoei aurre egiten laguntzen dio besteak beste, hori dela eta hurrekin alderdi hau lantzeak garrantzi handia du. Lanketa horretarako, egokia izan daiteke haurrak autonomia izan dezan bermatzea, bere gaitasunak adierazten uztea, guk haurraz dugun irudi positiboa transmititzea...
- Autonomiaren lanketa: Haurrak bere kabuz eta bere inizatibaz gauzak egiteko duen gaitasuna da. Haurrak bere burua “gobernatzean” datza, berak erabakiz adibidez zerbait nola egin eta noiz egin. Autonomia, haur eskolan haurrak eskuratzea bilatzen den gaitasuna da eta errutinen bidez edo haurrari betekizun batzuk bere eskuz utziz landu ohi da.

1.9.2. Ikasle-testuinguru arteko elkarrekintza

Kontuan izan behar da, testuinguruak ikaslearen eragina duela (horretarako baloreak, eskola eta gela klima hobetuz) eta aldi berean ikaslea testuinguru horretan arituko dela (gaitasun sozialak eta beraien parte hartzeak garrantzia izanik).

- Gela eta eskola klimaren hobekuntza: Alderdi honekin lortu nahi dena, testuinguru partekatu batean dauden pertsonak, bertan eroso eta gustura sentitzea da. Lehenik gelan giro aproposa lortzean zentratu beharra da (haurren parte hartzea bermatu, ikasle arteko ezagutza eta harremanak bultzatu, laguntasuna bultzatu), ondoren jada eskola maila giro hobea lortzeko.
- Baloreak: Balore egoki batzuk transmititzea ezinbestekoa da *bullying*-aren prebentziorako. Horretarako, biolentziarekiko onarpen eza eta egoera gatazkatsuak modu kritiko batean aztertzea komenigarria suertatzen da. Balore edo ideia asko, modu inkontziente batean transmititzen direla ere kontuan izan beharra da, momentu oro zer transmititzen ari den jakiteko.
- Ikasleen parte hartzea: Ikasleak bere testuinguruan ezarriko diren arau eta jokabide egokiak erabakitzeko prozesuan parte hartzean datza, modu horretan haurra dagoen testuinguruko arauekin ados egon eta honen parte sentituko da.
- Gaitasun sozialak: Hurrei beren ikaskide, irakasle...-ekin modu osasuntsu batean harremanak izaten lagunduko dieten gaitasunetan datza, honako hauek izanik garrantzitsuenak:
 - Enpatia, beste pertsona baten lekuan jarri edota sentitzen ari duena identifikatu eta ulertzeko gaitasuna da.
 - Asertibitatea, beste pertsona mindu gabe nahi dena edota pentsatzen dena adierazteko gaitasuna da. Gaitasun hau lantzea garrantzitsua da, besteen aurrean norbera den bezala azaltzeko gai izateko.
 - Komunikazioa, pertsonen (igorle-hartzaile) artean iritzi, desira eta sentimenduen transmisioa ematea da. Garrantzitsua da, mezu bat igortzean, beste pertsonak esan nahi dioguna ongi ulertu duela bermatzea (gatazken prebentziorako adibidez).

- Entzutea, beste pertsonak esaten ari digun horri so egitean datza. Hurrekin, beste pertsona entzuten jakiteko gaitasuna garatzea garrantzitsua da, ondoren sor daitezken gatazka asko ekidinez.
- Gatazken ebazpenari dagokionean, gatazkak gure egunerokoaren parte izanik, hauetatik asko ikasi daiteke ongi bideratuz gero. Hori dela eta, hurrekin gatazka bat izatean honi konponbidea modu egoki batean nola eman jakiten lagundu ahal dieten baliabideak eskaini behar zaizkie.

1.9.3. Testuingurua ardatz bezala hartuz

Eskolako testuinguruan prebentziorako balio dezaketen aldaketak egitean datza, horretarako honako hauek egin ahal direlarik:

- Eskola proiektuan aldaketak: Eskolan giro ona lortzearren curriculum, funtzionamendu eta metodologian aldaketak egitean datza.
- Irakasle eta orientatzaileen prestakuntza: Irakasle eta orientatzaileak hurrekin lan eginez, hauengan eragina dute, ondorioz etengabeko (adibidez *bullying*-aren gaiaren inguruko) prestakuntza behar dute.
- Inguru kooperatiboen sorkuntza: Taldean lan eginez, haurren arteko harremanak sustatzean datza.

1.10. Prebentzio planak egitearen garrantzia edo arrazoia

Prebentzio planak, erabiltzeak *bullying* kasu bati irtenbidea bilatu edo konponbidea eman ordez, zuzenean jazarpena ez ematea bilatzen du. Modu horretan erasotua izanen litzatekeen biktimaren sufrimendua eta jasan ditzakeen ondorioak, eta erasotzaileak ere bizi ditzakeen ondorioak ekiditen datza prebentzioaren garrantziak.

Aldi berean, kontuan izan beharra da prebentzio planek *bullying* kasuak ekiditea bilatzean, programa hauetan lantzen diren alderdiak haurrentzako beste gatazka motetan ere erabilgarriak zaizkien gaitasunak, zoriotsu izateko baliabide emozionalak eta harreman osasuntsuak eraikitzen ere lagundu ahal dutela.

Gainera prebentzio programen baliagarritasuna, ikertu den aldietan hauen eraginkortasuna bermatu egin izan da. Adibidez, Yerger eta Gehret-ek (2011) publikatutako artikuluan, egindako ikerketen ondorio bezala honako hau zehaztu zuten:

Martxan jarri izan diren prebentzio programek eraginkortasuna izatea erakutsi dutela, berdinen arteko jazarpena prebenitzeko orduan, jokaera agresiboaren gutxitzean eta gatazkak kudeatzeko emozioen lanketan.

Ikerketa batzuek erakusten duten moduan, eta aurretik aipaturiko arrazoiengatik beraz, prebentzio programak eskolan eta zehazkiago haur eskolan (modu horretan hurrekin gaitasun eta alderdi batzuk txikitatik lantzen hasiz) erabiltzea gomendagarria izan daiteke, kontuan hartuz gero Rigby eta Smith-ek (2011) ikerketa baten ondorioz prebentzio programak txikitatik ezarriz gero eraginkorragoak direla ondorioztatu zutela.

2. MARKO PRAKTIKOA

Gradu bukaerako lanaren atal honek, funtsean lanaren alderdi garrantzitsuena biltzen duela esan daiteke. Izan ere bertan, behin marko teorikoan gaia kokatua eta landua izan dela kontuan izanik, atal praktikoa hau da zehazki haur hezkuntzari begira *bullying*-aren prebentziorako balioko duen programa bat edo alderdi zehatz batzuen lanketan oinarrituko diren proposamen batzuk bildu eta sortzean oinarritzen dena. Beraz, jarraian lan honen muina azaltzen da horretarako *bullying*-aren prebentzioari begira kontuan izatea komeni diren alderdiak zehaztu, hauek lantzeko proposamen batzuk bildu, proposamen horiek zein metodologia edo funtzionamendu jarraituz eginen diren eta beste zenbait zehaztapen eginez. Horretarako honako atal hauek garatuko dira: marko teorikoak zertan datzan azaltzen duena, testuinguru edota erreferentzia, helburuak, metodologia, proposamenak, baliabideak eta irakaslearen prestakuntza.

Bukatzeko, aipagarria da ere, marko praktikoa hau osatzeko burutzen aritu naizen azken praktiketan ere oinarritu naizela. Bertan ikusitako proposamen ezberdinek, lan egiteko moduak eta orokorrean bertan ikasitakoak gradu amaierako lan hau aberasten etaosatzen lagundu dit beraz.

2.1. Zertan oinarrituko da?

Marko praktikoa, lan honen kasuan aurretik garatutako marko teorikoa oinarri izanik, prebentzio programa bat edota eskola jazarpenaren prebentziorako balioko duten proposamen batzuk bildu eta osatzeko oinarritzen da. Proposamen horiek, fenomeno hau eman ez dadin hurrengan garatu eta lantzea komeni diren zenbait alderdi edo gaitasun eskuratzean oinarritzen dira, beste programa batzuen kasuan behin jazarpena eman eta gero esku hartu ordez.

Beraz, lehen mailako prebentzio programa bat izanen dela kontuan izanik, proposamenen bidez eskola jazarpena eman aurretik fenomeno hori gertatu ez dadin edo edo hau suertatzeko aukerak gutxitzea bilatzen da. Horretarako, zehazki marko teorikoan “1.9.Prebentzioaren oinarriak” atalean biltzen diren alderdiak landuko dira. Marko teorikoan aipatuak izan diren alderdi guztiak lantzeko proposamenak egiteak, lana gehiegi luzatu eta aldi berean, proposamen bakoitzean gutxi sakontzea gerta

zitekeenez, alderdi zehatz batzuen lanketara bideratu dut lana. Jarraian proposamenetan lantzea helburu izanen diren alderdiak zehazten dira:

- Ikaslea ardatz bezala hartuz, hezkuntza emozionalaren lanketari emanen zaio garrantzia, funtsean haurrek emozioak ezagutu, identifikatu (bakoitzak beregan eta besteengan) eta hauek gure jokaeran duten eraginaz ohartzeari garrantzia ematen dio. Hezkuntza emozionala lantzearekin batera eta autoezagutza, autonomia eta autoestimua lantzea ere garrantzitsua izanen da prebentziorako. Alderdi hauekin aritzean, haurraren garapen integrala bermatuz eta bizitzarako oinarritzko gaitasunen eskuraketa eman dadin bilatzen da.
- Ikasle eta testuinguruaren arteko elkarrekintza ardatz bezala hartuz gero, haurrak bere inguruan aritzeko gaitasunak garatzean oinarritzen da, aldi berean ikasleengan beren inguruak duen eragina kontuan izanik. Bertan, baloreen transmisioa eta gaitasun sozialak (enpatia eta gatazken ebazpena) eskuratzea bermatu nahi izaten da.

Aipaturiko alderdiak lantzeko beraz, zenbait proposamen eta hauek burutzeko beharrezko materiala bildu, moldatu edota sortuko da.

2.2. Testuingurua eta ezaugarriak

Lana bideratze arren, praktikak burutu ditudan San Fermin Ikastola eta zehazkiago praktika aldian izan dudan ikasle taldeari begira egin ditut proposamenak. Proposamen hauetariko batzuk, gelan bertan burutuak izan direnez, beharrezko moldaketak egin eta hein batean egokiagoak izan daitezen bermatzen saiatu naiz. Beraz, jarraian testuinguru eta ezaugarriak zehazteko asmoz, ikastolaren ezaugarri orokor batzuk eta taldearen ezaugarri zehatz batzuk bilduko dira batetik. Bestetik, *bullying*-aren prebentzio edota lanketarako erabiltzen dituzten programa eta baliabideak zehazten dira.

2.2.1. Ezaugarriak

Praktikak burutu ditudan eskolari dagokionean, San Fermin Ikastola Zizur Txikian kokatua dagoen eta 3-18 urte bitarteko ikasleen heziketa bere gain hartzen duen eskola itundua da. Irakaskuntza maila bakoitzaren berezko izaera kontuan hartu eta zainduz,

ziklo guztiak kontuan hartzen dituen hezkuntza-proiektua du oinarri. Bere baitan beraz, derrigorrezko hezkuntza eta derrigorrezkoa ez den hezkuntza etapak biltzen ditu: Haur-Hezkuntza (3-6 urte bitartekoa), Lehen Hezkuntza (6-12 urte), Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza (12-16 urte) eta Batxilergoa (16-18 urte).

D ereduko eskola bat izanik euskara ikastetxearen ardatz nagusia da, aldi berean, ikasleen garapen integral eta osoaren aldeko apustua egin nahi delarik. Horregatik, gaitasun, trebetasun, ahalmen eta edukiak lantzeaz gain, bizitzarako onuragarriak suertatu ahal diren honako balioak ere garrantzi handikoak dira ikastolan: errespetua, tolerantzia, elkarbizitza, kritikotasuna, euskaltzaletasuna eta euskal kulturarenganako maitasuna.

Kokapena fisikoki herritik aldenduta egonik, autobus eta jantoki zerbitzuak, haurtzaindegi zerbitzua eta eskolaz kanpoko ekintzak ere eskaintzen ditu ikastolak. Zerbitzu hauek eskaintzen direla kontuan izatea oso garrantzitsua da, izan ere, jazarpena maiztasun handiarekin gelaz kanpoko momentuetan ematen den heinean, eremu hauetan lan egiten duten pertsonak ere formatzea ezinbestekoa da. Ikastolaren kasuan, aurrerago azalduko den moduan KiVa programa habian jarri duten heinean, irakasle eta gainontzeko langileek KiVa-ren inguruko formakuntza jaso dute, modu horretan ikastola osoan fenomeno hau tratatzeko protokolo berdina bat jarraituz.

Zehazkiago, praktiketan egon naizen gelaren ezaugarriei dagokienean, praktiketan zehar egokitu zitzaidan tutorea Haur hezkuntzako bigarren zikloko bigarren mailako tutorea da, hau da, lau urtetako ikasleekin aritzen da lanean. Gela hau 25 haurrek osatzen dute (12 neska eta 13 mutilek) eta talde honen kasuan ez dago behar bereziak dituen haurrik. Beraz, 4 urteko umeekin aritu naizela kontuan izanik, marko praktikoa honetan proposatzen diren jarduera guztiak adin honetako haurrei egonen dira zuzenduak. Proposamenak egiteko adin honetan izan ohi dituzten ezaugarriak eta garapen maila kontuan izan ditudan heinean, jarraian ezaugarri horiek zehazten dira (Giménez eta Mariscal, 2008):

- Garapen sozio-afektibo eta emozionala
 - Niaren garapenari dagokionean, haurrak hizkuntzaren bidez bere buruaren kontzientzia erakusten du. Bere burua deskribatzen du batez ere ezaugarri fisikoen bidez (sexua, adina...) eta pixkanaka izaerari erreferentzia eginez.

- Emozio adierazgarrienak ezagutu eta emozio konplexuagoak barneratzen hasi (kulpa, lotsa). Gertaera batzuek eragiten dituzten emozioak geroz eta gehiago ulertzen dituzte.
- Oroitzapenek ere emozioak eragin ahal dituztela ulertzen hasi dira.
- Autoestimu positiboa izan ohi dute eta gurasoak dira funtsean autoestimu horren eraikuntzan eragiten dutenak. Baina, ikaskide edo lagunak iritziak ere eragiten hasten dira.
- Harremanetan hasteko baliabideak garatu (negoiazio, kooperazioa...) eta ondorioz, lagunak izaten hasten dira.
- Jada sozialki arrakasta gehiago edo gutxiago duten nabaritzen hasten da.
- Jolas sinbolikoan aritzen dira eta jada jolas sinboliko hori soziodramatiko (kideen jarrera sinbolikoak kontuan hartuz jolastea) bilakatzen hasten da.
- Generoak ezberdindu eta bakoitzari loturiko ezaugarriak ikasten dituzte.
- Moralki ongi dagoena eta gaizki dagoena ezberdintzen hasiak dira.
- Ahozko hizkuntzaren garapena
 - Jada ahozko komunikatzeko gaitasuna asko hobetzen dute, perpaus konplexuagoak eraikiz. Honek ingurukoekin komunikatzea asko errazten du.
 - Oinarrizko gramatika barneratua dute, baina oraindik nahiko falta zaie hizkuntza ongi menperatzeko.
 - Narrazioa gehitzen dute beren komunikatzeko gaitasunetara.
- Garapen kognitiboa
 - Piageten arabera: Haurra argia eta eraikitzailea da, baina bere inguruko errealitate, beren ikuspuntutik barneratzen dute. Funtzio sinbolikoak erabateko garrantzia du baina pentsamendu logiko eta itzulgarria falta du oraindik.
 - Vygotskiren arabera: Haurraren kontzientzia kulturaren eta hizkuntza baliabideen bidez garatzen doa. Hizketa egozentrikoa jada barneratzen ari du, barne hizkuntzan bilakatuz.
 - Lateralitatea ez dago definitua oraindik.
 - Marrazkien bidez objektuak, pertsonak... irudikatzen dituzte.
- Garapen psikomotorea

- Oin baten gainean egon daiteke 10 segunduz, lekuetara (espalderetan, parkean...) igo daitezke, salto egiten dute bi oinekin eta batekin.
- Pintza egiten dute orokorrean. Arkatza, sardexka, goilara, guraizeak... erabiltzeko gaitasuna izanik.
- Bakarrik jantzi eta kentzen dute arropa.
- Idatzi eta marrazteko orduan, zehaztasunez egiten dute.

2.2.2. Eskolako prebentzio planak eta protokoloa

Haur hezkuntzari dagokionean, prebentzioari bere biziko garrantzia ematen zaio, hori dela eta San Fermin Ikastolan etapa honetan *bullying*-aren prebentziorako edota bizikidetza planaren barne erabiltzen dituzten zenbait proposamen eta baliabide, hala nola, “Sentir y pensar” (Moreno, 2005) liburua, erabiliko dut eredu bezala nire proposamenetan. Prebentzio programa hau hezkuntza emozionalaren lanketan oinarritzen da, haurrek autoezagutza, autonomia, autoestimua, komunikazioa, gaitasun sozialak, entzutea, gatazken ebazpena, pentsamendu positiboa eta asertibitateari loturiko zenbait gaitasun eskuratu ditzaten bilatuz. Horretarako haur hezkuntzako bigarren etapako ziklo bakoitzari zuzenduak dauden hiru bloketan aurkezten dira proposamenak eta proposamen bakoitza alderdi zehatz bat lantzeari bideratzen da. Lanketa horretarako talde dinamikak, ipuinak baliabide bezala (asko erabiltzen direlarik), irakaslearentzako behaketa taulak...

Haur hezkuntzan, bullying kasuak ematea hain ohikoa ez izan arren, jazarpena emateko kasuan protokolo bat jarraitzen da, non jazarpena ematen ari den edo ez ziurtatu eta hau nolakoa izaten ari den biltzen den, ondoren, erantzun zehatzago eta zuzenago bat eman dadin.

Lehen Hezkuntzari dagokionean, bertan KIVA plana jarri da martxan ikastolen elkarteko beste zentro batzuen antzera. Hutchings eta Clarkson (2015), University of Turku. (2016) eta Salmivalli eta Herkamak (2013) aipaturikoa kontuan hartu eta laburtuz, KiVa bullying-aren prebentzioa helburu duen eta 6-12 urte bitarteko haurrei, hau da, lehen hezkuntzako zikloa burutzen ari duten ikasleei zuzenduriko programa da. Prebentzio hori lortze arren, hilabeteen behin edo bi astero unitate batzuk burutzen dira taldean. Unitate horien bidez, laminak, bideoak, antzezpenak, jokoak... erabiliz (banaka, talde

txikian naiz handian), ikasle taldeak jazarpena desegokia den ekintza bat bezala ikus dezaten eta aldi berean, onartezinak diren egoerak identifikatu eta hauei aurre egin edo salatu ditzaten bilatzen da. Modu horretan, fenomeno honekiko kontzientziazioa eta ukatzea zabalduz, jazarpena jasan edo identifikatuz gero erabil ditzaketen baliabide batzuk erakutsi eta aldi berean, hezkuntza emozionala ere lantzen delarik. Bestalde, jazarpena jada gertatu bada, *bullying*-aren aurkako protokoloa martxan jartzen da, gertaera hauetaz arduratzen den KiVa taldera joz eta esku hartze zuzena, azkarra eta ondorengo jarraipen bat eginez. Programa honen bereizgarri nagusi bat, eskola jazarpena kasu askotan gelatik kanpo ematen dela kontuan izanik zaintzaile, jantokiko langile eta eskolan irakasleez gain dauden gainontzeko langileen fenomeno honekiko eta protokoloaren inguruko formakuntza ere arautu eta bermatzen duela da.

Lan honen kasuan, aurkeztuko diren proposamenak haur hezkuntzari zuzenduak dauden arren, KiVa programan jazarpena lantzeko modua haur hezkuntzari egokiturik hartuko dut kontuan. Hau da, lehen hezkuntzan jazarpena honi izena jarri eta jazarpena ematen ari den egoera bat (bideo batean, laminean... aurkeztuz) identifikatu, biktimaren lekuan jarri, egoera hori zer iruditzen zaien eta egoera horretan zer egin lantzen dute. Beraz, haur hezkuntzari begira jazarpenaren lanketarako honi izen konkretu bat jarri ez arren, haurrei gatazka egoera ezberdinak proposatzea, hauetan zer gertatzen ari den identifikatu, enpatia lantzen hasi, ongi edo gaizki dagoen ezberdindu eta irtenbidea emateko baliabideak eskuratzen hasteko erabili daitezke.

2.3. Helburuak

Atal honetan, *bullying*-aren prebentziorako eginiko proposamenak zein helbururekin eta zein alderdi lantzea bilatzen duten zehazten da. Helburuak, maila ezberdinetakoak izanen dira, batetik prebentzio programaren helburu orokorra zehaztuko dut, ondoren curriculumean burutuko ditudan proposamenei loturik dauden helburuak zeintzuk izan daitezkeen hautatu eta aldi berean, gain honen lanketara bide eman dezaketen helburuak zeintzuk diren aztertu ahalko da. Bukatzeko, zuzenki proposamenek lantzea bilatzen duten alderdiei loturiko helburu zehatzak adieraziko dira.

2.3.1. Helburu orokorra

Proposamen hauek osatzen duten prebentzio plana lehen mailakoa izanik, argi izan behar da funtsezko helburua *bullying*-a ekiditea edo fenomeno hau gertatzeko aukerak gutxitzea izanen dela. Aldi berean, jazarpena ekiditeko helburu hori lortze arren, haurrengan zenbait alderdi ezberdin lantzea eta eskuratzea bilatzen da.

Beraz, jarraian prebentzio programa osatuko duten proposamen bakoitzak alderdi zehatz bat landu arren, lanketa horrek hurrek (hezkuntza emozionalerako, bizikidetzarako eta abarretarako) gaitasun batzuk eskuratu eta ondorioz eskola jazarpena ez ematea izanen du azken helburu bezala.

2.3.2. Curriculumeko helburuak

Bullying-aren prebentzioari begira lantzea komeni diren alderdi batzuk islatuak azaltzen dira Haur Hezkuntzako Curriculumean, beraz jarraian proposamenetan curriculumeko zein helburu landuko diren zehazten da. Kontuan izan behar da, proposamen guztietan bezala, helburu batzuk zuzenki landu ohi direla eta beste batzuk aldiz zeharka lantzen direla. Hau da, kasu honetan proposamen baten bidez emozioen identifikazio lantzen ari denean, zeharkako modu batean hizkuntza ere lantzen ariko dela kontuan izan behar da. Beraz, proposamen guztietan adibidez hizkuntza zeharkako modu batean lantzen ariko dela jakinik, jarraian soilik zuzenean proposamenek loturik dauden helburuak azaltzen dira arloen arabera (Hezkuntza Departamentua, 2007).

“Nork bere burua ezagutzea eta autonomia pertsonala” arloaren barne dauden lehenengo, hirugarren, laugarren eta bosgarren helburuak lantzen dira, izan ere, hauetan autoestimua, emozioak, gatazken ebazpena eta autonomia lantzen dira.

- 1. helburua: “Bere buruaz irudi egokia eta positiboa osatzeko gaitasuna, besteekiko harremanen eta norberaren ezaugarrien, ahalmenen eta mugen identifikazioaren bidez eta autoestimazioko eta autonomia pertsonaleko sentimenduak garatuz” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 22. orria).
- 3. helburua: “Bere sentimenduak, emozioak, beharrak edo lehentasunak identifikatzeko gaitasuna, hala nola haiek besteei azaldu eta komunikatzekoa,

besteenak ere identifikatuz eta errespetatuz” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 22.orría).

- 4. helburua: “Eguneroko bizitzako arazoak konpontzeko ohiko jarduerak eta eginkizun errazak modu autonomoan egiteko gaitasuna; horrela, autokonfiantzako sentimendua eta ekimenerako gaitasuna handitu eta bere oinarritzko beharrak asetzeko estrategiak garatuko ditu” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 22.orría).
- 5. helburua: “Bere jokabidea besteen beharretara eta eskakizunetara egokitzeko gaitasuna, errespetuko, laguntzako eta lankidetzako jarrerak eta ohiturak garatu eta mendetasuneko nahiz nagusitasuneko jokabideak baztertzeko” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 22.orría).

“Ingurua ezagutzea” arloaren barne bigarren helburua lantzen da, izan ere honetan haurrak gainontzekoekin modu egoki eta osasuntsuan harremanak ezartzeari egiten dio erreferentzia.

- 2. helburua: “Gero eta modu egokiagoan eta pozgarriagoan besteekin harremanetan jarri eta jokabide sozialeko arauak pixkanaka barneratu eta beren jokabidea horietara egokitzea”.

Hizkuntzak: komunikazioa eta irudikapena arloaren barne, hizkuntzari loturiko helburu batzuk zeharkako modu batean lantzen diren arren, bigarrena da proposamenetan zuzenki lantzen den helburua (Hezkuntza Departamentua, 2007, 35.orría).

- 2. helburua: “Sentimenduak, nahiak eta ideiak adieraztea bai ahozko hizkuntzaren bidez, bai bestelako hizkuntzen bidez, eta beren asmora eta egoerara hobekien egokitzen dena aukeratzea” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 28.orría).

2.3.3. Helburu zehatzak

Azkenik proposamen bakoitzari edota alderdi bakoitzaren lanketari lotuak egonen diren helburu zehatzak biltzen dira. Helburu horiek zuzenki proposamenen bidez landuko dira eta aldi berean proposamenak antolatu eta zehazten lagun dezakete.

- Bost funtsezko emozio ezagutzea: poza, tristezia, haserrea, lasaitasuna eta beldurra.
- Emozioak identifikatzea, beraingean eta besteengan, aldi berean, emozioaren jatorria edo zergatia aztertzea.
- Emozioei loturiko keinu edota adierazleak identifikatzea.
- Egoera edo gertakari batzuek emozioetan eragina dutela ikustea eta egoera berdin batek pertsona ezberdinengan emozio ezberdinak eragin ahal dituztela konturatzen hastea.
- Haurrak bere buruaz duen irudia edota balorazioa positiboa izatea eta bere alderdi positibo batzuk izendatzea.
- Haurra, berak duen garrantziaz ohartzea.
- Haurra besteengandik positiboki baloratua eta maitatua sentitzea.
- Haurrak beraien artean modu positiboan elkarrekintzan, gustura eta gauzak partekatzen aritzea.
- Aniztasunaz ohartzea eta positiboki baloratzea, ezberdintasunak errespetatuz.
- Aniztasunari erantzuteko konponbideak pentsatzea.
- Positiboak edo negatiboak diren jarrera batzuk identifikatzea, bereiztea eta desegokiak direnak nola moldatu daitezkeen pentsatzea.
- Gatazka batek zertan datzan identifikatzea, konponbidea pentsatzea eta arazoak modu egoki eta autonomo batean konpontzeko dinamikak barneratzen hastea.

2.4. Edukiak

Helburuen antzera, lan honetan azaltzen diren jarduera edo proposamenen bidez zenbait eduki lantzen dira. Edukiak zehazteak, batez ere, jarduerak proposatzeari begira hauek antolatzen lagun dezake eta aldi berean, hurrekin zein alderdi zehatz lantzen ari diren zehazten dute. Jarraian zehaztuko diren eduki horiek, batetik, curriculumeko edukiak eta bestetik, eduki zehatzak (proposamenek zehazki lantzen dituztenak) izanen dira.

2.4.1. Curriculumeko edukiak

Curriculumeko edukiei dagokienean, helburuetan egin den moduan, soilik zuzenki lantzea bilatzen diren edukiak biltzen dira jarraian, ondoren, zeharkako modu batean ere lantzen diren eduki gehiago ere proposamenei lotuak egon daitezkeen arren. Nork bere burua ezagutzea eta autonomia pertsonala, lehenengo arloaren barne topatzen diren edukietan zentratuz gero eta hauek multzo ezberdinetan banatuak daudela kontuan izanik honakoak dira landuko direnak:

- Gorputza eta norberaren irudia, lehenengo multzotik honakoak:
 - “Bere eta besteen sentimenduak, emozioak, bizipenak, lehentasunak eta interesak identifikatu eta azaltzea. Nork bere sentimenduak eta emozioak gero eta hobeki kontrolatzea” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 23.orria).
 - “Nork bere burua, bere gaitasunak eta mugak onartu eta modu egokian eta positiboan baloratzea” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 23.orria).
 - “Desberdintasunak modu positiboan baloratu eta errespetatzea, besteen identitatea eta ezaugarriak onartzea eta bereizkeriako jarrerak baztertzea” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 23.orria).
- Eguneroko jarduerak eta bizitza, hirugarren multzoko edukiak:
 - “Eguneroko jarduerak. Haiek egiteko ekimena eta autonomia, gero eta handiagoak direnak. Nork bere jokabidea kontrolatzea, lanak bukatzeak sortutako atsegina eta nor bere trebetasunez ohartzea” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 24.orria).
 - “Harremanetan sartu eta lankidetzan aritzeko trebetasunak eta helduekin nahiz adin berekoekin harreman afektiboak ezartzearen aldeko jarrera” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 24.orria).

Ingurua ezagutzea izena duen curriculumeko bigarren arloko edukiei dagokienean, eduki bakarra da zuzenki landuko dena proposamen hauetan. Izan ere, arlo honetan batez ere inguru eta naturari loturiko edukiak lantzen dira.

- Kultura eta gizartean bizitzea izena duen hirugarren multzoko edukia:
 - “Jokabideko jarraibide egokiak pixkanaka hartu, modu autonomoan eta elkarriketaren bidez eguneroko bizitzako gatazkak partekatu eta konpontzea, arreta berezia emanek neskatoen eta mutikoen arteko harreman orekatuari” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 30.orria).

Bukatzeko, “Hizkuntzak: komunikazioa eta irudikapena” bezala izenpetua dagoen hirugarren arloko edukiei dagokienean, soilik eduki bakarra landuko da modu zuzenean. Arlo honetako beste eduki batzuk zeharka landuko direla kontuan izanik.

- Artea hizkuntza, hirugarren multzoko edukia honakoa da:
 - “Gertaerak, sentimenduak, emozioak, bizipenak edo ametsak adierazi eta komunikatzea marrazkien eta material eta teknika desberdinekin egindako produkzio plastikoen bitartez” (Hezkuntza Departamentua, 2007, 40.orria).

2.4.2. Eduki zehatzak

Eduki zehatzak zeintzuk izanen ziren mugatzeko, aurretik aipatu diren curriculumeko edukiak proposamenei begira gehiago zehaztu eta aldi berean, helburu zehatzak lantzea bilatzen dutena oinarri bezala hartu da. Beraz, eduki zehatzek funtsean proposamenetan landuko diren alderdiak zehazten dituzte, jarraian biltzen diren eduki zehatz horiek honako alderdiei loturik egonik: hezkuntza emozionala, autoezagutza, autoestimua, autonomia, talde elkarrekintza, aniztasuna eta gatazken ebazpena.

- Emozioak eta hauen eragileak: poza, tristezia, haserrea, lasaitasuna eta beldurra.
- Emozioen identifikaziorako balio duten keinu eta adierazleak.
- Egoera edo gertakariak emozioetan duten eragina (pertsonek arabera).
- Bakoitzaren eta besteen irudi eta balorazio positiboa.
- Bakoitzaren garrantzia.
- Elkarrekintza positiboa eta partekatzearen garrantzia.

- Aniztasuna, honen balorazio positiboa eta errespetua.
- Aniztasunari erantzuteko konponbideak.
- Positiboak edo negatiboak diren jarreraren identifikazioa.
- Gatazken identifikazio, konponbide eta arazoak konpontzeko dinamikak.

2.5. Metodologia

Lan honetan bildu eta sortuko diren proposamenak zein irizpide edo metodologia jarraituz egingen diren zehaztea ezinbestekoa izanik, atal honetan alderdi hau garatuko da. Batetik, metodologia konkretu baten azalpena eta honek proposamenetan nola eragingo duen azalduz eta bestetik, korrante metodologiko horretaz gain kontuan hartu behar diren alderdi edo ezaugarri zehatzak biltzen dira.

2.5.1. Korrante edo ildo metodologikoa: Konfiantzaren pedagogia

Jarraituko den ildo metodologikoa konfiantzaren pedagogiarena izanen da, beste zentro batzuen antzera, testuinguru bezala hartu dudana San Fermin ikastolan metodologia hau darabiltelako. Lehenik, oinarri bezala, haurrak bizi dituen zailtasunak modu autonomo batean kudeatu eta pixkanaka gaitasunak garatzen joateko, bere buruarengan, inguruko pertsonengan eta inguru fisikoan konfiantza izan behar duela da pedagogia honek kontuan hartzen duen ideia nagusia. Honekin batera, haurra bere osotasunean garatzea ezinbestekotzat jotzen dute. Hau da, haurra modu integral batean garatzea bilatzen dela kontuan izan eta ondorioz, eskolako proposamenak ez zaizkio soilik ezagutza akademikoen eskuraketari zuzentzen (Antero, 2015).

Behin oinarria zehaztua eta hezitzaileak hartuko duen paperean zentratuz, hezitzaileak haurrak konfiantza hori eraikitzen joateko baldintzak sortzeaz arduratu eta bermatuko duen pertsona izanen dela aipatzen da. Honekin beraz, proposamen hauen kasuan irakasleak aldeztu aurretik gelan giro lasai eta goxoa egoteaz arduratu beharko da. Giro horren barne, haurrekin sortuko duen harremana afektiboa eta gertukoa izan behar da eta aldi berean, haurrek izan ditzaketen zailtasunen aurrean lagunduko duen edo ziurtasuna eragingo dien pertsona izanen da. Hezitzaileak haurrari momentu zehatz batzuetan falta zaion ziurtasun hori ematearekin, ez da haurrak helduarekiko

mendekotasun bat izateaz ari, haurrak laguntza behar duen momentuetan helduak akonpainamendu bat egiteaz baizik.

Pedagogia honen muina edo bereizgarria, pertsonak eta zehazki haurrak ulertzeko moduan oinarritzen da. Izan ere, konfiantzaren pedagogian, haurrak "hutsik" datozela pentsatzearen ideia baztertu egiten da, eta aldi berean, umeek benetan beraiekin dakartzaten gaitasunak, ezagutzak, edukiak... kontuan hartu eta horiekin lan eginez, bilatzen da haurraren garapena. Hori dela eta, lehen aipatu bezala irakaslearen bete beharra ez da haurrari eduki batzuk ikasgarri, edota gaitasun batzuk garatuaraztean oinarritzen, haurrari dituen gaitasun eta eduki guzti horien jabetzean laguntzea baizik. Beraz, irakaslea haurrak bere gaitasun, behar eta zailtasunen jabetzara egin beharko duen aurkikuntza bide horretan lagunduko duen pertsona da, laguntza hori emateko haurrari baliabideak eman eta bere bizipenak aberastea bilatuko delarik.

Ikus daitekeen moduan, pedagogia honetan haurraren ikuspegi ezberdin bat hartzen da, orain arte, metodologia batzuetan haurra, gauzak bere kabuz egiteko gaiz ez zen pertsonatzat hartu izan delako. Umeak beregan konfiantza izan eta autonomoki aritu dadin bilatzearekin batera, hezitzaileak berak ere haurrenganako konfiantza izatea bermatu behar da. Modu horretan, hezitzaileak haurrarekiko konfiantza izatearekin, haurrari bere kabuz autonomoki esploratzen eta ezagutzak pixkanaka eraikitzen utziko zaiolako (Antero, 2015; eta Hik Hasik, 2015).

Konfiantzaren pedagogiari zuzenki loturik, gune irekien metodologiaz ere baliatzen dira ikastolan. Lotura horrek, irakasleak bere ikasleei nahi duten guneetan aritzeko askatasuna uztean datza, irakasleak konfiantza izan behar baitu haurra bere kabuz ongi ibiliko dela eta aldi berean, gune ezberdinetatik bere kabuz eta nahi duenaren arabera ibiltzeko segurtasuna eta konfiantza izanik. Gune irekien edota giroen metodologia deituriko hau, lehen gela bakoitzaren barruan topatu ahal ziren txokoak, funtsean maila bakoitzeko gela oso bat txoko batean bilakatu eta ondorioz haurrak gela batetik bestera aritzean oinarritzen da. Gune irekien, alderdi hau aipagarria iruditzen zait, gelan egin daitezkeen zenbait proposamen, ondoren, gune irekietan haurrek nahi dutenean, espontaneoki eta autonomoki aritzeko ere balio dezaketelako.

2.5.2. Beste alderdi metodologiko batzuk

Proposamenak burutu edo gelan aurrera eramatean, aurretik azaldutako ildo pedagogikoaz gain beste zenbait alderdi edo aspektu ere kontuan izanen dira. Aspektu horiek, proposamenak praktikoak eta bizipenetan oinarritutakoak izatea, jolasa erabiltzea, ipuinak erabiltzea, talde dinamikaz baliatzea, bakoitzaren hausnarketa bultzatzea eta talde bilerak edo batzarrak erabiltzeari lotuak daude.

Lehenik, proposamenen praktikotasuna edota hauek bizipenetan oinarrituak egoteari lotuta, hurrek proposamenetan aktiboki parte hartu dezaten bilatuko da. Modu horretan, haurren interesa piztu, beren gaiarekiko edo proposamenarekiko aurre ezagutzak erabiltzeko aukera luzatu eta ondorioz, proposamenetan bizitakoarekin eta aurretik zekitenarekin lotuz eraiki ahalko dituzte ezagutza berriak. Azken finean, haurrak soilik entzuten egonez gero eta irakasleak beraiekin elkarrekintza bat sortzen ez badu, hauek interesa galdu eta nahasi ahal izateaz gain ez dira bakoitzak dakienaz balizatzuz ekarpenak egin, ikuspuntu ezberdinak entzun eta aurretik esan bezala, zuzenean proposamenetan parte hartzeko aukera emanen.

Bigarrenik, proposamen batzuk jolas moduan planteatzeak hurrei modu ludikoago batean eta beraien arteko elkarrekintza eta hartu-eman bat sortzeko aukerak gehitzen dira. Aldi berean, gelan jolas bezala proposatu ahal izan zaizkien proposamen horiek ondoren, gune irekietan aritzean nahi izatekotan beren kabuz jolasteko aukera ere eskaintzen die.

Hirugarrenik, ipuinak erabiltzea oso gomendagarria izan daiteke ere, izan ere, ipuina gustura entzuten ari badira haurrak honetan inplikatu eta disfrutatzearekin batera egoera bat planteatu, emozio ezberdinak daudela adierazi eta abarretarako baliabide egokiak dira. Proposamen batzuetan ipuina landuko den alderdia aurkezteko, edota ipuinak berak erakusten duen hori egokia den edo ez ondorioztatzeko erabili dela kontuan izan behar da beraz.

Laugarrenik, taldean aritu eta talde dinamika bultzatzea oso gomendagarria suertatzen da. Modu horretan haur bakoitzak bere iritzi edo ezagutzak lagunei zabaltzeko aukera eman eta aldi berean, kideek egindako ekarpenak entzun eta bakoitzak ezberdin pentsa dezakeela ikusten has daiteke. Talde dinamiketan aritzeko, adibidez korroan bilduta

aritzea gomendagarria izan daiteke, horrela kide guztiak ikus eta entzun dezaten errazten delako.

Azkenik, taldean aritzean ikasle-ikasle, naiz ikasle-irakasle arteko elkarrekintza edo komunikazioa ematea beharrezkoa da. Beti ere, haur bakoitzak bere kabuz hausnartzeko aukerak luzatzea garrantzitsua da, beraz hezitzaileak talde dinamikak sortzeaz gain, momentu batzuk haurrek hausnarketa propioak egitera bideratzea ere interesgarria suertatzen da.

2.5.3. Proposamenen antolaketa

Hasiera batean, proposamenak unitate didaktiko bat osatuz edo proiektu bidezko metodologia erabiliz antolatzea pentsatu nuen arren, ondoren, gaia lantzen hasi eta *bullying*-aren prebentzioari begira haur hezkuntzan zein alderdi landuko nituen zehaztean alderdi horiek pixkanaka, denbora luzez eta denboran zehar beharrezkoa bada proposamenak errepikatuz lantzea komeni dela ikusi nuen. Hezkuntza emozionalaren kasuan edota baloreen transmisioaren kasuan, unitate didaktiko bat bezala lantzeak haurrak eskuratu beharreko gaitasun horiek ikuspegi akademiko batetik bideratzea dela iruditzen zait, modu horretan adibidez emozioen kudeaketa eduki huts bat izango balitz bezala landuz. Berez, hezkuntza emozionala haurrek pixkanaka eskuratzen edo garatzen joatea komeni den eta bizitzarako, naiz bere garapen integralerako balioko duen alderdi bat izanik.

2.6. Proposamenak

Atal honetan, aurretik zenbaitetan aipatu diren eskola jazarpenaren prebentziorako balioko duten alderdi ezberdinen lanketarako proposamenak biltzen dira. Proposamen hauek, lehenago aipatu den moduan, proposamen solte bezala aurkezten dira unitate didaktiko edo proiektu moduan egituratu beharrean. Dena den, antolaketari dagokionean proposamenak talde bakoitzak dituen beharren arabera modu isolatu batean burutu ahal diren arren, hauek progresio bat jarraituz aurkeztu ditut lan honetan. Hau da, jarduerak oinarritzko gaitasunetatik, konplexuagoak suertatu ahal diren horietara begira garatu ditut. Zehazkiago jarraian azaltzen den gutxi gora beherako ordenan antolaturik: haurrek emozio ezberdinak ezagutu; sentitzen dutena beraiengan (autoezagutza eraginez) eta besteengan identifikatu; emozio horiek

kudeatzeko tresnak edo baliabideak eskuratzen hasi; beren irudi edo kontzepzio positibo bat eraiki (autoestimua); egokiak edo desegokiak suertatu ahal diren egoren identifikazio eta bereizketa egin; eta gatazken ebazpenerako baliabideak eskuratzea. Ikus daitezkeen moduan, lehenik haurrak ezagutza batzuk eta bere buruarekiko gaitasun batzuk landu eta finkatuko dira, ondoren, besteeiko harremanak landuz adibidez, emozioak beste pertsonengan identifikatu, gatazken ebazpenerako haurrek elkarren arteko elkarrekintzan nola aritu daitezkeen barneratzea... eginez.

Proposamenei dagokionean, horietako batzuk noiz behinka egiteko proposamenak izanen dira eta aldiz, beste batzuk errutinetara gehitu daitezkeen proposamenak izanen dira. Proposamen batzuek alderdi bat momentuan denbora gehiago eskainiz eta modu sakonagoan lantzeko aukera eman bitartean, errutinetara gehitu ahal diren proposamenek motzagoak izan baina haurrek denborarekin eta ohitura bat hartuz hauek barneratzeko aukera gehiago ematen dute.

Ariketa edo proposamen bakoitzaren azalpenak zehaztu eta antolatzeko egitura berdina bat jarraituko da guztietan. Egitura horrek honako alderdiak bilduko ditu: Izena, landuko diren alderdiak zein diren, jarduerak zertan datzan azaltzen duen deskribapena, zein helbururekin lantzen den, iraupena, irakaslearen rola, beharrezkoak izanen diren material edo baliabideak eta kontuan hartzeko beste alderdi batzuk. Gainera, jarduera bakoitzaren azalpena gartu ondoren, honen laburpen bat azalduko da taula moduan ideia nagusienak bilduz bertan.

2.6.1. Koloretako emozioak: Zein emozio sentitzen ditugu?

Proposamen honetan, hezkuntza emozionalari loturiko alderdiak landuko dira. Horretarako, emozio ezberdinen ezagupena landuko da, hauen identifikazioa bakoitzarengana eta emozioen identifikazioa besteengan (irudikapen adierazgarrietan). Hezkuntza emozionalarekin batera, haur bakoitzak sentitzen duenaren identifikazioa egitean auzotezagutza ere lantzen ariko da.

- Deskribapena: Jarduera honek zehazki hiru atal izanen ditu bere baitan, lehenik, emozio ezberdinak ezagutzeko balio duen “Koloretako Munstroa” ipuina irakurriko zaie ikasleei. Ipuina irakurri bitartean, jada irakasleak hartu-eman bat sortuko du ikasleekin. Hurrei beren parte hartzea bermatzeko ipuina gelditu

eta galderak egin ahal dizkie, modu horretan ipuina dinamikoagoa suertatzeaz gain, haurrei dakitena ere partekatzeko aukera eskainiz.

Bigarrenik, ipuinean emozio bakoitzaren identifikazioa errezoagoa suertatze arren emozioak kolore ezberdinekin lotzen dituztela kontuan izanik, haurrei momentuan nola sentitzen diren identifikatzen saiatzea eskatuko zaie (onela daude lotuak koloreak emozioekin: Horia-pozar, urdina-tristezia, gorria-haserrea, berdea-lasaitasuna eta beltza-beldurra). Horretarako, kolorearen arabera sei botetxotan (bost koloreetako bakoitza pote batean eta seigarren botetxoan kolore guztiak nahastuta) banatuak egonen diren bolatxoetatik sentitzen duten hori adierazten duen kolorekoa hartuko dute. Ondoren, haurrak nahi badu, kolore hori zergatik artu duen edo horrela sentitzearen arrazoa zein den azalduko du.

Hirugarrenik, aurpegiaren keinuen bidez emozio ezberdinak adierazten dituzten irudiak jarriko dira korroaren erdian. Haurrek banaka edo kideen laguntzaz irudietako bakoitzean zein emozio adierazten ari diren identifikatzen saiatuko dira. Horretarako, irakasleak haur bakoitzari emozio bat adierazten duen koloreko kartulina borobil bat emanen die eta haur bakoitzak duen kolore (emozio) hori adierazten duen irudia zein den aurkitzen saiatuko dira (beren kartulina borobila irudiaren gainean ipiniz).

- Helburuak: Funtsean proposamenean lantzen diren alderdiei lotuak egonik, bost funtsezko emozio ezagutzea (poza, tristezia, haserrea, lasaitasuna eta beldurra), zer sentitzen duten identifikatzea eta emozioei loturiko keinu edo adierazpenak identifikatzea izanen dira.
- Iraupena: Gutxi gora behera, ipuinaren irakurketak 5-10 minutu artean (haurren interes eta inplikazioaren arabera), bigarren atalak 10 minutu eta hirugarren atalak beste 10-15 minutu iraun ahal dute.
- Irakaslearen papera: Irakasleak proposamenak aurkeztu, hasiera batean bideratu eta hauetan haurraren parte hartzea bermatzeko rola izanen du. Parte hartzea bermatu eta proposamenak dinamikoagoak izan daitezen, galderak egin ahal dizkie:

- Zuek noiz sentitzen duzue hori?
- Nola sentitzen zarete orain?
- Material edo baliabideak: Materialak funtsean “Koloretako Munstroa” ipuina, botetxoak, koloretako bolatxoak, emozioak adierazten dituzten irudiak eta emozio bakoitzaren kolorea adierazten duten kartulina zatiak (2. Eranskina).
- Oharrak: Batetik, kontuan izan behar da, proposamen honek hiru atal izanik hauek momentu ezberdinetan burutzea komeni dela, modu horretan haurren interesa mantendu eta ariketa luzeegia suertatu ez dadin. Bestetik, haur batek parte hartu nahi ez izatekotan ez dugu hau behartuko, lortu nahi dena haurrak emozioen inguruan aritu ahal izateko giro lasai eta eroso bat sortzea baita.

3. Taula. “Koloretako emozioak: Zein emozio sentitzen ditugu?” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Hezkuntza emozionala eta auotezagutza: emozioen ezagupena eta identifikazioa.
Deskribapena	1. “Koloretako Munstroa” ipuinaren irakurketa. 2. Sentitzen ari dutenaren koloreko bolatxoa hartu eta zergatia azaldu. 3. Irudietako emozioak identifikatu.
Helburuak	- Bost funtsezko emozio ezagutzea (poza, tristezia, haserrea, lasaitasuna eta beldurra). - Zer sentitzen duten identifikatzea. - Emozioei loturiko keinu edo adierazpenak identifikatzea.
Iraupena	Guztira 45 minutu, hiru atalak banatuak edo jarraian egin ahal izanik.
Irakaslearen papera	- Proposamenak aurkeztu. - Proposamenak bideratu. - Haurraren parte hartzea bermatzeko rola izanen du.
Material edo baliabideak	- “Koloretako Munstroa” ipuina, botetxoak, koloretako bolatxoak, emozioak adierazten dituzten irudiak eta emozio bakoitzaren koloreko kartulina zatiak.
Oharrak	- Proposamen honek hiru atal izanik hauek momentu ezberdinetan burutzea komeni da. - Giro lasai eta eroso bat sortzea beharrezkoa da, haurrak behartu gabe.

Iturria: Norberak egina.

2.6.2. Emozioen kutxa

Proposamen honetan, hezkuntza emozionalari loturiko alderdi batzuekin arituko da. Horretarako, emozioen identifikazioa besteengan (irudikapen adierazgarrietan edota lagunen keinuetan) eta identifikazio horretan laguntzen duten adierazleen ezagupena landuko.

- Deskribapena: Proposamen honetan korroan eserita edo guztiak arbelera begira egonik zulo bat duen kutxa bat jarriko da ikasleen aurrean. Kutxa horretan emozio ezberdinak adierazten ari dituzten pertsonen irudiak ipini eta haurrak banaka aterako dira irudi bat hartzera. Irudia hartzean, hau kideei erakutsi gabe identifikatu eta bertan azaltzen den emozioa adierazten saiatuko da. Orduan bere kideek antzeztzen ari duen emozioa zein den asmatzen saiatuko dira. Ondoren, proposamen hau gune irekietan aritzen direnean, hau da, jolas librean aritzean eskura utziko zaie, behin jolasaren nondik norakoa ulertuta nahi dutenean jolastu ahalko baitira.
- Helburuak: Funtsean proposamenean lantzen diren alderdiei lotuak egonen direla kontuan izanik, emozioak besteengan identifikatzen laguntzen duten adierazleak ezagutzea eta besteengan emozioak identifikatzea izanen dira bi helburu nagusiak.
- Iraupena: Proposamenak gutxi gora behera 15-20 minutu iraun ditzake, beraz haurrak honekiko duten interesaren arabera ariketa luzatu edo motzagoa egin daiteke.
- Irakaslearen papera: Irakasleak jolasa aurkeztearekin batera, haurrei txandak errespetatzen lagundu eta jolasean parte hartuko du momentu batzuetan ikasleei galderak eginez.
- Material edo baliabideak: Kutxa bat eta emozioak adierazten dituzten irudi ezberdinak izanen dira (3. Eranskina).
- Oharrak: Kontuan izan behar da, emozio batekin adierazpen bat baino gehiago eman ahal direla (adibidez, haserre edo triste egotean negar egitea gerta

daiteke), beraz, malgutasuna izan behar da ikasleek emandako erantzunekin. Gainera, jolas honetan haur guztiek parte hartuko dute, adibidez zerrendaren ordena jarraituz. Modu honetan, txanda emozio hori asmatu duenarena izatea alde batera uzten da, honek lehiakortasuna sustatu eta haur batzuek parte ez hartzea eragin ahal duelako.

4. Taula. “Emozioen kutxa” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Hezkuntza emozionala: emozioen identifikazioa besteengan eta identifikazioan laguntzen duten adierazleen ezagupena.
Deskribapena	Kutxa batean emozio ezberdinak adierazten dituzten pertsonen irudiak ipini eta haur batek ateratzen duen irudi hori antzetzuko die kideei, hauek zein emozio den asmatu dezaten.
Helburuak	-Emozioak besteengan identifikatzen laguntzen duten adierazleak ezagutzea. -Besteengan emozioak identifikatzea.
Iraupena	15-20 minutu inguru.
Irakaslearen papera	-Jolasa aurkeztu. -Haurrei txandak errespetatzen lagundu. -Jolasean parte hartzea batzuetan ikasleei galderak egin.
Material edo baliabideak	Kutxa bat eta emozioak adierazten dituzten irudi ezberdinak.
Oharrak	-Malgutasuna: erantzun posible bat baino gehiago egon daiteke. -Haur guztiek parte hartuko dute, ez asmatzen dutenek soilik.

Iturria: Norberak egina.

2.6.3. Zer sentitzen duzu...?

Proposamen honetan, hezkuntza emozionalari loturiko alderdi batzuekin arituko da berriz ere. Horretarako, egoera edo gertakari batzuek emozioetan eragina izaten dutela ikustarazi eta aldi berean, egoera batek pertsonaren arabera emozio ezberdinak eragin ahal dituztela hausnartzera bideratuko dira haurrak. Egoera batean haurrek zer sentituko luketen pentsaraztean, haur bakoitzak egoera horietan sentitzen duena identifikatu eta ondorioz, auotezagutza ere lantzen ariko da.

- Deskribapena: Ariketa honetan, bi atal egingen dira, hasierako atalean batzar moduan irakasleak hitzez edo irudiak erakutsiz egoera ezberdinak proposatuko dizkie. Haurrei bakarka aurkezturiko egoera horren inguruan pentsatzen utzi eta hori gertatuko balitzaie beraiek zer sentituko luketen galdetuko die. Behin egoera batzuk ikusita, haurrei egoera berdin batean erantzun ezberdinak egon direla eta hori posible dela ikustarazteko eztabaida edo elkarrizketa sor dezake, hala nola, “Orduan zuk Ane tristezia sentituko zenuke eta zuk Jon aldiz beldurra sentituko zenuke parkean erortzean?”, “Hara! Orduan egoera berdin batzuetan ezberdin sentitu gaitzke?”... bezalako galderak botaz.

Bigarren atalean, jada haurrei hiru egoera azaltzen diren marrazki bat emanen zaio bakoitzari. Marrazki honen berezitasuna, egoera konkretu horiek bizitzen ari dituen haurrak aurpegia zurian (marrazkirik gabe) izanen duela da eta ondorioz, haurrei hauetan beraiek sentituko luketenaren arabera aurpegia margotzea eskatuko zaie. Behin marrazkia bukatuta, marrazki guztiak paretan itsatsi eta horietan zer adierazi duten azalduko du nahi badu haur bakoitzak. Modu honetan, aukerak anitzak izan daitezkeela ikusi eta partekatu ahalko dute.

- Helburuak: Funtsean bi izanen dira, proposamen honekin landuko diren helburuak. Batetik, egoera edo gertakari batzuek emozioak eragin ahal dituztela edo emozioetan eragina dutela ikustea, eta bestetik, egoera berdin batek pertsona ezberdinetan emozio ezberdinak eragin ahal dituztela konturatzen hastea.
- Iraupena: Gutxi gora behera proposamenak bi atal dituela kontuan izanik, lehenengo atalak 10 minutu eta bigarren atalak aldiz 15-20 minutu iraungo ditu. Kontuan izan behar da, gelako giroaren arabera bi atalak momentu ezberdinetan proposatzea gomendagarria izan daitekeela.
- Irakaslearen papera: Irakasleak besteak beste, azalpenak emanen ditu, egoerak aurkeztuko dizkie haurrei eta hausnarketara bultzatu ahal dituzten galderak egingen ditu. Beraz, irakasleak haurrei hausnartzea eragin ahal dizkieten egoerak eragitea oso interesgarria suertatu daiteke.

- Material edo baliabideak: Egoera ezberdinak azaltzen dituzten txartelak edo irudiak, margoak eta emozioak ezartzeko egoeren fitxa beharko dira (4. Eranskina).
- Oharrak: Egoera baten aurrean haur guztiek batak bestea kopiatzeagatik emozio berdina sentituko luketela esango balute, gomendagarria da irakasleak ere bere egoerarekiko balorazioa eman eta kasu batzuetan haurrek aipatu duten horren ezberdina izatea. Izan ere, honek haurrei erantzun on edo txarrik ez dagoela erakutsi eta helburuetako bat den egoera berdina baten haurrean pertsonen emozio ezberdinak sentitu ahal dituztela kontuan hartzen lagundu ahalko die.

5. Taula. “Zer sentitzen duzu...?” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Hezkuntza emozionala eta autoezagutza: egoerek emozioetan duten eraginaren eta egoerak pertsonaren arabera emozio ezberdinak eragitearen oharpena.
Deskribapena	1. Proposatutako egoera batzuetan zer sentituko luketen azaldu eta bakoitza ezberdin sentitu daitekeela hausnartuko dute. 2. Egoera ezberdinak aurkezten diren fitxan, pertsonaiari sentitzen ari denaren arabera aurpegia marraztu eta ondoren gela osoarekin partekatuko dituzte.
Helburuak	- Egoera edo gertakari batzuek emozioak eragin ahal dituztela edo emozioetan eragina dutela ikustea. - Egoera berdina batek pertsona ezberdinetan emozio ezberdinak eragin ahal dituztela konturatzea.
Iraupena	Guztira 40 minutu inguru, bi atalak banatu ahal diren arren.
Irakaslearen papera	- Azalpenak eman. - Egoerak aurkeztu. - Haurrak hausnarketara bultzatu ahal dituzten galderak egin.
Material edo baliabideak	Egoera ezberdinak azaltzen dituzten txartelak edo irudiak, margoak eta emozioak ezartzeko egoeren fitxak.
Oharrak	- Haur guztiek egoera batentzat emozio berdina esatekotan, irakasleak emozio ezberdin bat aipatu dezake.

Iturria: Norberak egina.

2.6.4. Mezu ezkutua

Proposamen honetan, zehazki autoestimua lanketa hartuko da oinarri bezala, funtsean haurrak bere buruarekiko irudi positibo bat eraikitzen joan eta bere burua positiboki baloratzeko.

- **Deskribapena:** Proposamen honetan, irakasleak alde zuri batean ikasle bakoitzaren izena argizarizko margo zuri batekin idatzia prest izanen du. Orduan ikasle bakoitzari bere orria eman eta bertan, pertsona alai, zoragarri eta atsegin baten izena azalduko dela aipatuko die irakasleak. Orduan, hurrei (ur nahikorekin nahastuak) tenperak eskaini eta orria margotzean argizariz idatzia zegoen izena azalduko zaie, bakoitzari berea. Ondoren, orriak lehortzen utzi eta korroan bilduko dira guztiak, bakoitzari agertu zaion izena zein izan den aipatu eta irakasleak, bakoitzak duen garrantzitsuena beren burua dela eta bakoitza ezberdin eta bakarra izanik zoragarria dela aipatuko die berriz ere.

Proposamen hau burutzeko beste modu bat, “altxorren kutxa” deitu daitekeena da, gela erdian kutxa bat ipini eta kutxa horren barruan ispilu bat jarriko da gora begira. Orduan irakasleak hurrei, kutxaren barruan munduko altxor zoragarri, berezi eta paregabeena dagoela esanen die eta banan-bana (hauei kutxa irekitzean ezer ez esateko eskatuz) guztiak kutxa barruan begiratuko dute. Bukaeran, haur guztiak kutxa barruan zer ikusi duten aipatu eta irakasleak, aurreko aukeran bezala irakasleak, bakoitzak duen garrantzitsuena beren burua dela eta bakoitza ezberdin eta bakarra izanik zoragarria dela aipatuko die berriz ere.

- **Helburuak:** Helburu nagusiak bi izanen dira, haurrak bere buruaz duen irudia positiboa izan eta pixkanaka bere buruarekiko osatzen ari den balorazioa ere positiboa izatea. Aldi berean, haurra bere garrantziaz ohartzea ere aurreko bi helburuei gehitu ahal zaie.
- **Iraupena:** Proposamen honek, tenperaren lehertzeko denbora kontuan hartu gabe (10 minutu ingurukoa izan daitekeena), 15-20 minutu iraun ditzake.

- Irakaslearen papera: Irakasleak haurren autoestimua egokia izaten laguntzeko honi balorazio positibo bat transmititzea eta aldi berean haur bakoitzari bere buruarekiko eraikitzen ari duen irudia positiboa izan dadin bermatzen lagundu ahal dio.
- Material edo baliabideak: Orri zuria, argizarizko margo zuria, tenpera, ura, temperarentzako ontziak eta pintzelak (5. Eranskina). Beste aukeraren kasuan, kutxa bat eta kutxan kabitzen den ispilu handi bat (6. Eranskina).
- Oharrak: Tenpera lehortu behar dela kontuan izanik, nahi izatekotan adibidez goizeko jolas ordua aurretik egin daiteke ariketa, ondoren jolastokitik itzultzean paperean agertu zaienaz hitz egitea denbora ez galtzeko aukera ona izan daiteke.

6. Taula. “Mezu ezkutua” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Autoestimua.
Deskribapena	1.Haurrei beren izena argizari zuriz idatzitako paper bat eman eta irakasleak bakoitzaren orrian pertsona zoragarri eta paregabe baten izena dagoela aipatuko du. Haurrek orria temperarekin margotzean beren izena azaldu eta korroan hitz egingen da.
Helburuak	- Haurrak bere buruaz duen irudia edo balorazioa positiboa izatea. - Haurra, duen garrantziaz ohartzea.
Iraupena	15-20 minutu inguru.
Irakaslearen papera	- Haurrari bere irudi positibo baten ikuspuntua transmititu. - Haurrak bere buruaren irudi positibo baten eraiketan lagundu.
Material edo baliabideak	Orri zuria, argizarizko margo zuria, tenpera, ura, temperarentzako ontziak eta pintzelak. Edo kutxa bat eta kutxan kabitzen den ispilu handi bat.
Oharrak	- Tenpera lehortzeko jolas ordua aurretik egin daiteke ariketa, itzultzean hitz eginez paperean azaldu denaz.
Iturria: Norberak egina.	

2.6.5. Dantzatu, musukatu, besarkatu!

Proposamen honetan landuko diren alderdiak gainontzekoengandik maitatua sentitzearen ondoriozko autoestimua eta pertsona arteko harremanak dira.

- **Deskribapena:** Proposamen honetan hurrei musika jarriko zaie gelatik lasai ibiltzen, dantzan... aritzeko hasieran. Orduan, irakasleak lehenengo bete beharra emanen die, musika gelditzean, dauden lekuan zutik gelditu eta bere inguruko kideei irribarre eginen diete. Ondoren, musika gelditzen den hurrengo aldian ondoko kideei muxu edo besarkada bat eman behar dietela azalduko zaie eta azken hau zenbait alditan errepikatu ahalko da, bukaeran guztien artean besarkada bat ematea proposatuz.

Proposamena bukatzean, korroan eseri eta irakasleak nola sentitu diren galdetu eta beste egun batzuetan errepikatzeko aukera eman ahal die ikasleei.

- **Helburuak:** Funtsean helburuak, haurren autoestimua positiboa izan dadin bere kideengandik maitatua sentitzea eta haurrak beraien artean modu positiboan elkarrekintzan aritzea izanen dira.
- **Iraupena:** 10-20 minutu artean luzatu daitekeen proposamena da, beti ere, haurren inplikazioaren arabera.
- **Irakaslearen papera:** Irakasleak ikasle guztiak elkarrekin aritu daitezen eta haurren bat baztertua gera ez dadin behatzen aritu beharko da, kasu horretan esku hartu egin beharko du proposamena egoera honetara egokituz (baldintza bat sortuz adibidez) eta proposamenaren azalpena emanen du.
- **Material edo baliabideak:** Musika jartzeko ordenagailua edo bozgorailuak eta erabiliko diren abestiak (7. Eranskina).
- **Oharrak:** Mota honetako proposamenekin kontuan izan behar da, haur batzuk baztertuak gelditzen badira, aurretik esan bezala, kasu horiek aztertu eta jolasean baldintza batzuk gehituz. Hala nola, haurrak dantzan aritu eta musika gelditzean kide batekin elkartzeko lurrean ipiniko gomets baten gainean egon behar izatea (gometsak binaka edo hiruak elkartzeko multzokatuak egonik).

7. Taula. "Dantzatu, musukatu, besarkatu!" proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Autoestimua, pertsona arteko harremana eta maitatua sentitzea.

Deskribapena	1. Musika jarriko da dantzatzeko eta hau gelditzen dela entzutean bere inguruko kideei musu edo besarkada eman.
Helburuak	-Haurra bere kideengandik maitatua sentitzea. -Haurrak beraien artean modu positiboan elkarrekintzan aritzea izanen dira.
Iraupena	10-20 minutu inguru.
Irakaslearen papera	- Ikasle guztiak elkarrekin aritu daitezen bermatu. - Haurren bat baztertua gera ez dadin behatu eta proposamena egokitu. - Proposamena azaldu.
Material edo baliabideak	Musika jartzeko ordenagailua edo bozgorailuak eta erabiliko diren abestiak.
Oharrak	- Haur batzuk baztertutik gelditzen badira, kasu horiek aztertu eta jolasa egokitu behar da. - Haurrek nahi duten heinean egingen dute proposamena.

Iturria: Norberak egina.

2.6.6. Izar zoriontsua

Proposamen honetan ere, haurraren autoestimua eta bere buruaren balorazio positiboaren eraikuntza landuko dira. Horretarako, haurrek irakasle, zein kideengandik balorazio positiboak jasoko dituzte.

- **Deskribapena:** Jarduera honek bi atal izanen ditu, lehenengo atalean irakasleak izar txiki bat emanen die ikasle bakoitzari, aldi berean, bakoitzaren alderdi positibo bati adieraziz. Honekin haurrek beste pertsona batengandik balorazio positibo bat jasoko dute eta bigarren atala izanen denaren nondik norakoa ulertzeko eredu bezala balioko die. Bigarren atal horretan, haurrei korroan izar handi bat korroan ondoko lagunari pasatzeko eskatuko zaie eta izarra ematearekin edo pasatzearekin batera pertsona horren alderdi positibo bat edo gustuko duten alderdi bat esaten saiatuko dira. Bitartean, irakasleak nahi izatekotan haurrek esan dituzten alderdi positibo horiek biltzen joanen da eta bukaeran esan izan diren horiek irakurriko zaizkie haurrei nahi izatekotan.
- **Helburuak:** Haurrak irakaslearengandik eta kideengandik positiboki baloratua sentitzea eta ondorioz pixkanaka bere burua positiboki baloratzea dira helburuak.

- Iraupena: Guztira, gutxi gora behera 10-15 minutu iraun ditzake ariketak eta bi atalak jarraian egitea komeni da, hurrek irakasleak eginiko eredia ere oroitu dezaten.
- Irakaslearen papera: Irakasleak hurrei proposamena azaldu, hurrei alderdi positibo bat esan eta proposamena bideratzeko papera izanen du.
- Material edo baliabideak: Materialak funtsean, izar txikiak (25), izar handia, arbela eta klariona izanen dira (8. Eranskina).
- Oharrak: Proposamen honetan, ez da bilatzen haurrak besteen balorazio positiboekiko dependentzia bat izatea, baizik eta besteengandik jasotako balorazio horiek bere buruaren irudi positiboaren eraikuntzan lagungarri suertatu dadin bilatzen da.

8. Taula. "Izar zoriontsua" proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Autoestimua: Kideen eta irakaslearen balorazio positiboa jasoz.
Deskribapena	1. Irakasleak haur bakoitzari izar bat emanen dio, bere ezaugarri positibo bat aipatzearekin batera. 2. Ondoren ikasle bakoitzak ondokoari izar handia pasa bere alderdi positibo bat adieraziz.
Helburuak	-Haurrak irakaslearengandik eta kideengandik positiboki baloratua sentitzea. - Pixkanaka bere burua positiboki baloratzea.
Iraupena	10-15 minutu inguru.
Irakaslearen papera	-Proposamena azaldu. -Haur bakoitzari alderdi positibo bat esan. -Proposamena bideratu.
Material edo baliabideak	Izar txikiak (25), izar handia, arbela eta klariona.
Oharrak	- Kanpo balorazio positiboen bidez, haurrak bere buruaren irudi eraikuntzan laguntzea bilatzen da, mendekotasuna sortu gabe.

Iturria: Norberak egina.

2.6.7. *Nolakoa naiz ni?*

Proposamen honetan autoestimua lantzen jarraituko da, baina jada, kanpoko balorazioak jaso ordez haurrari bere irudiaren eta bere buruarekiko duen balorazioan edo irudian zentratuko da lanketa.

- **Deskribapena:** Proposamen honetan hurrei marko moduko bat duen orria emanen zaie eta bertan beren burua margotzeko eskatuko zaie. Bakoitzari marrazkia bukatzeko nahikoa denbora emanen zaio, bukatzen duten haurrak bitartean beste zerbaitetan aritu eta gainontzekoek lasai bukatzeko aukera izan dezaten. Beste atal edo momentu batean, korroan bilduko dira bakoitzak bere marrazkia izanik, eta nahi duten hurrek bere marrazkia kideei erakustearekin batera bere buruaren alderdi positibo bat aipatuko dute (ongi egiten duten zerbait, bere ezaugarri bat, gustuko duten zerbait...). Proposamenari bukaera emateko, irakasleak beraietako bakoitza berezia, bakarra eta paregabeak direla oroitaraziko die. Bakoitzak bere burua positiboki baloratzearen garrantzia transmitituz.
- **Helburuak:** Funtsean haurrak bere irudia marrazki baten bidez adierazi behar izanik, bere irudi edo itxuraz modu positiboan ohartu eta aldi berean, bere autoestimuantzat ezinbestekoa izanen den bere buruaren balorazio positibo bat egitea izanen dira helburuak.
- **Iraupena:** Iraupena bi ataletan bana daiteke, batetik, hurrei beren burua marrazteko eskatzean behar duten denbora eskainiko zaie haur bakoitza bere marrazkiarekin gustura egon dadin. Beste atalak aldiz, 15 minutu inguru iraun ditzake haurren parte hartzearen arabera hau moztu edo luzatu daitekeen arren.
- **Irakaslearen papera:** Proposamena azaldu eta haur bakoitzak bere irudia erakutsi edota bere alderdi positibo bat esatera animatzea edo prozesu horretan haurra laguntzea.
- **Material edo baliabideak:** Markoa duen orri zuria, arkatzak eta margoak (9. Eranskina) beharko dira proposamen honetarako.

- Oharrak: Proposamenak jarraian egiteko kasuan, ondoren datorren proposamena aniztasunaz ohartu, hau onartu eta gure ingurukoak errespetatzearekin lotua egonik, proposamen hau horretara bideratu daiteke bukaeran. Horretarako, haur guztiek marrazkiak bata bestearen ondoan utzi eta denak ezberdinak eta aldi berean, denak onargarriak eta errespetatu beharrekoak direla hausnartzen hasiko da.

Gainera, proposamen honetan haurrak egindako bere buruaren irudiak irakasleari bakoitzaren autoestimua inguruko informazioa eman ahal dio eta nahi izatekotan denbora bat igarota jarduera errepikatu egin daiteke, aldaketak egon diren aztertzeko.

9. Taula. “Nolako naiz ni?” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Autoestimua: Irudi propioa eta bakoitzaren balorazioa.
Deskribapena	1. Haur bakoitzak bere burua margotuko du. 2. Korroan bilduta kideei beren marrazkia erakutsi eta nahi badute bakoitzak bere alderdi positibo bat aipatuko du.
Helburuak	- Bere irudi edo itxuraz modu positiboan ohartu eta hau margotuz adieraztea. - Bere buruaren balorazio positibo bat egitea, alderdi positibo bat adieraziz.
Iraupena	Lehengo atalak behar duten denbora eta bigarren atalak 15 minutu inguru.
Irakaslearen papera	- Proposamena azaldu. - Haurrak parte hartzera animatu. - Haurrak bere buruaren alderdi positibo bat esateko prozesuan laguntzea.
Material edo baliabideak	Markoa duen orri zuria, arkatzak eta margoak.
Oharrak	-Marrazkiak elkartu eta denak ezberdinak eta onargarriak direla hausnartuz, hurrengo proposamenarekin lotu daiteke. - Haurren irudiak aztergai bezala balio dute.
Iturria: Norberak egina.	

2.6.8. Esku anitzak

Proposamen honetan, hurrei aniztasunaren ideia transmitituko zaie modu adierazgarri batean, aniztasunaz ohartu eta guztiak onargarri eta errespetatu behar direla landu

nahi da, aldi berean, oraindik autoestimua ere lantzen ari delarik (guztien eta bakoitzaren onarpenaren bidez).

- **Deskribapena:** Proposamen hau bi ataletan bana daiteke, batetik, adierazgarriagoa izanen den murlaren osaketan eta bestetik, hausnarketari lotuagoa egonen den atalean. Lehen zatian, hurrei orri handi bat eskainiko zaie eta bertan nahi duten tenpera kolorearekin (aniztasun gehiago eman dadin) eskua bustiz, paperean agertuko du bakoitzak bere eskua. Hurrei ez zaie eskua modu zehatza batean jartzeko irizpiderik emanen, modu horretan aukera ezberdin gehiago emango baitira (eskua itxita, irekia...). Behin murala bukatuta, hau lehortzen utziko da eta ondoren gelako pareta batean itsatsiko da. Hurrei, muralera hurbiltzea eskatu eta irakasleak galderen bidez hurrei eskuak antzekoak izan arren guztiak ezberdinak direla ohartarazten lagunduko die. “Hara! Kolore ezberdinak erabili dituzue? Zein kolore gustatzen zaizu? Eta zuri?” moduko galderekin adibidez, bakoitzak kolore ezberdinak gustuko ditugula ikusten lagundu ahal zaie. Bestalde eskuak jarri diren modu ezberdinei, tamaina ezberdinei... loturiko galderak ere bota ahal zaizkie hurrei. Ezberdintasunetaz ohartu ondoren, guztiak ongi daudela edota errespetatu behar direla transmitituko zaie.
- **Helburuak:** Oinarrian, denak ezberdinak garela ulertu edo aniztasunaz ohartzea, ezberdintasun guzti horiek errespetatzea eta besteen, naiz bakoitzaren ezaugarriak positiboki onartuz autoestimua landuko dira.
- **Iraupena:** Lehenengo atalak 20-30 minutu eta bigarrenak 10-15 minutu inguru iraun ditzake gutxi gora behera. Beti ere, hausnarketan hurrak gustura eta parte hartzen ari badira, hau luzatu egin daiteke.
- **Irakaslearen papera:** Proposamenaren nondik norakoa azaldu, murala egiteko orduan hurrak antolatu eta ondorengo hausnarketa galderen bidez bideratzea izanen dira irakaslearen eginkizunak.

- Material edo baliabideak: Paper handia (haur guztiek bestan eskuak agertzeko modukoa) eta kolore ezberdinetako tenperak beharko dira soilik proposamen honetan (10. Eranskina).
- Oharrak: Murala pixkanaka haurrak gelan beste proposamen batzuetan aritu bitartean bosteko taldeetan hurbiltzen joan daitezke beren eskuak muralean plasmatzera, modu horretan guztiek lasaitasunez muralean beren ekarpena egin dezaten. Guztiek batera eginez gero, leku gutxi izan eta deserosoago egingen baitute jarduerara.

10. Taula. “Esku anitzak” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Aniztasunaz ohartu, errespetatu eta autoestimua (onartzea).
Deskribapena	1. Koloretako tenperak erabiliz, eskuak paper handi batean agertzea. 2. Murala aztertuz, denak ezberdinak eta aldi berean onargarriak direla hausnartu.
Helburuak	- Denak ezberdinak garelako ulertu edo aniztasunaz ohartzea. - Ezberdintasun guztiak errespetatzea eta besteen. - Bakoitzaren ezaugarriak positiboki onartzea.
Iraupena	Lehenengo atalak 20-30 minutu eta bigarrenak 10-15 minutu.
Irakaslearen papera	-Proposamenaren nondik norakoa azaldu. -Murala egiteko orduan haurrak antolatu. -Hausnarketa galderen bidez bideratu.
Material edo baliabideak	Paper handia eta kolore ezberdinetako tenperak.
Oharrak	-Murala bosteko taldeetan margotzea komeni da, jardueraren lehen atala erosoago izan dadin.

Iturria: Norberak egina.

2.6.9. Munstro arrosa

Proposamen honetan, denak ezberdinak galera ulertu eta onartu ondoren, egoera batzuetan munstro arrosa nola sentitzen den ikusi ahalko dute eta egoera batzuetan zein konponbide jar daitekeen pentsatu beharko dute. Beraz, aurreko proposamen batzuetan lantzen aritu diren aniztasuna eta autoestimua landu ahalko dira berriz ere ipuin honen bitartez.

- Deskribapena: Proposamen honetan “Munstro arrosa”-ren ipuina irakurriko zaie hurrei, honetan funtsean bere ingurukoekiko ezberdina zen munstro baten istorioa kontatzen da. Beste hasierako pertsonaiekiko ezberdintasunak zein diren adieraztea eskatuko zaie hurrei, galderen bidez: “Nolakoa da munstro arrosa?”, “Zein ezberdintasun ditu besteekin alderatuta?”... Modu honetan hurrei munstroaren alderdi ezberdinak adierazteko eskatu eta irakasleak ezberdintasun hauek negatiboak ez direla helaraziko die.

Dena biztanle biztanle mota batentzat eginga zegoen eta ondorioz munstro arrosak arazoak ditu etxearekin, jolasteko orduan... Egoera horietan munstro arrosa nola sentitzen den (gaizki sentitu ahalko litzateke baina hala ere pozik bizi da, bere burua den bezala onartzen duelako) eta beraiek nola sentituko liratekeen galdetzearekin batera, horri konponbidea nola eman ahal zaion galdetuko diegu: “Zer egin daiteke munstro arrosak etxea izan dezan?”, “...Betaurrekoak izan ditzan?” eta abar.

Proposamena, bukatzeko hurrei munstro arrosaren arazoa modu fisiko batean proposatu ahal zaie puxika batzuen bidez. Bost puxikako familia bat izanen dugu, hauetatik lau txikiak edo ertainak izanen dira eta bat aldiz handia izanen da. Denek etxean (kartoizko kutxa batean) elkarrekin egon nahi dutela esanen zaie baina arazo bat egonen da, puxika handia ez da atetik kabitzen. Hurrei zer egin daitekeen pentsatzea eskatuko zaie, beti ere, irtenbidea puxikari minik egin (hau apurtu) gabe bilatu beharko dela kontuan izanik.

- Helburuak: Proposamen honen bidez, funtsean hurrek aniztasuna dagoela ikustea, aniztasun hori positiboki baloratzea eta aniztasunari erantzuteko konponbideak pentsatzea. Modu honetan, ondoren beren eguneroko bizitzan topatuko dituzten egoerak ere moldatu ahal dituztela erakutsi nahi zaie azken finean.
- Iraupena: Ipuinaren kontaketak haurren parte hartzeak denboran eragina izanen duela kontuan izan behar da baina gutxi gora behera 5-10 minutuko arteko izanen da. Bigarren atalari dagokionean, 15 minutu ingurukoa izanen da

iraupena, haurrek konponbide ezberdinak proposatu eta adostasun batetara irits daitezten.

- Irakaslearen papera: Irakasleak jarduera honetan honetan ipuinaren kontaketa eta honen inguruan proposatuko dituen galderak egiteaz arduratzearekin batera, bigarren atalean, konponbidea bilatu beharko dioten egoera aurkeztu eta galderen bidez lagundu ahalko die haurrei.
- Material edo baliabideak: Beharrezko materialak, “Munstro arrosa” ipuina, zuloa duen kartoizko kutxa bat, tamaina ezberdinetako puxikak eta guraizeak izanen dira dira (11. Eranskina).
- Oharrak: Ipuin hau erabiltzekotan bi alderdi azpimarratu beharra dira, batetik, aberasgarria iruditzen zait munstro arrosaren pertsonaiak bizi den lekuko alderdi batzuekin arazoak izan arren ez duela hori negatiboki hartzen, autoestimari erabat loturik hau. Bestetik, alderdi negatibo bat ere antzeman diot liburuari, izan ere, munstro arrosa azkenean beste leku batetara joaten da etxean, lagunak... eduki ahal izateko, eta berez hasierako lekuan bizi ahal izateko moldaketak egitea egokiago ikusiko nuke. Beraz, moldaketa hau ere gehitu ahal zaio ipuinari. Bukatzeko, jarduera hau “Lau izkin ziztrinengatik” ipuina erabiliz ere burutu daitekeela azpimarratu nahi dut.

11. Taula. “Munstro arrosa” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Aniztasuna ulertu, onartu, konponbideen bilaketa eta gertaerek eragin ditzaketen emozioak.
Deskribapena	1. Munstro arrosaren ipuina irakurri, bertan munstro arrosaren ezberdintasun, arazo eta arazoentzako konponbidea pentsatu. 2. Haurrei tamaina ezberdineko bost puxiketarik batzuk etxera sartzeko arazoa dutela aurkeztu eta irtenbidea bilatuko zaio.
Helburuak	-Aniztasuna dagoela ikustea eta positiboki baloratzea. -Aniztasunari erantzuteko konponbideak pentsatzea. -Egoera batzuetan zer sentitu daitekeen pentsatu eta adieraztea.
Iraupena	Lehenengo atala 10-15 minutukoa eta bigarrena 15 minutukoa.
Irakaslearen papera	- Ipuinaren kontatu.

Material edo baliabideak	- Galderen bidez jarduerak bideratu edo lagundu. - Konponbidea bilatu beharko dioten egoera aurkeztu. “Munstro arrosa” ipuina, zuloa duen kartoizko kutxa bat, tamaina ezberdinetako puxikak eta guraizeak.
Oharrak	-Aberasgarria: munstroak arazoak negatiboki ez hartzea. -Kritikagarria: munstro arrosa beste leku batera joan beharra. -Erabilgarrian den beste ipuin bat “Lau izkin ziztrinengatik” da.
<hr/>	
Iturria: Norberak egina.	

2.6.10. *Chrysanthemum*

Proposamen honetan, jada “*Chrysanthemum*” ipuinaren bitartez haurrekin jazarpen egoera batzuk landuko dira. Beraz, proposamen honetan positiboak edo negatiboak diren jarrera batzuen identifikazioa eta negatiboak diren horiek nola moldatu daitezkeen lantzen ariko da. Aldi berean, besteek sentitzen ariko duten hori ulertzeko gaitasuna garatzeko prozesuan aritzearekin batera.

- Deskribapena: Proposamen honetan irakasleak “*Chrysanthemum*” ipuina irakurriko die ikasleei. Ipuinean zehar, *Chrysanthemum* izena duen pertsonaiari jazarpen edo burla egoera batzuk gertatzen zaizkio. Aurkezten diren egoera horietako bakoitza agertzean, irakasleak kontakizuna gelditu egingen du hurrei egoera horien inguruan hausnartarazteko. Zehazki, protagonistak momentu horretan zer sentitzen ari duen, beraiek nola sentituko liratekeen, kideek protagonistari egiten ari diotena ongi dagoen eta egoerari irtenbide bat emateko zer egin daitekeen hausnartu eta eztabaidatzea bilatuko da. Horretarako gomendagarriena irakasleak galderak egitea izanen da. Galderak honakoak izan daitezke:

- Nola uste duzue sentitzen dela orain *Chrysanthemum*?
- Pozik ikusten duzue? Triste ikusten duzue?
- Zuei gustatuko litzaizuke norbaitek hori esatea zuen izenaz?
- Kideek egin diotena ongi edo gaizki dago?

- Zer egin dezake *Chrysanthemum*-ek?
- Zer egin dezakete kideek egin dutena konpontzeko?
- Helburuak: Proposamen honen bitartez funtsean haurrak positiboak edo negatiboak diren jarrera batzuen identifikazioa eta negatiboak diren horiek nola moldatu daitezkeen pentsatzea bilatzen da. Aldi berean, besteek sentitzen ariko duten hori ulertzeko gaitasuna garatzea, hau da, haurrak enpatia garatzen hasteko balio ahal dioten egoerak lantzen asiko dira.
- Iraupena: Iraupena gutxi gora behera 15 minutukoa izanen da, dena den, haurren parte hartzeak asko eragingo du proposamenaren iraupenean.
- Irakaslearen papera: Hezitzaileak funtsean, ipuina kontatu, haurrei egoera ezberdinetaz jabetzea eta hausnarketa ezberdinak egin ditzaten galderak egiteaz arduratuko da. Hein batean, irakasleak proposamena bideratu egingen du, beti ere hau haurren ekarpenetara moldatuz.
- Material edo baliabideak: Materiala “*Chrysanthemum*” ipuina da (12. Eranskina).
- Oharrak: Ipuinaren kontakizuna bukatzean, ipuinean zehar haurrek egiten joan diren ekarpen ezberdin horiek zeintzuk diren errepasatu dezakete. Bestalde, ipuinean zehar desagokiak iruditu zaizkien egoera edo jarrerak ere arbelean idatz daitezke, hauek errepasatu eta oroitzeko.

12. Taula. “*Chrysanthemum*” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Jarrera positibo eta negatiboen bereizketa, egoera batzuen konponbidea eta
Deskribapena	1. Ipuina bat irakurri eta protagonistari eginiko jazarpen egoeretan, protagonistak zer sentitzen duen, beraiek nola sentituko lirartekeen, kideek egiten ari diotena ongi dagoen eta egoerari zein irtenbide eman hausnartu araziko da.
Helburuak	- Positiboak edo negatiboak diren jarrerak identifikatu eta bereiztea. - Negatiboak eta desagokiak diren jarrerak edo egoerak

	nola moldatu daitezkeen pentsatzea.
	- Besteek sentitzen duten hori ulertzeko gaitasuna garatzen hastea.
Iraupena	15 minutu inguru.
Irakaslearen papera	-Ipuina kontatu.
	-Haurrei egoera desberdinetaz jabetzen lagundu.
	-Galderen bidez haurrek hausnartzea lortu.
Material edo baliabideak	“Chrysanthemum” ipuina.
Oharrak	- Bukaeran, eginiko ekarpenak errepasatu daitezke.
	- Ipuinean azaldutako jarrera desegokiak oroitu daitezke.
<hr/>	
Iturria: Norberak egina.	

2.6.11. Jarrera egoki eta desegokiak

Proposamen honetan, haurren artean gertatzea ohikoak diren egoera batzuk aztertuko dira. Beraz, jarduera honen bidez landuko den alderdia ohiko egoera horiek egokiak edo desegokiak diren bereizi eta barneratzean oinarritzen da. Aldi berena, egoera horietan beste pertsonarengan sentitzen ari duenaren identifikazioa ere lantzen ariko da.

- Deskribapena: Proposamen honek bi atal izanen ditu, baina bata bestearen jarraian egingen dira. Lehenengo atalean, haurrei eskolan egunerokoan ematen diren egoera ezberdinak aurkeztuko zaizkie lamina batzuen bidez. Laminak banan-bana erakutsi eta haurrei honako bi galdera egingen zaizkie bakoitzean: “Zer gertatzen ari da marrazki honetan?” eta “Nola uste duzue sentitzen direla A eta B pertsonak?”. Beraz, lehenengo atal honetan haurrei laminetan azaltzen den egoera identifikatu eta honetan pertsona horiek nola sentitzen diren aztertuko dute.

Bigarren atalean, berriz ere lehenengo laminak erabiliko dira, baina kasu honetan korroan eserita egonik irakasleak bi borobil margotuko ditu lurrean klarionarekin. Borobil horietako batek egokia diren eta besteak desegokiak diren portaera edo egoerak bilduko dituela esanen zaie haurrei. Orduan irakasleak borobilen inguruan lehen erabilitako laminak utziko ditu, eta haur bati lamina bat aukeratzeko eskatuko zaio. Ondoren lamina hori zein borobiletan jarriko duen, hau da, egokia edo desegokia den eta hori zergatik

uste duen azaltzen saiatuko da. Haurrak, borobiletako batean uzteko kideek ere beren iritzia emanen dute eta guztien artean egoera desagokia edo egokia den erabakiko dute. Bukatu arte jarraituko da prozedura, ikasleak txandatzuz joanik.

- Helburuak: Proposamen honek egoera edo jokaera zehatz batzuk egokiak edo desagokiak diren bereizi eta barneratzea du aburu. Gainera, aurreko helburu hori osatzeko egoera horietan azaltzen diren pertsonak zer sentitzen ari duten identifikatzea ere bilatuko da.
- Iraupena: Gutxi gora behera, proposamen osoak 20 minutuko iraupena izan dezake.
- Irakaslearen papera: Jardueraren azalpena egin, jarduera bideratzeko beharrezkoak diren galderak edo esku hartzeak egin eta haurrak parte hartzera animatzeko bete beharra izanen du.
- Material edo baliabideak: Eskolan eman daitezkeen egoera egoki eta desagokiak erakusten dituzten laminak eta klariona beharko dira soilik (13. Eranskina).
- Oharrak: Proposamen hau talde handian zein talde txikietan burutu daiteke. Baina, lamina kopurua ez bada oso anitza, orduan bigarren atala talde txikietan egitea komeni da, aldi beren horrela ikasle guztiek parte hartzeko aukera erraztuz. Talde txikietan egiteko, bitartean gelan beste proposamen batzuk eskaini daitezke eta talde batekin jarduera hau burutu bitartean gainontzekoek nahi duten horretan aritu ahalko dira.

14. Taula. “Jarrera egoki eta desagokiak” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Jarrera positibo eta negatiboen bereizketa eta emozioen identifikazioa besteengan.
Deskribapena	1. Egoera batzuk azaltzen diren laminetan, zer gertatzen den eta pertsona horiek nola sentitzen diren identifikatuko dute. 2. Egoera bakoitza desagokia edo egokia den erabakiko dute, laminak egoera egokien edo desagokien zirkuluan ipiniz.

Helburuak	- Egoera edo jokaera zehatz batzuk egokiak edo desegokiak diren bereizi eta barneratzea. - Besteek egoera batean zer sentitzen duten identifikatzea.
Iraupena	20 minutu inguru.
Irakaslearen papera	-Jardueraren azaldu. -Jarduera bideratzeko galderak edo esku hartzeak egin. -Haurrak parte hartzera animatu.
Material edo baliabideak	Eskolako egoera egoki eta desegokien laminak eta klariona.
Oharrak	-Proposamenaren bigarren atala taldeetan egitea komeni da.

Iturria: Norberak egina.

2.6.12. *Gelako krokodiloa*

Proposamen honetan landuko diren alderdiak, gatazken ebazpena eta berdinen arteko harremanak izanen dira. Gatazken ebazpenari dagokionean egoera bat eta azkenean honek izan dezakeen irtenbidea azalduko zaie.

- Deskribapena: Proposamen honetan, “Krokodiloa” ipuina irakurriko zaie lehenengo. Ipuin horretan bi haurren arteko gatazka bat sortzen da, biek jostailu berdinarekin jolastu nahi dutelako hau ondokoarekin partekatu gabe. Horren harira liskarra sortzen da baina ipuinaren bukaeran honi irtenbidea ematen diote, jostailua elkarrekin jolasteko erabiliz. Ipuina kontatu bitartean, gatazka sortu ondoren kontakizuna moztu eta hurrei gatazka hori konpontzeko zer egin daitekeen galdetzea aberasgarria suertatuko da. Izan ere, modu horretan hurrei beren ekarpenak egiteko aukera eskaintzen zaie eta ondoren, irakurtzen jarraituta azaltzen den konponbidea beste askoren artean erabili daitekeen irtenbideetako bat dela ulertu ahalko dute.

Proposamenaren bigarren atala litzatekeena, hurrei kontakizunean azaltzen den krokodiloa marrazkia handi bat aurkeztu eta hau osatzean oinarritzen da. Krokodilo hori, gelakide guztien artean osatuko dute hori eta berde koloreko paper zati eta tenperak erabiliz osatu eta bukatua egotean gelan zintzilik jarriko dute. Modu horretan, ipuinean azaltzen zen antzeko gatazkaren bat gertatuz gero krokodiloari erreferentzia egin ahalko zaio, ipuinean erabiltzen zuten irtenbidea oroitzeko.

- Helburuak: Elkarrekin gustura aritzea, gauzak partekatu daitezkeela ulertzea, gatazka batek zertan datzan identifikatzea eta honentzako konponbidea pentsatzea edo bilatzea izanen dira helburu zehatzak.
- Iraupena: Lehenengo atalari soilik ipuina irakurtzeko erabiliko diren 5-10 minutuak eskainiko zaizkio eta proposamenaren bigarren atalari aldiz, saio bat baina gehiago eskainiko zaizkio.
- Irakaslearen papera: Irakaslearen eginkizunak ipuina kontatzea, ipuinean zehar ikasleei beharrezkoak diren galderak egitea eta proposamena azaldu eta bideratzean datza jarduera honetan.
- Material edo baliabideak: Ipuinaren laminak, krokodiloaren marrazki handia, tenperak, koloretako papertxoak eta itsaskia beharko dira proposamen honetan. (14. Eranskina)
- Oharrak: Batetik, gelan eginiko krokodiloa denen artean osatua izatean, krokodilo hori guztiena dela ikusi eta modu sinboliko batean partekatzen ikastearen alderdi hori adierazten du, gainera taldean lan guzti hori egin izanak poza eragin ahal die.

Bestetik, bigarren atalean hurrei pixkanaka krokodiloa osatzen joan daitezen utziko zaie gelan beste proposamen batzuk eskaini bitartean.

14. Taula. “Gelako krokodiloa” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Jarrera positibo eta negatiboen bereizketa, egoera batzuen konponbidea eta
Deskribapena	1. Krokodiloaren ipuina kontatuko zaie eta bertan azaltzen den gatazkari zein irtenbide eman ahal zaion pentsatuko dute. 2. Gela osoaren artean, gelarako izanen den krokodiloaren marrazki handia osatuko dute.
Helburuak	- Elkarrekin gustura aritzea - Gauzak partekatu daitezkeela ulertzea - Gatazka baten arrazoia identifikatu eta konponbidea bilatzea.
Iraupena	Ipuinak 5-10 minutu eta krokodiloaren osaketak 50 minutuko bi saio iraungo ditu (beste proposamen

Irakaslearen papera	batzuk izanda aukeran). -Ipuina kontatu. -Ipuinean zehar ikasleei beharrezkoak diren galderak egin. -Proposamena azaldu eta bideratu.
Material edo baliabideak	Ipuinaren laminak, krokodiloaren marrazki handia, tenperak, koloretako papertxoak eta itsaskia.
Oharrak	- Krokodiloa denen artean osatzean, guztiena dela ikusi eta modu sinboliko batean partekatzen ikastea adierazten du. - Hurrek krokodiloa osatu bitartean, beste proposamen batzuk eskainiko zaizkie aldi berean.

Iturria: Norberak egina.

2.6.13. Lehoia eta kilkerra

Proposamen honetan ere, ipuin bat erabiliko da proposamenaren oinarri bezala. Ipuin hau oraindik ere eskola askotan erabiltzen jarraitzen dela ohartuta eta berez bertan transmititzen den mezua guztiz desagokia iruditzen zaidan heinean, ipuina hurrekin jarrera edo jokaera egoki eta desagokiak lantzeko eta aldi berean gatazken ebazpenaren lanketarekin hasteko aprobeztatu daiteke.

- Deskribapena: Jarduera honetan lehenengo hurrei “Lehoia eta kilkerra” ipuina irakurriko zaie, ipuina berez den moduan. Ipuina kilker eta lehoi baten ingurukoa da, kilkerra denbora guztian kantari egoten zenez lehoia haserretu eta egun batean jo egiten du isil dadin. Orduan, lehoia eta kilkerra haserretu eta gatazka konpontzeko bakoitzak bere lagunaren laguntzarekin borrokatzea erabakitzen dute eta bukaeran kilkerrak irabazi egiten du egunero kantatzen jarraituz.

Ipuina kontatzez bukatzean, lehoia eta kilkerra elkarren artean borrokatzea egokia edo desagokia iruditu zaien galdetuko zaie. Hau desagokia dela ikus dezaten bilatzen da, beraz, hurrek ez badut hori uste irakasleak galderen bidez bidera dezake eztabaida, hala nola, “Elkar jotzea egokia da?”, “Zuek jotzen zaituztenean nola sentitzen zarete?”, “Gustatzen zaizu borrokatzea?”... Behin borroka konponbide desagokia dela ulertuta, irakasleak hurrengo egunerako ipuinean borrokatu ordeaz arazoa nola konpondu dezaketen pentsatzeko eskatuko die.

Jardueraren bigarren atalean, hurrengo saio batean ipuina irakurtzen hasi eta bi momentu kritikoetan (lehoiak kilkerra jotzean eta borrokatzea erabakitzean) hau gertatu aurretik irakasleak kontakizuna gelditu eta hurrei arazoa konpontzeko zer egin dezaketen galdetuko die. Momentu horretan, hurrei proposamen ezberdinak adierazten utzi eta guztien artean bat erabakiko dute, aurrerantzean ipuina beraiek egindako moldaketa hori jarraituta kontatuz.

- Helburuak: Helburu nagusiak hurrek jarrera desegokiak identifikatu eta gaizki daudela ulertzea eta aldi berean, gatazkak modu egoki batean konpontzen jakitea izanen dira. Beraz, hurrek jarduera honen bidez aldi berean egoera negatiboak bereiztea eta gatazkak nola
- Iraupena: Lehenengo aldian 10-15 minutu eta bigarren aldian, moldaketa egiteko hurrek hitz egin beharko dutela kontuan izanik 15-20 minutu inguru iraun dezake.
- Irakaslearen papera: Irakasleak jarduera honetan ipuina kontatu, jarrera desegokiak identifikatzen lagundu eta gatazka baten ebazpen egokia pentsatzen lagundu ahalko die ikasleei. Beti ere, zuzenean erantzun bat eman gabe, bestela hurrek ez baitute pentsatu eta ongi ulertuko erabakitako konponbidea.
- Material edo baliabideak: “Lehoia eta kilkerra” ipuina eta ipuina moldatzeko ipuina fotokopiatua (15. Eranskina).
- Oharrak: Ipuinaren moldaketa erabakitzean, irakasleak ipuina fotokopiatu moldaketa gehitu eta materiala plastifikatu ondoren hurrei nahi dutenean ipuinarekin aritzeko gelako liburutegian utziko dute.

Jarduera honi nahi izatekotan beste azken atal bat gehitu ahal zaio, non hurrei kilkerra eta lehoiaren txotxongilo batzuk egitea proposatuko zaien. Ondoren, txotxongilo horiekin gatazka antzeztu eta bi pertsonaiek elkarren artean hitz eginez konponbidea bilatzera jolas daitezke.

15. Taula. “Lehoia eta kilkerra” proposamena

Atalak	Zehaztapena
--------	-------------

Landuko diren alderdiak	Jarrera positibo eta negatiboak identifikazio edo bereizketa eta gatazken ebazpena.
Deskribapena	1. Ipuina den moduan kontatu eta bertan azaltzen diren jokaera desegokiak identifikatu. 2. Ipuinean azaltzen diren jarrera desegoki horien ordezkio proposamenak bota eta bat erabakiko dute, aurrerantzean ipuina horrela kontatzeko.
Helburuak	- Haurrek jarrera desegokiak identifikatu eta gaizki daudela ulertzea. - Gatazkak modu egoki batean konpontzen jakitea.
Iraupena	Lehenengo atalak 10-15 minutu eta bigarren atalak 15-20 minutu iraun dezakete.
Irakaslearen papera	- Ipuina kontatu - Jarrera desegokiak identifikatzen lagundu
Material edo baliabideak	- Gatazka baten ebazpen egokia pentsatzen lagundu "Lehoia eta kilkerra" ipuina eta ipuina moldatzeko fotokopia.
Oharrak	- Ipuinaren moldaketa erabakitzean, irakasleak ipuin moldatua gelako liburutegian haurren eskura utz dezake.. - Atal gehigarria: haurrek protagonisten txotxongilo batzuk egin eta hauen artean hitz eginez konponbidea bilatzera jolastea.

Iturria: Norberak egina.

2.6.14. Hitz egiteko txokoa

Proposamen hau, aurretik agertu diren proposamenak ez bezala, ez da jarduera zehatz batean oinarritzen, baizik eta hurrei gatazken ebazpenerako balioko dien tresna bat izanen da. Eskoletan geroz eta gehiago erabili den baliabide bat da eta praktika aldian, gatazken ebazpena lantzeko oso erabilgarria suertatzen dela ikusirik proposamen hauetara gehitu nahi izan dut.

- Deskribapena: Proposamenak beraz gatazken ebazpenerako baliabide batean datza, sinpleki belarri baten eta aho baten irudia aurkako aldeetan kokatuak dituzten kartulina bat izanik. Kartulina horrekin, haurrek gatazka bat edo arazo bat izatean, hau beraien artean hitz eginez konpontzeko balioko dien dinamika (entzun eta hitz egiteko txandak markatuz) jarraitzeko lagungarria suertatzen

da. Dinamika horrek, funtsean lehenengo (ahoaren alboan kokatua egotean) D haurrak hitz egin bitartean, (belarriaren alboan kokatua egotean) E haurrak entzutea eta ondoren lekuak aldatuko dituzte, hau da, E haurrak hitz egin bitartean, D haurrak entzun egingen du. Prozedura hau behar haina denboraz erabiliko dute eta behar duten aldietan aldatuko dute lekua.

Baliabide hau aurkezteko, irakasleak lehendabizi nola erabili azalduko die eta ondoren, haur batek berarekin baliabide hau nola erabili daitekeen antzezteko eskatuko dio. Horretarako, haurrari gatazka egoera hipotetiko bat esan eta hitz egiteko txokoa erabiliz arazoa gelako kideen aurrean konpondu egingen dute. Ondoren, jada gelako leku lasai batean kokatuko da eta hurrei lagun batekin arazo bat dutenean nahi badute bertara konpontzera hurbildu ahal direla oroitarazi beharko die.

- Helburuak: Helburuak funtsean, haurrek beraien artean dituzten gatazka eta arazoak modu egoki batean konpontzeko dinamikak barneratzen hastea eta gatazkei modu autonomo batean (helduaren bitartekaritzaren beharrik gabe) konponbidea bilatzea izanen dira.
- Iraupena: Baliabidearen aurkezpenak 5-10 minutu inguru iraun ditzake eta ondoren, haurrak beraien kabuz baliabide hau erabiltzean behar duten denbora erabiliko dute gatazkari irtenbidea bilatzeko.
- Irakaslearen papera: Hezitzaileak nagusiki, hitz egiteko txokoak zertarako balio duen eta nola erabili behar den azaldu eta haurrek hau beren kabuz erabiltzen hastean, hauek behatu eta beharrezkoa bada baliabide honen erabilera egokia bermatzeaz arduratuko da.
- Material edo baliabideak: Beharrezkoak izanen diren materialak kartulina handia, aho eta belarri baten irudia, itsaskia eta plastifikagailua (16. Eranskina).
- Oharrak: Garrantzizkoa izanen da hitz egiteko txokoan arazoak soilik hitz eginez konpondu daitezkeela eta txandak errespetatzearen garrantzia azpimarratzea.

16. Taula. "Hitz egiteko txokoa" proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Gatazken ebazpena eta autonomia.
Deskribapena	1. Hitz egiteko txokoaren materiala erakutsi eta aurkeztuko da. 2. Honen erabilera ulertzeko antzezpen bat egingen da. 3. Irakasleak behar dutenean hitz egiteko txokora joateko eskaintza egingen die.
Helburuak	- Haurrek beraien artean dituzten gatazka eta arazoak modu egoki batean konpontzeko dinamikak barneratzen hastea. - Gatazkei modu autonomo batean konponbidea bilatzea.
Iraupena	Baliabidearen aurkezpenak 5-10 minutu iraungo ditu.
Irakaslearen papera	- Baliabide honek zertarako eta nola erabili behar den azaldu. - Haurrek kabuz erabiltzean, behatu eta erabilera egokia bermatu.
Material edo baliabideak	Kartulina handia, aho eta belarri baten irudia, itsaskia eta plastifikagailua.
Oharrak	- Hitz egiteko txokoan arazoak soilik hitz eginez eta txandak errespetatuz konpondu daitezkeela azpimarratu.
Iturria: Norberak egina.	

2.6.15. Errutina: Nola sentitzen naiz orain?

Proposamen hau, izenean zehaztua agertzen den moduan, ez da jarduera batean oinarritzen baizik eta gelan errutinen antzera egunero edo maiztasunarekin egingen dituzten ekintza horietara, sentimenduen identifikazioa bakoitzarengan eta ondorioz, bakoitzarengan autoezagutzaren alderdia lantzeko balioko du.

- Deskribapena: Proposamen honetan funtsean egunero edo astean zenbait alditan (beti egun berdinetan) jolas tokitik itzultzean edo ikastolara iritsi eta errutinen amaieran, momentuan sentitzen duten emozioaren koloreko gometsa hartzeko eta eskuan itsasteko aukera zabalduko zaie adibidez. Gometsa eskaini aurretik, beti ere irakaslearen laguntzaz kolore bakoitzak zein emozio adierazten zuen oroituko dute denen artean (hau batez ere lehenengo saioetan egingen da, azkenean aurrek hau barneratu egingen baitute denborarekin). Ondoren, behin bakoitzak sentitzen duen emozioa identifikatua, hurrei horretaz hitz egin nahi

duten galdetu eta hau gelakideekin partekatzeko aukera luzatuko zaie. Irakasleak nola zein emozio sentitzen duen, horrela egotearen zergatia zein den edo zein den dakien... galdetu ahalko dizkie. Gomendagarria izan daiteke, irakasleak berak ere, errutina honetan parte hartzea, haurrentzat errutina honen funtzionamendua ulertzeko eredu izan daitekeelako eta aldi berean, haurrek beren emozioak adierazteko konfiantza gehiago sorrarazi ahal dielako.

- Helburuak: Haurrak momentuan sentitzen ari duen emozioa identifikatzea, emozio horren jatorria zein izan daitekeen ikustea eta haurrak bere burua ezagutzeko prozesuan aurrera egitea izanen dira batez ere proposamen honen bitartez landuko diren helburuak.
- Iraupena: 10-15 minutu inguru iraun dezake, baina errutina honetan parte hartu nahi duten haurren arabera luzeagoa edo motzagoa izatea suerta daiteke. Proposamen honen berezitasuna, errutina bat izanik egunero edo maiztasun handiarekin egingen dela da.
- Irakaslearen papera: Irakasleak hurrei, gomets bakoitzaren koloreak zein emozio adierazten zuen oroitzen lagundu, errutina bideratu eta hurrei galderak egin ahal dizkie. Modu horretan ikasleei errutinan parte hartu nahi izatekotan, beren emozioak edo hauen jatorria zein den zehaztu eta ondorioztatzeko prozesuan lagunduko die.
- Material edo baliabideak: Koloretako gometsak edo errutina hau egunero egiten bada (egunero gomets bat ez hartzeko) koloretako paper bolatxoak edo kartulinazko zirkuluak erabili ahalko dira. (17. Eranskina)
- Oharrak: Proposamen hau, errutina bezala planteatzean haurrek pixkanaka emozioekin geroz eta gehiago arituz beren emozioak identifikatzeko erraztasun gehiago izanen dute. Honek, ondorengo pausoa litzatekeen emozioen kudeaketari, oinarri sendo bat izanik, bide emanez.

Aldi berean, haurrak sentitzen duen hori identifikatzeaz gain besteekin partekatu ahal duela ikusteak baloratua sentitu eta maiz aringarri bezala balioko dio, bere osasun emozionalari on eginez.

17. Taula. “Nola sentitzen naiz?” proposamena

Atalak	Zehaztapena
Landuko diren alderdiak	Sentimenduen identifikazioa bakoitzarengan eta autoezagutza.
Deskribapena	1. Kolore bakoitzak zein emozio adierazten zuen oroitzeko dute. 2. Bakoitzak sentitzen duen emozioa identifikatu eta dagokion koloreko gometsa hartuko du. 3. Korroan bilduta bakoitzak, sentitzen duen hori adierazi eta hau zergatik den azaltzeko aukera izanen dute.
Helburuak	- Haurrak sentitzen duen emozioa identifikatzea. - Sentitzen duen emozioaren jatorria zein den ondorioztatzea. - - Haurrak bere burua geroz eta hobe ezagutzea.
Iraupena	10-15 minutu inguru eta maiztasunarekin egingen da.
Irakaslearen papera	- Gomets bakoitzaren koloreak zein emozio adierazten zuen oroitzen lagundu. - Errutina bideratu. - Hurrei galderak egin.
Material edo baliabideak	Koloretako gometsak, paper bolatxoak edo kartulinazko zirkuluak.
Oharrak	- Emozioen lanketa errutina moduan lantzeak, hurrek beren emozioak identifikatzeko erraztasun gehiago izanen dute. - Baloratua sentitu eta maiz aringarri bezala balioko die, sentitzen duten hori partekatzea.
Iturria: Norberak egina.	

2.7. Ebaluazioa

Atal honetan, izenburuak berak dioen moduan, ebaluazioari dagozkion alderdiak biltzen eta zehazten dira. Kontuan izan behar da, ebaluazioaz aritzean maiztasunarekin soilik haurraren azken produkzioari begiratzen zaiola, baina kasu honetan ebaluazioa irakasleak haurren abiapuntua zein izan den eta ondoren, zein garapen egon den ikusteko tresnatzat erabiliko duela. Aldi berean, proposamenek lantzea helburu zuten alderdi hori edo horiek barneratzen hasi diren edo oraindik ere gehiago landu behar diren aztertzeko balioko duela. Ezin da alde batera utzi ere, bullying-aren prebentzio programa bat izanik, irakasleak ebaluatzeko baliabide ezberdinak, haurren behaketa eta ondorioz biktima edo erasotzaile posibleak identifikatu eta hauekin prozesu zehatzago bat lantzeko.

Hurrekin lantzea bilatzen diren alderdiak eskuratzen ari dituzten edo ez aztertzeko bi baliabide erabili daitezke. Batetik, curriculumeko helburuetaz baliatuz eginiko ebaluazio taulak (18. Eranskina) erabili daitezke, non helburu bat lortu den edo ez jakiteko zenbait irizpide aztertzen diren. Hauei, errubrika izena egozten zaie eta helburu zehatz bat modu azkar eta eraginkorrean ebaluatzeko balio du. Proposamen hauen ebaluatzearen helburua ez denez kalifikazio bat jartzea, errubrika hauetan kualitatiboki ebaluatzen dira haurrak (zenbaki bidez ordeztu).

Bestetik, behaketa taula ere baliabide aproposa izan daiteke, hezitzaileak behatu nahi duen horren arabera antolatu ahal baitira. Behaketa taulek, errubrikek ez bezala, alderdi batzuk modu zabalagoan aztertzeko balio dezakete, hala nola, ikasleen beharrak identifikatu eta beharrezko egokitzapena egin edo zehaztuak dauden helburuetatik kanpo dauden alderdiak jasotzeko aukera eskainiz (19. Eranskina). Gainera, ikasleek denbora batean zehar izan duten eboluzioaren jarraipen zehatzago bat bildu eta aldi berean, soilik bukaerako lorpenean ez oinarritzeko lagungarriak suertatzen dira. Kontuan izan behar da, behaketa taulak talde osoaren behaketa egiteko edota ikasle bakoitzaren behaketa egitera bideratua egon ahal direla, modu horretan jaso nahi den informazio hori modu egokiagoan biltzeko aukera bermatuz.

Ikasleak ebaluatzeaz gain, proposamenak eta irakasleak beraren ere ebaluatzea komeni da (20. Eranskina), horrela, proposamenetan moldatzea komeni diren alderdi horiek identifikatu eta prebentzio programa zehatzagoa eta egokiago bat lortzeko. Gainera, prebentzio programa beti ere, ikasle edota talde bakoitzari begira egokitu eta urtez urte ere beharrak aldatzen joan ahal direla argi izan behar da.

Bukatzeko, ebaluazio aldiak ere kontatutan izatea komeni da, errubriken bidezko ebaluazioa puntualagoa izan ahal den arren irakasleak etengabeko behaketa bat egitea komeni delako, proposamenei begira eta baita gelako beste egoera guztietan. Beraz, esan bezala bullying-aren prebentzioari begira irakasleak behatu beharreko jokaera eta perfil batzuen identifikazio azkar baterako ere errubrika eta behaketa taula batzuk sortu dira (21. Eranskina), proposamenetatik kanpo ere irakasleengan fenomeno honen adierazleak edo aurrekariak azaltzen dituzten eta horrela izatekotan, beharrezko esku hartzea edo lanketa egin dadin.

CONCLUSIONES Y CUESTIONES ABIERTAS

Con el propósito de concluir este trabajo fin de grado, este apartado recoge una serie de reflexiones, análisis de las propuestas de prevención y unas conclusiones entorno a el. Además de estas reflexiones y la auto crítica, es también necesario concretar y aclarar cuales son las cuestiones abiertas o aquellas que han quedado en el aire o por profundizar y examinar. Por lo tanto, esta parte del trabajo se dividirá en tres secciones: Conclusiones generales, aspectos positivos y negativos del programa de prevención y cuestiones abiertas.

Conclusiones generales

En cuanto a las conclusiones generales, es importante remarcar que estas se han dividido en función de dos aspectos con el fin de organizar y estructurar de forma más eficiente las ideas. Por un lado, las conclusiones del trabajo fin de grado y por otro, las conclusiones de las propuestas de prevención del acoso escolar.

Centrándome en las conclusiones a cerca de el Trabajo Fin de Grado y las aportaciones que realiza a nivel formativo, he de decir que este T.F.G me ha sido útil a la hora de formarme e informarme sobre el acoso escolar, las características que lo definen, los tipos de acoso escolar existentes, los aspectos que influyen en éste, los tipos de intervención, etcétera. En resumen, la búsqueda de información, la propia elaboración del T.F.G y más en concreto la elaboración del marco teórico han sido beneficiosos en cuanto a la adquisición de ciertos conocimientos básicos y otros más especializados sobre el tema. Esto no significa el fin de mi propia formación en este campo, más bien al contrario, el haber empezado a trabajar este tema de una forma más profunda ha aumentado mi interés por conocer y analizar diferentes aspectos del *bullying* y su prevención desde el ámbito escolar.

En segundo lugar, quisiera remarcar que la propia elaboración de este trabajo, haya resultado ser un reto personal de perseverancia y dedicación, debido a que la mera elaboración del proyecto supone muchas horas de trabajo y la superación de posibles obstáculos, como puede ser, por ejemplo, el bloquearse en un momento debido a la falta de ideas.

En tercer lugar, el haber creado y reestructurado un plan de propuestas para la prevención del *bullying* a resultado ser muy motivador, puesto que pueden ser de gran utilidad para mi propio trabajo con futuros alumnos. Por lo tanto, puede decirse que este trabajo ha supuesto la creación, adecuación y recolección de una serie de propuestas dirigidas a la prevención del acoso escolar, que siempre y cuando se adapten a cada contexto y necesidades, podrán servirme como material de trabajo en un futuro.

En cuanto a las conclusiones generales acerca de las propuestas para la prevención del acoso en la escuela, es de gran importancia remarcar que la prevención básicamente consta de dos aspectos generales. Uno de ellos es la importancia de buscar y fomentar el desarrollo integral de los niños. Aunque este aspecto aparentemente no esté conectado directamente con el tema a tratar, guarda en realidad una estrecha relación, debido a que cuando se habla del desarrollo integral de los niños y niñas, incluye junto con otros aspectos la adquisición de habilidades sociales, el trabajar la educación emocional, empezar a desarrollar la empatía y la adquisición de recursos para la resolución de conflictos. El otro aspecto, está más relacionado con la prevención del *bullying*, dado que éste se basa en analizar diferentes casos de acoso entre niños. Ese análisis está dirigido a crear una concienciación y rechazo hacia el acoso, además de proporcionar a los jóvenes diferentes recursos que puedan servirles para hacer frente a esas situaciones. Por lo tanto, a la hora de hacer y llevar acabo propuestas de prevención será importante enfocarlas desde un ámbito mas general y desde otro ámbito que trabaje el tema de una forma más directa.

En lo que se refiere a la verificación de la utilidad de las propuestas, he concluido que esta debe ser valorada por el profesor en el momento en el que las lleve a cabo. Es decir, hay que tener claro que las propuestas de este trabajo como las de cualquier otro, se deben aplicar adecuándolas a las características y necesidades de cada grupo, y en consecuencia, evaluarlas teniendo en cuenta lo que finalmente se ha hecho en cada clase. De modo que, es importante el papel del profesor, no solo en cuanto a la puesta en marcha de las propuestas, sino también en cuanto a la evaluación de todas estas.

Por último resaltar, que aunque en este trabajo se hayan hecho una serie de propuestas basadas mas bien en un formato de ejercicio corto, la base de una buena prevención tiene que tener como fundamento una serie de valores que se deben transmitir de forma continuada y constante. El profesorado y el centro deben observar y determinar cuáles son los valores apropiados, que transmitirán de forma directa e indirecta a la hora de ayudar a los niños a desarrollarse como personas. De modo que una sólida y bien estructurada prevención del *bullying* debe basarse principalmente en la trasmisión de ciertos valores y a su vez, completar este mediante propuestas más centradas en trabajar con los niños diferentes aspectos ya mencionados anteriormente, relacionados a la educación emocional, resolución de conflictos, situaciones de acoso...

Aspectos positivos y negativos del programa de prevención

Como todo programa, unidad didáctica o cualquier tipo de propuesta este trabajo también consta de una serie de aspectos positivos y negativos que se especifican a continuación.

Aspectos positivos

En cuanto a los aspectos positivos del programa de prevención que he creado para la realización de este T.F.G. podría decirse que se puede resumir en cuatro aspectos diferentes. En primer lugar, uno de los aspectos más remarcables de las propuestas se basa, en que estas parten en cierto modo del programa de convivencia que se lleva acabo en la Ikastola San Fermin. Por lo cual, algunas de las propuestas están basadas en modificaciones de actividades reales que se llevan acabo en una escuela.

En segundo lugar y unido a lo anterior, otro aspecto positivo que también se ha dado a consecuencia de haber realizado las prácticas paralelamente con el trabajo fin de grado, me ha ayudado a hacer una propuestas más realistas. Remarco este aspecto como algo positivo, porque durante las prácticas, me he dado cuenta de que muchos trabajos, unidades didácticas y proyectos propuestos anteriormente en la universidad recogían una serie de ejercicios y propuestas poco realistas en cuanto a la edad de los niños a los que iban dirigidas y con una tendencia a crear expectativas demasiado elevadas. Este es un error muy común entre los estudiantes o graduados que aún no

han podido llevar a cabo sus propuestas con un grupo de alumnos, lo cual supone no poder comprobar si la propuesta es adecuada o no y en consecuencia, no poder detectar realmente los diferentes aspectos a corregir. En el caso de mis propuestas, aún pudiendo haber alguna más exigente, he intentado tener en cuenta este aspecto, adecuando las mismas a la edad a las que están dirigidos.

En tercer lugar, el hecho de centrar la prevención en el tratamiento de unos aspectos concretos y que a su vez éstos estén dirigidos a una edad determinada, ha resultado ser beneficioso en cuanto a la concreción de las propuestas. Como resultado, se ha evitado crear propuestas muy diversas que no trabajaran los aspectos en profundidad.

Por último, la forma en la que se han organizado las propuestas da pie a dos formas de hacer uso de ellas. Por un lado, cabe la posibilidad de hacer uso de las propuestas como ejercicios individuales que podrán escogerse en función del aspecto que se pueda trabajar. Pero, por otro lado, se ha tenido en cuenta el uso de las propuestas como una posible sucesión de ejercicios a seguir. Con el fin de poder hacer ese último uso, los ejercicios se han presentado en el trabajo siguiendo una progresión o secuenciación según las habilidades a interiorizar.

Aspectos negativos

En cuanto a los aspectos negativos de este programa o conjunto de propuestas, podría decirse que son dos los más significativos. En primer lugar, aunque algunas de las propuestas realizadas o modificadas se han llevado a cabo en la escuela que he tomado como referencia, otras muchas no las he podido poner en práctica. Por lo que existe la posibilidad de que algunas propuestas no sean totalmente adecuadas en cuanto a la dinámica, o bien, no sean de utilidad en cuanto a la interiorización del aspecto que se pretende trabajar. Es decir, no he podido hacer un análisis, aunque sea superficial, de todas las propuestas para poder ver su efectividad e idoneidad.

En segundo lugar, aún habiéndome centrado en unos aspectos concretos como fundamento para la prevención, me hubiera gustado crear más propuestas unidas a cada una de ellas, lo cual me ha sido imposible debido a la limitación en cuanto a la extensión del trabajo. No obstante, he procurado que las propuestas que sí que he

llevado acabo sean diversas y lo suficientemente elaboradas como para obtener o lograr la interiorización de cada aspecto o habilidad.

Cuestiones abiertas

Un trabajo de fin de grado, resulta ser bastante elaborado y por lo tanto se da por hecho que el tema a analizar o tratar se plasmara de una forma bastante extensa. Ahora bien, aún habiendo profundizado bastante en el tema, una serie de cuestiones de gran importancia se suelen quedar en el aire y otras, por mucho que se traten en el trabajo pueden quedar poco especificadas. En el caso de este trabajo y teniendo en cuenta la extensión del tema que se trata en él, son muchas las cuestiones que quedan por cerrar, investigar o analizar. Una de ellas, podría ser, la creación de una propuesta más amplia que abarque la prevención del acoso escolar en el segundo ciclo de educación infantil, es decir, crear un programa en el que se incluyeran propuestas para niños de entre 3 y 6 años. Las ventajas que supondría hacer un programa para un ciclo completo serían diversas como, por ejemplo, la cohesión y continuidad entre las propuestas del mismo o de diferentes años, una continuidad de la observación de los alumnos y el grupo...

Otra de esas cuestiones abiertas, puede estar unida a la puesta en marcha y investigación sobre la efectividad de las propuestas realizadas en este trabajo. Esta cuestión es difícil de llevar acabo, ya que se necesitaría en primer lugar que la propuesta realizada fuera un programa de prevención muy concreto y estructurado que tuviera las bases suficientes para ponerlo en marcha, además de la cantidad de dinero que supondría el ponerlo en marcha e investigar la efectividad de esta propuesta. Desde un punto de vista más realista, sería recomendable tener la posibilidad de llevar acabo las propuesta de prevención en una clase e ir introduciendo todos los cambios necesarios, para que las propuestas resultaran ser más adecuadas y eficientes.

Además de las ya anteriormente mencionadas, el hacer un recopilatorio y un análisis de diferentes propuestas para la prevención del *bullying* resultaría muy interesante por dos razones principales: Una de ellas es, que la creación de una especie de biblioteca de programas de prevención facilitaría la labor de elección y comparación de

programas, para así elegir el más adecuado o el que más nos interese, según las necesidades o el enfoque que se le quiera dar. La segunda razón es que, hacer un análisis pautado de los diferentes programas preventivos ofrecería una fuente documental que además de facilitar la comparación de dichos programas preventivos, ofrecería una base importante para el desarrollo de nuevos proyectos y futuras mejoras.

Todas las observaciones anteriores, se centran en las cuestiones abiertas del propio trabajo, pero también hay que tener en cuenta que estas cuestiones se amplían a todo tipo de aspectos relacionados con el tema: ¿Cómo debería formarse a los profesores para que sean competentes en la prevención del *bullying*?, ¿Qué pueden hacer las familias para trabajar el *bullying*?, ¿Por qué no una propuesta de prevención del *bullying* dirigido a toda la sociedad?, ¿Se puede realmente conseguir reducir el *bullying* significativamente o siempre resurgirá?...

Son muchas y muchas las preguntas que nos pueden venir a la cabeza con este tema, pero la mayoría están relacionadas con el hecho de darle una solución duradera al problema. Esto muestra un avance positivo de las actitudes que se toman hacia este fenómeno, puesto que el verlo como un problema al que hay que darle una solución ya es un gran paso. Pues no hay que olvidar, que el largo camino que habrá que recorrer hasta conseguir una conciencia generalizada y la notable disminución de los casos de acoso escolar será una carrera de fondo que habrá que ir trabajando y mejorando de generación en generación.

ERREFERENTZIAK

Antero, A. (2015). Konfiantzaren pedagogia: Arizmendi ikastolaren markoa. Argitaletxea: Arizmendi ikastola.

Arroyave, P. (2012). Factores de vulnerabilidad y riesgo asociados al bullying. *Revista CES Psicología*, 5.alea (1.zenbakia), 118-125 orriak.

Beane, A. L. Eta Ortega, R. (2006). *Bullying*: Aulas libres de acoso. Bartzelona: GRÁO.

Bisquerra, R. (2014). Prevención del acoso escolar con educación emocional. Bilbao : Desclée De Brouwer.

Cambridge Dictionary (2016). Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Web orria <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bully?q=bullying>

Campomasi, R. P. (2014). El bullying, la convención sobre los derechos del niño y la mediación escolar en argentina. *Revista de la Asociación de Inspectores de Educación de España*. 20. alea, 37-50 orriak.

Carrasco, M. A. eta González, M. J. (2006, eskaina). Aspectos conceptuales de la agresión: Definición y modelos expllicativos. *Acción Psicológica*, 4. alea (2.zenbakia). 7-38 orriak.

Cerezo Ramírez, F. (2009). La violencia en las aulas. Análisis y propuestas de intervención. Madril: Ediciones Piramide.

Collell, J. Eta Escudé, C. (2006). El acoso escolar: un enfoque psicopatológico. *Annuary of Clinical Health Psychology*, 2. alea, 9-14 orriak.

Del Rey, R. eta Ortega, R. (2007). Violencia escolar: Claves para comprenderla y afrontarla. *Escuela abierta*, 10. alea (77-89.orriak).

Debarbieux, E. eta Blaya, C. (2001). Violence à l'école et politiques publiques. Issyles-Moulineaux: ESF.

Díaz Aguado, M. J. (1996). Programas de educación para la tolerancia y prevención de la violencia en jóvenes. Madril: Instituto de la juventud. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

Garaigordobil, M. eta Oñederra, J.A. (2010). La violencia entre iguales. Madril: Piramide.

Giménez-Dasí, M. eta Mariscal, S. (2008). Psicología del desarrollo. Desde el nacimiento a la primera infancia. Madril: Mc. Graw-Hill.

Heinemann, P. (1969) Apartheid. Liberal Debatt.

Harper, D. (2001-2017). Online Etymology Dictionary. Web orria http://www.etymonline.com/index.php?term=bully&allowed_in_frame=0

Hik Hasi (2015eko Uratarilaren 15). Konfiantzaren pedagogia: Norberarekin, besteekin eta inguruarekin harremanetan. Hik Hasi Aldizkaria. Albisteak atala: 203. zenbakia. Artikulua formatu digitalean: <http://www.hikhasi.eus/albiste.php?id=1132>

Hutchings, J. eta Clarkson, S. (2015). Introducing and piloting the KiVa bullying prevention programme in the UK. *Educational & Child Psychology*. 32. alea, 1. zenbakia (49-61 orr.).

MEDIASETespaña. (2016). Sebuscan #Valientes. Web orria <https://www.sebuscanvalientes.com/>

Moreno, A. (2005). Dinamicas y actividades, para sentir y pensar. Programa de inteligencia emocional para niños y niñas de 3 a 5 años. Madril: Ediciones SM.

Nafarroako Gobernua. Hezkuntza Departamentua. (2007). Curriculum. Haur Hezkuntza 2.zikloa. 1.edizioa, 1. inprimaldia.

Olweus, D. (1998). Conductas de acoso y amenaza entre escolares. Madril: Ediciones Morata.

Olweus, D. Sweden. En P.K. Smith; Y. Morita; J. Junger-Tas; D. Olweus; R. Catalano y P. Slee (Eds) The nature of school bullying: a cross-national perspective. London y New York: Routledge, 1999.

Ortega, R. (2005) Violencia escolar en Nicaragua. Un estudio descriptivo en escuelas de primaria. *Revista Mexicana de Investigación Educativa*, 26. alea (34-48 orr.).

Ortega, R. eta Del Rey, R. (2003). La violencia escolar. Estrategias de prevención, Barcelona: Graó.

Ovejero, A., Smith, P. K. eta Yuvero, S. (2013). El acoso escolar y su prevención. Perspectivas internacionales. Madril: Biblioteca Nueva.

Piñuel, I. Eta Oñate, A. (2007). Moving escolar. Violencia y acoso psicologico contra los niños. Bartzelona: Ceax edizioak.

Platero Méndez, R. (2008). La homofobia como elemento clave del acoso escolar homofóbico. Algunas voces desde Rivas Vaciamadrid. *Informació Psicológica*, 94. alea (71-83 orriak).

Rigby, K. eta Smith, P. K. (2011). Is school bullying really in the rise? *Social Psychology of Education*, 14.alea (4. zenbakia). 441-455. orriak.

Rodicio, M.L. eta Iglesias, M.J. (2011). El acoso escolar: Diagnostico y prevención. Madril: Biblioteca nueva.

Rodríguez, A.J. eta Ortega, R. (2008). Victimización entre escolares por exclusión social racista y xenófoba. *International Journal of Developmental and Educational Psychology*, 1. alea (113-122 orriak).

Salmivalli, C. eta Herkama, S. (2013). The KiVa antibullying Program. *EARA Newsletter*. 3. alea (3-7. orr.).

Sanmartín, J. (2007). ¿Qué es violencia? Una aproximación al concepto y a la clasificación de la violencia. *Daimon: Revista de la filosofía*, 42. alea (9-22 orriak).

Smith, P. K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R. eta Slee, P. (1999). The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective. Londres: Routledge.

Trianes, M. V. (2000). La violencia en contextos escolares. Malaga: Ediciones Aljibe.

University of Turku. (2016). KIVA. Web orria <http://www.kivaprogram.net/program>

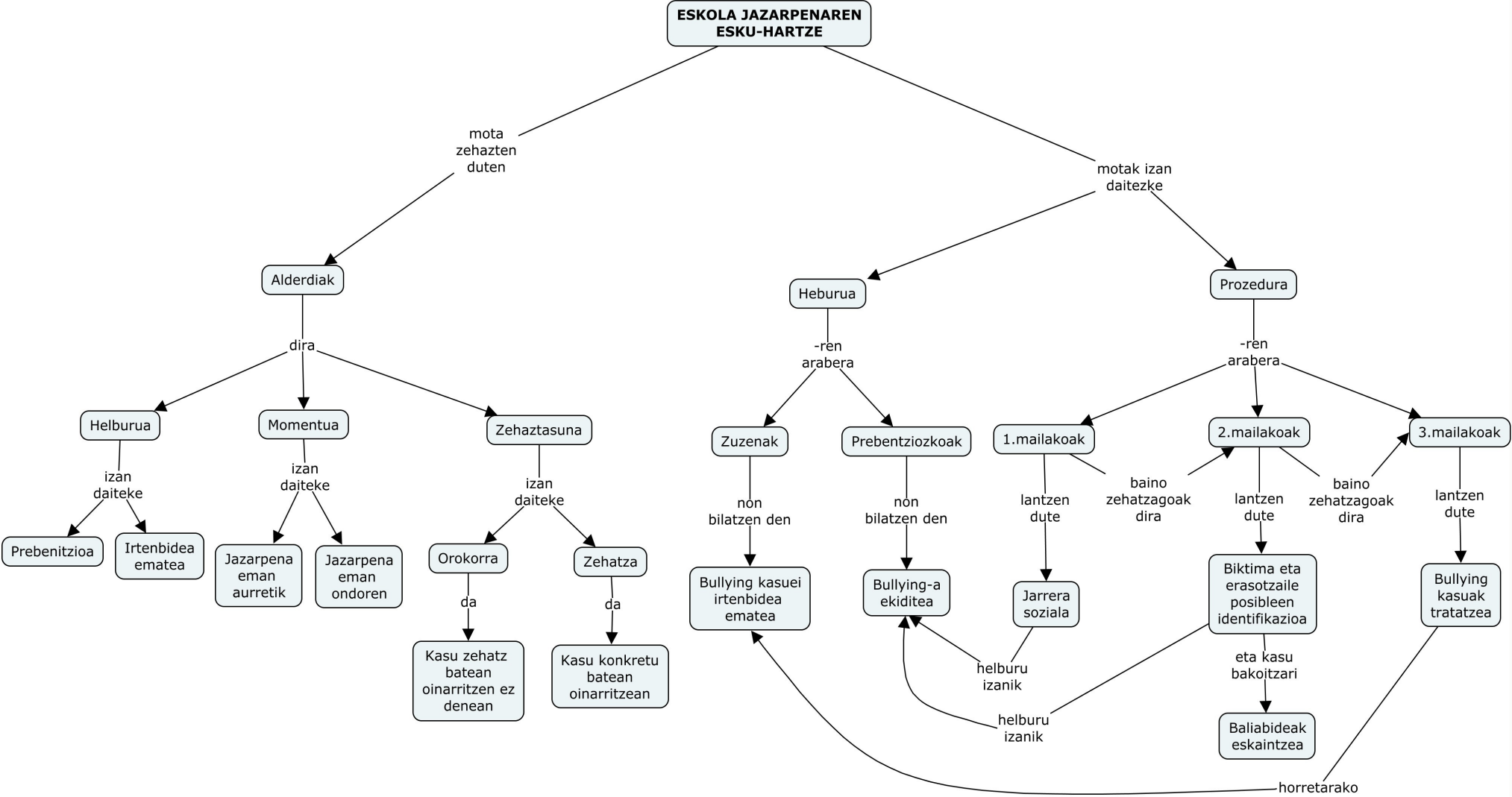
Velázquez, L. (2010). Adolescentes en tiempos de oscuridad. Toluca: Ediciones e-ikon/ ANEFH.

Voors, W. (2005). Bullying, el acoso escolar. El libro que todos los padres deben de conocer. Espainia: Oniro.

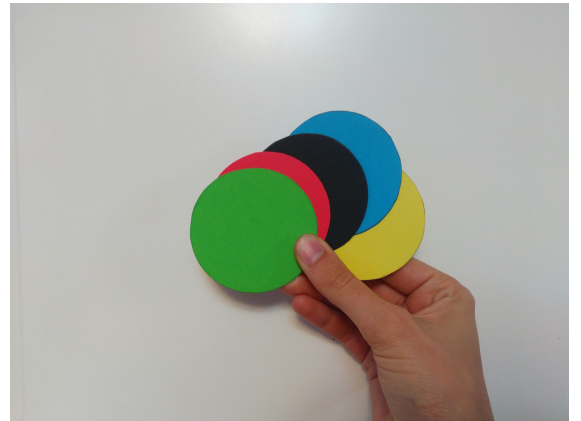
Yerger, W. eta Gehret, C. (2011). Understanding and dealing with bullying in schools. *The Educational Forum*, 75. alea (4.zenbakia). 315-326. orr.

ERANSKINAK

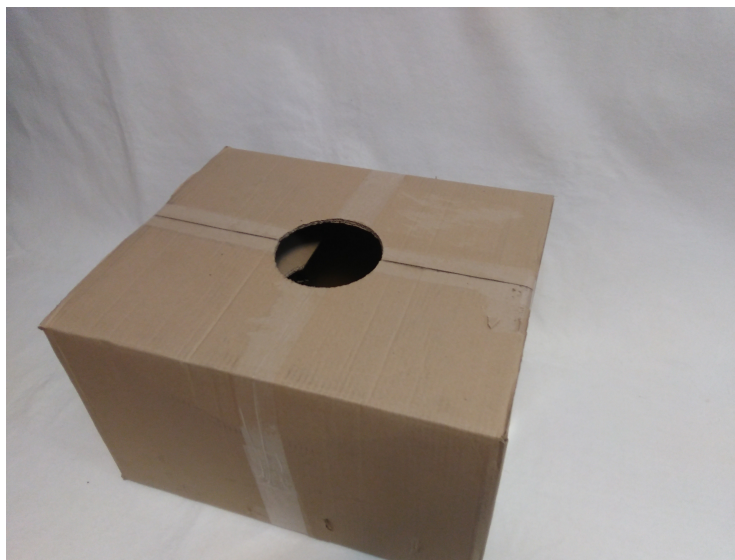
1. Eranskina

2. Eranskina

3. Eranskina

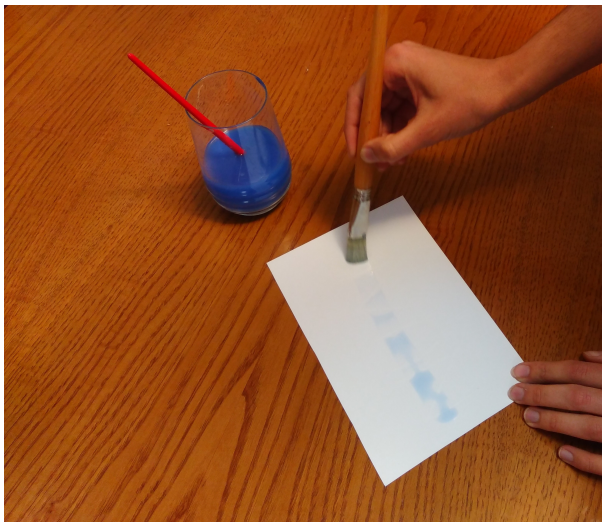
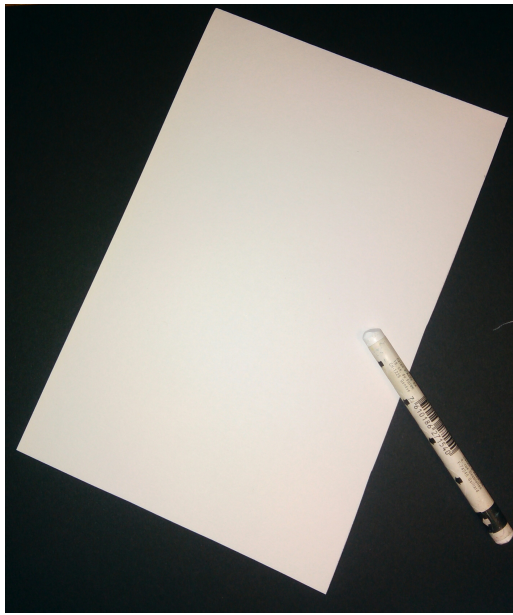
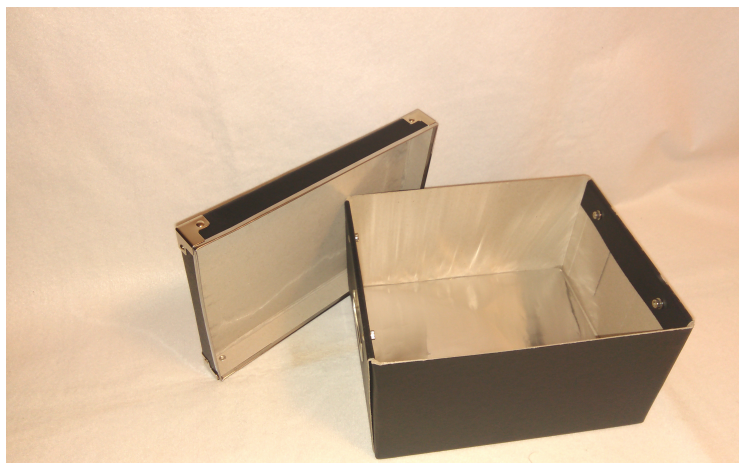

Bullying-aren prebentzioa: Haurtzarotik pertsonak hezten.

4. Eranskina

5. Eranskina**6. Eranskina**

Bullying-aren prebentzioa: Haurtzarotik pertsonak hezten.

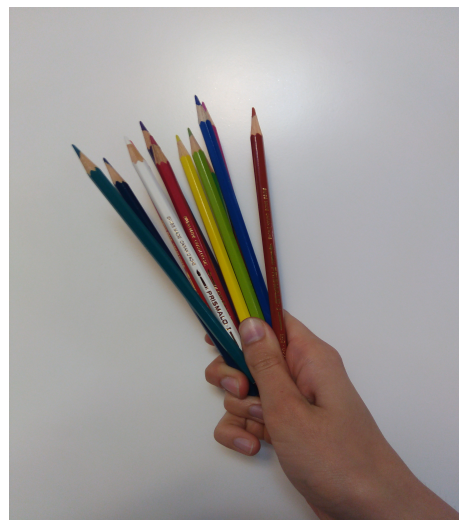
7. Eranskina

8. Erasnkina

9. Eranskina

10. Eranskina

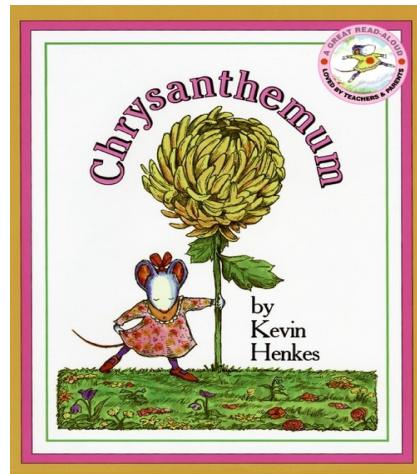

11. Eranskina

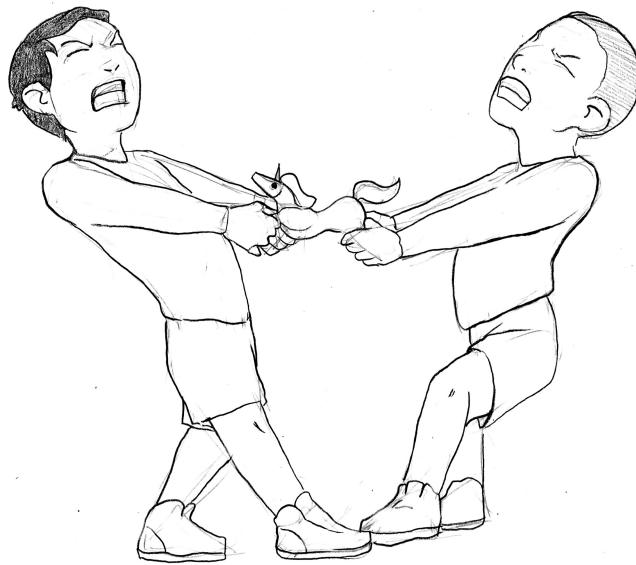
Bullying-aren prebentzioa: Haurtzarotik pertsonak hezten.

12. Eranskina

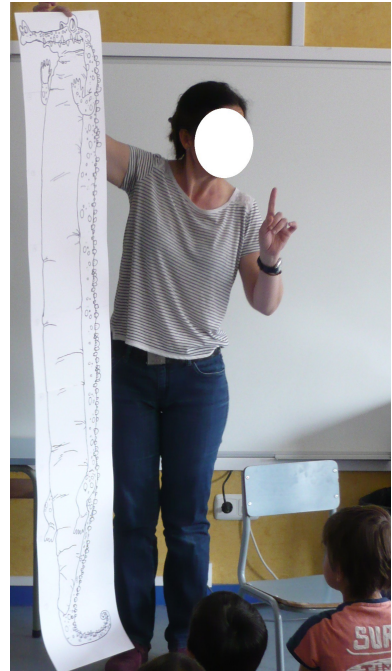
13. Eranskina

14. Eranskina

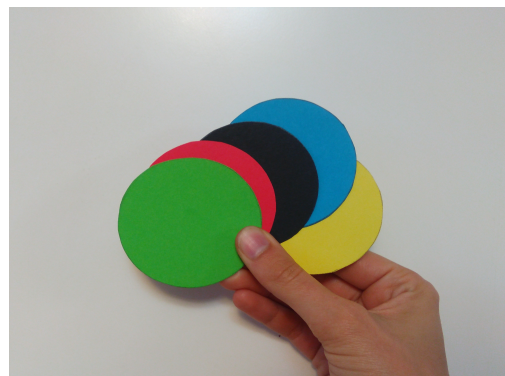
15. Eranskina

16. Eranskina

17. Eranskina

18. Eranskina

CURRICULUMENKO HELBURUAK				
Helburua	Irizpideak	Bai	Batzuetan	Ez
1. Arloa, 1. helburua: Bere buruaz irudi egokia eta positiboa osatzeko gaitasuna, besteekiko harremanen eta norberaren ezaugarrien, ahalmenen eta mugen identifikazioaren bidez eta autoestimazioko eta autonomia pertsonaleko sentimenduak garatuz.	Bere buruarengan alderdi positiboak identifikatu eta adierazten ditu.			
	Berak duen garrantziaz ohartu eta hau baloratzen du.			
	Ongi eta gaizki egiten dituen gauzetaz ohartzen da eta hauekiko jarrera positiboa azaltzen du.			
	Bere kabuz aritzen da eta honek poza sortarazten dio.			
1. Arloa, 3. helburua: Bere sentimenduak, emozioak, beharrak edo lehentasunak identifikatzeko gaitasuna, hala nola haiek besteek azaldu eta komunikatzeko, besteek ere identifikatu eta errespetatu.	Emozio ezberdinak ezagutzen eta izendatzen ditu (haserrea, beldurra, tristezia, lasaitasuna eta poza).			
	Beregan emozioak ezberdindu eta identifikatzen ditu.			
	Besteengan emozioak ezberdindu eta identifikatzen ditu.			
	Momentuan sentitzen duena adierazten du, hitzez, marrazki bidez...			
1. Arloa, 4. helburua: Errutinak bere kabuz egiten ditu edota Eguneroko bizitzako arazoak konpontzeko ohiko jarduerak eta eginkizun errazak modu autonomoan egiteko gaitasuna; horrela, autokonfiantzako sentimendua eta ekimenerako gaitasuna handitu eta bere oinarritzko beharrak asetzeko estrategiak garatuko ditu	Errutinak bere kabuz egiten ditu edota hauek egiten saiatzeko jarrera erakusten du.			
	Arazoei bere kabuz irtenbidea bilatzen saiatzen da.			
	Arazo bati nola konpondu ez dakienean, lasaitasunez helduari edo kideei laguntza eskatzen die.			
	Gatazkak bere kabuz konpontzen saiatzen da kideekin hitz eginez.			

1. Arloa, 5. helburua: Bere jokabidea besteen beharretara eta eskakizunetara egokitzeko gaitasuna, errespetuko, laguntzako eta lankidetzako jarrerak eta ohiturak garatu eta mendetasuneko nahiz nagusitasuneko jokabideak baztertzeko.	Kideak errespetatzen ditu.			
	Bere burua errespetatu eta errespetatuarazten du.			
	Elkarlanean aritu eta material edota jostailuak kideekin partekatzen ditu.			
	Bera eta kideak maila berean egon daitezen bilatzen du.			
	Kideek behar dutenean edo eskatzen diotenean lagundu egiten ditu.			
2. Arloa, 2. helburua: Gero eta modu egokiagoan eta pozgarriagoan besteekin harremanetan jarri eta jokabide sozialeko arauak pixkanaka barneratu eta beren jokabidea horietara egokitzea.	Kideekin egoteko irrika edo gogoa erakusten du.			
	Kideekin gustura eta gogo onez aritzen da.			
	Kideekin modu lasai eta adeitsuan ezartzen ditu harremanak.			
3. Arloa, 2. helburua: Sentimenduak, nahiak eta ideiak adieraztea bai ahozko hizkuntzaren bidez, bai bestelako hizkuntzen bidez, eta beren asmora eta egoerara hobekien egokitzen dena aukeratzea.	Sentitzen, nahi edo pentsatzen duena ahoz adierazten die kideei edo helduari.			
	Sentitzen duena marrazki bidez adierazten daki.			
	Zerbaitek molestatu dionean ahoz adierazten du.			

19. Erasnkina

BEHAKETA TAULA	Ikaslea/Taldea:	Adina:
Aurretiko egoera/ Proposamena		
Egoera edo gertakariaren deskribapena		
Haurraren jarrera/erantzuna		

Bukaerako egoera	
Alderdi adierazgarriak	
Ondorioak	Jarreraren jatorria:
	Lantzeko dauden alderdiak:

20. Eranskina

BEHAKETA TAULA	Ikaslea/Taldea:	Eguna:
Proposamenaren deskribapena		
Emandako azalpena		
Irakasleak izan duen jarrera	Alderdi positiboak: • ...	
	Alderdi negatiboak: • ...	
Proposamenaren ebaluazioa	Alderdi positiboak: • ...	
	Alderdi negatiboak: • ...	
Hurrek proposamenarekiko erakutsitako jarrera	Parte hartze maila:	
	Proposamenarekiko iritziak: (proposamenaren bukaeran zer iruditu zaien galdetu ahal zaie)	
Moldatu beharreko alderdiak		

21. Eranskina

BIKTIMA/ERASOTZAILE IZATEKO ARRISKU PROFILA				
	Ezaugarriak	Bai	Batzuetan	Ez
Biktima	Baztertua egon ohi da.			
	Autoestima baxua du.			
	Mendekotasun jarrera azaltzen du.			
	Bere buruarekiko ziurtasun eza azaltzen du.			
	Kideekin harremanak hasteko arazoak edo gaitasun urria du.			
Erasotzailea	Kideekiko jarrera menderatzailea azaltzen du.			
	Agresiboki jokatzeko joera du.			
	Gatazka asko izaten ditu.			
	Ez ditu bere emozioak adierazten.			
	Autoetima baxua du, baina hau ez azaleratzen saiatzen da.			
	Etxeko egoera zaila du.			

*Kontuan izan behar da, ezaugarri edo irizpide hauek orokortuak izanik, kasu guztietan ez direla honakoak bete beharrik. Taula honen helburua, irakasleak haur bat erasotzaile edo biktima izan daitekeela uste izatekotan hau aztertzeko irizpide batzuen azterketan datza.